

HN S0BW 8

www.libtool.com.cn

Scan 9270.2

www.libtool.com.cn

Harvard College Library

BOUGHT WITH INCOME

FROM THE BEQUEST OF

HENRY LILLIE PIERCE,
OF BOSTON.

Under a vote of the President and Fellows,
October 24, 1898.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

©

SAMLADE SKRIFTER

AF

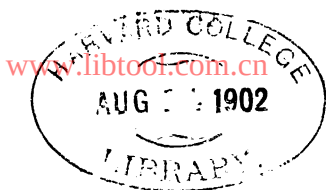
ZACHARIAS TOPELIUS

SJUNDE DELEN

HERTIGINNAN AF FINLAND

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

Pierce fund
(VII - XIX)

www.libtool.com.cn
HERTIGINNAN AF FINLAND

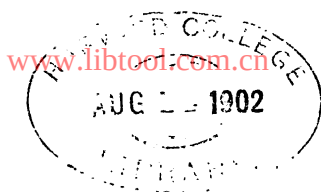
AF

Z. TOPELIUS

STOCKHOLM.
 ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

9270.2

STOCKHOLM.
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1899.

www.libtool.com.cn

HERTIGINNAN AF FINLAND.

www.libtool.com.cn

1. En middag under den gamla goda tiden.

Man skref året efter Kristi börd 1730. Åbo stad andades ut efter stora ofredens vedermödor. Flyktingarne hade återvänt från Sverige; det gamla romarespråket ljöd ånyo i akademins lärosalar; biskop Lars Tammelin och hans domkapitel botade kyrkans refvor; presidenten Samuel Åkerhjelm lappade hofrätten; karolinen, baron Otto Reinhold Yxkull styrde länet, medan de två borgmästarne, Anders Lindh för justitien och Erik Johan Tolpo för politiken, styrde Åbo stad.

Bland stadens sex rådmän intog handlanden Carl Merthen, ehuru en af de yngre, främsta rummet. Han var klok och driftig, ärelysten och djärf, hade godt hufvud och juridiska kunskaper, alltså det virke, hvaraf man gör partichefer. Men partiernas tid var icke kommen ännu: man solade sig i den nya friheten, man vegeaterade, man var lugn.

Den mäktigaste mannen satt icke i rådet. Det var hofrättskommissarien Hans Wittfoot, som härstammade från Joakim Wittfoot och hans hustru Margareta Bugenhagen, en afkomling af Martin Luther, hvilka i slutet af 1660-talet inflyttat från Tyskland, eller, som några förmoda, från Holland. Denne myndige man, som var allmänt känd under namn af »farbror Hans» och, utom många andra

gåfvor till domkyrkan, äfven renoverat dess högaltare, hade en skön brorsdotter Margareta, hvilken vid femton års ålder gift sig med en gammal lagman Björkegren och nu, vid sina tjugurem år, var den rikaste och vackraste änka i Åbo. Lik en annan Turandot, tycktes hon besluten att försvara sitt oberoende och låta alla friares ömma blickar återstudsa mot ett harnesk af stål.

År 1719, under stora ofredens mörka dagar, hade till Åbo anländt en ung tysk köpman vid namn Johan Reinhold Heldt, i ändamål att se hvad här stod att göra för en affärsman i ett förhärjadt land, där allt låg i spillror och där ett fredligt utländskt handelsfartyg nästan ansågs som en välgörare. Här befanns icke allenast något, utan allt att göra, och Heldt beslöt att nedsätta sig i Åbo.

Den unge tysken ansågs för rik, och därtill behöfdes ej mycket i ett land, där alla voro fattiga. Han var klok, driftig och begåfvad med det naturliga födgeni, som utmärker hans landsmän, hvarhelst ett geschäft är att göra. Om några år, när staden begynte återhämta krafter och rörelse, hade Heldt knutit en vänskapsförbindelse med rådmannen Merthen och dels i bolag med honom, dels med hans råd anlagt först en såg och en vattenkvarn, som till och med malade gryn vid Aurajoki, samt något senare en tobaksfabrik, den första i Finland. Han ägde egen gård mellan domkyrkan och ån, och om denna gård gick den sägen, att här under hednatiden varit ett domaresäte med ett bord och tolf stolar, alla af silfver, nedgräfdade under gården. Denna skatt ville Heldt upptaga med slagruta, som flyttades fram och åter på gården, tilldess att hon började klappa. Och med ledning af slagrutan funnos under gården fyra hvälfda källrar, men beklagligen inga silfverstolar, allenast två stora krukor, fyllda med de hedniske förfädernes aska.

Heldt var icke allenast en klok och rik, utan äfven en vacker ung karl, lång och smärt, med svart hår, som stadens sköna damer funno förtjusande. Måhända hade han detta naturens företrädare att tacka äfven för sin gunst hos rådmanskan Merthen, och han beslöt att taga henne till råds i hjärtats angelägenheter, likasom han tagit hennes man till råds i affärer af en mera kallblodig beskaffenhet.

Änkling i sina bästa år, fann Heldt det lika lofligt som klokt att se sig om efter en annan maka, och hvar kunde hjärtats fordringar lyckligare öfverensstämma med affärernas, än vid den unga, sköna och rika lagmanskan Björkegrens fötter? Han beslöt därför utan tvekan att våga en storm på dessa väl befastade vallar.

Detta mötte dock vissa betänkligheter. Utom den sköna änkans kända obeveklighet, reste sig mellan henne och den oemotståndlige nye tillbedjaren en annan skiljemur, om hvars höjd och fasthet nyare tider knappt kunna göra sig en föreställning. Sederna voro så stränga, att hvarje ord af en ung man till ett fruntimmer, i hvars familj han icke var introducerad, ansågs såsom en förolämpning, och ingen höll mera strängt på sin värdighet i detta hänseende, än den mäktiga Wittfootska släkten. Heldt hade varit tio år Åbobo, utan att ännu ha fått äran introduceras hos farbror Hans; huru besegra ett så öfverstigtligt hinder?

Rådmanskan Merthen fann råd. Hon beslöt att anställa en middag till firande af konungens 54:de födelsedag den 20 April. En sådan ära tillkom visst icke ett anspråkslöst rådmanshus, knappt nog en borgmästare, enär landshöfdingen, biskopen eller presidenten med skäl kunde anses därtill ensamt berättigade. Men då landshöfdingen och presidenten för tillfället voro borta på

ämbetsresor, biskopen sjuklig och borgmästarne icke hugade, befanns intet hinder möta äfven en rådmans undersåtliga känslor att i all underdånighet gifva sig luft vid en mindre och mera enskild middagsmåltid. Äta är en angenäm sysselsättning och sällan ett högmålsbrott; äfven den drygaste potentat finner sig vid sådana tillfällen stämd för ett visst undseende för sin ringare nästa, konvenansens bojar lossna, man känner sig vara människa och unnar andra detsamma. Således skulle denna middag uppfylla två ändamål: visa lojala tänkesätt och nedbryta en skiljemur.

Merthens hus var beläget vid stortorget midtemot Grubbska gården, där i en nyare tid Åbo lyceum erhållit sin lärda bostad. Inbjudningen hade skett med en stads-tjenare till klockan tolf på dagen den 20 April. Råd-manshuset, som icke djärfts bjuda kronans och kyrkans högre förtroendemän, hade dock äran mottaga omkring fyrtio honoratiorens från hofrätten, akademien och det för-nämligare borgerskapet.

Man såg där hofrättsråderne Stjernvall och Jägerschiöld, assessorerne Lostjerna, Wallenstjerna och Adlercreutz, kommissarien Wittfoot, domprosten Jonas Fahle-nius, professor Daniel Juslenius, författare af den första finska ordboken — Samuel Schultén, Finlands ende jurisprofessor — Diedrik Spöring, Finlands ende läkare — dåvarande *rector magnificus* professor Johan Thor-vöste, landets ende fysiker, som skrifvit en utmärkt vid-skeplig disputation om slagrutan — den berömde latinaren professor Henrik Hassel och disputationernas hjälte, den lärde professorn i historien och moralen Algot Scarin. Jämte borgmästarne och rådmännen såg man äfven handels dåvarande mest betydande Åbofirmor represen-terade: Sjähle, Havemann, Pipping, Schultz, Wechter.

Den yngste af herrarne och den som fick lägsta platsen vid bordet, emedan han saknade allt utom hufvud, hjärta och framtid, var en ung blek och blyg magister, Mathias Elg, en aflägsen släkting i Merthenska huset.

Tio eller tolf fruar, och bland dem lagmanskan Björkegren, men ingen ogift mö, hade hedrats med inbjudning. Tiden hade gjort framsteg sedan förra århundradet, då lagen formligen uteslöt det täcka könet från gästabuden. Denna lag var lika litet upphäfd som öfverflödsförordningarna; den hade blott råkat i glömska, och man höll icke så strängt på bokstafven vid ett enskildt samkväm.

Den ceremoniösa mottagningen började redan vid trappan, där stadstrumslagaren Mikael Kallio — en invalid från Carl XII:s dagar, känd under namnet Mikku — var posterad som ett slags skyltvakt, iklädd den världsberömda blå rocken. Han slog visserligen icke trumma till gästernes ära, men han gjorde militärisk honnör och ledsagade dem styfbent in i (den oeldade) förstugan, där han mottog öfverplaggen. Här stod stadstjenaren Bergman och ledsagade gästerne in i salen.

Hälsning och presentationer därinne skedde med mycket krus. Heldt presenterades för farbror Hans och hans sköna brorsdotter. Man påstod att den senare rodnat och sedermera hviskat värdinnan i örat, att hon aldrig sett en så vacker karl. Ingen tid är blind för sådana iakttagelser. Men Åbo hade redan hunnit glömma sina olyckor; det hade börjat igenkänna sig själf, det kunde åter... skvallra.

Platserna vid bordet fördelades strängt efter rang och värdighet, från hofrätten ända ned till handeln. Penningen hade mycken makt, men ingen rang. Det hörde till goda tonen att göra sig så ringa som möjligt i orden,

under förbehåll att få behålla största möjliga storhet i tankarna. Kusin Forselia kunde icke förmås att intaga en högre och förnämligare plats, än syster Lostjerna, och syster Wechter bad allerödmjukast kusin Björkegren icke förnedra sig så djupt att sitta lägre än hon. Heldt placerades af värdinnan bredvid sitt utkorade offer, krusade förtvifladt, men lät förmå sig att dela detta afundsvärda företråde med en gammal assessor. När alla sålunda efter mycken omgång befunno sig sittande på sin af rangen eller lyckan anvisade plats, reste sig åter värden och värdinnan, knäppte sina händer och läste bordsbönen. Alla gästerne följde deras exempel och upprepade bönen hvar för sig, hvilket varade omkring fem minuter, hvar efter man åter satte sig.

Merthenska huset var långtifrån rikt, men ville kanske ej ogärna synas vara det och hade i dag fått assistens af bordsilfver från det välförsedda Wittfootska huset. Nu kringbjöd den till ett slags hofmästare utstyrde stadstjenaren Bergman, i peruk, handskar, svart rock, gula knäbyxor, svarta bomullsstrumpor och skor, en silfverbägare, fylld med ett af anis och åkerhumle starkt luktande brännvin, hvarefter första huspigan i gul bindmössa och svart ylleklädning nigande frambar en bricka, belastad med bröd, smör, ost och sillsalat. Efter denna inledning följde en måltid af det kraftiga slag, som kommer ett senare, mera förvekligadt släkte att afundas sina förfäders lyckliga matsmältning. Först anfölls en ofantelig skinka, hvilken värdens olycklige ämbetsbroder, rådman Nidelberg fick det dyrbara och mödosamma förtroendet att skära för i sitt anletes svett och af hvilken värdinnan förelade åt hvarje gäst en portion med senap, tillräcklig att stilla en stattorparens hunger. Därpå följde en klimpsoppa, serverad i djupa tallrikar

af blått holländskt porslin. Sedermera två kokta laxar, hvardera vägande minst halftannat lispund, framburna hela med citroner i munnen och konstrikt garnerade med buketter af dill, persilja, rödbetor och kräftstjärtar. Därefter späckad stek med lingon och hjortron, upplagd på ett ofanteligt silfverfat . . . och efter steken kom det högtidliga ögonblicket.

Man hade härtills druckit godt hembrygdt Åbo-öl, herrarne ur en stor silfverkanna, som gick laget rundt, damerna däremot ur s. k. knäppor eller små muggar, som påfylldes ur kannan. I regeln drack man sällan annat, men här gällde det majestätet. Hofmästaren visade sig med en annan stor silfverkanna, fylld med hvitt franskt vin, som serverades i runda, nästan klotformiga glas med fot. Värden reste sig, gästerne reste sig . . . man drack för den stormäktige, tappre och vise konung Fredericus, som nu lyckliggjorde riket med sin höga födelsedag, samt för den oförlikneliga, milderika och nådiga drottning Ulrika Eleonora, som åter lyckliggjorde den vise konungen med sina dygder; tillönskande deras majestäter ett långt och fortfarande lyckosamt regemente, till rikets och alla trogne undersåtars continuerlige fägnad och stadigvarande välfärd . . .

Talet var hvarken långt eller latinskt, två sällsynta förtjenster på denna tid, och de klotrunda glasen tömdes med tämligen oblandade undersåtliga känslor. Vål hade en och annan i tankarna tillagt, att den goda drottningen i synnerhet lyckliggjorde den vise konungen med att blunda för hans snedsprång; men på det hela var den nuvarande styrelsen under Mössornas regering omtyckt i Finland, och de sista tre åren hade varit de lyckligaste riket i sekler upplefvat — det var som uppvaknandet efter en lång, mörk och stormig natt till en ljusare

morgon. Kung Fredrik hade visserligen föga andel däri, och hvarje finne prisade sin lycka, att Arvid Horn, icke konungen, var den verklige styresmannen. Men man hade på alltför nära håll bevittnat tolfte Carls ärorika och blodiga envælde, man var så genomtrött vid segrar och nederlag; hjältekonungen hade ännu icke kastat sin skugga på efterträdarens lyckliga regering eller på fredens ovana lugn, och allt detta stämde de klotrunda glasens klang till känslor af välbehag. Man drack dem till botten, man drack dem tyst, man förstod ännu icke att hurra . . . och Heldt såg genom glaset sin förtjusande granne småle.

Befriadt från tyngden af denna undersåtliga hyllning, började herrarnes samtal nu att röra sig friare, medan damerna, likasom förvånade att se sig delaktiga i en kunglig skål, fortforo att iakttaga en sedesam tystnad. Politik och förestående riksdagsval omväxlade med spannmålspriserna, handelsbalansen och exporten. »Nyttans tidevarf» visade redan sin uppspirande brodd och utmynnade i Horns och Mössornas grundtanke, att riket borde inom sig själf återeröfra sina förlorade provinser. Man borde gynna industrin, för att inbespara de stora summor, som redan begynte utflöda för utländska fabrikater. Blotta tullen på rökto bak gick snart till 400 daler och på snus till 170 daler. Det vore en dräpelig sak att plantera tobak, odla mulbärsträd, uppföda silkesmaskar och väfva siden. Silfver hade upptäckts i närheten af Helsingfors; hvarför kunde vi icke hoppas att få mynta våra silfverdalar ur egna grufvor? Framför allt borde vi tvinga utlänningen att köpa mera varor af oss, än vi af honom; därigenom skulle ett lands rikedom ofelbart tillväxa. Hvertill fackmännen bland bordsgästerne tillade, att detta i synnerhet borde vara en Åbo-affär, då ju hela landet vinner på att dess hufvudstad blifver rik.

Öfriga sjöstäder borde aldrig tillåtas att konkurrera; än mindre kunde man lida den otillständiga handel, som den okunnige bonden på Åland och annorstädes begynt att drifva med egna fartyg, sig själf till ruin och hela landet till obotelig skada.

Middagen kunde kallas anspråkslös i jämförelse med förra seklets gästabad, när Åbo akademis rektor förbjöds år 1642 att servera »mer än sex ordinarie rätter utom skinkan». Men ännu återstod att anfälla en jättelik tårta, konstrikt beprydd med stadens vapen och dufvor af kandisocker, samt efter tårtan fikon, mandlar och nötter. Efter slutad måltid sjöngo alla sittande en lång bordspsal, hvarefter gästerne reste sig och i rad efter rangordningen skakade, bugande eller nigande, värdinnans hand. Därefter förblefvo herrarne sittande i »stugan», som ännu ej blifvit upphöjd till värdighet af salong, och man frambar för dem hvilka kunde konsten finkarfvad holländsk tobak, som röktes ur långa lerpipor. Kaffe, sällsynt och knappt känt till namnet, kom icke i fråga, men den stora silfverkannen fortfor att skumma af öl, tilldess att de manlige gästerne aflägsnade sig, när tidens sed ansåg aftonmåltiden tillstunda, vidpass klockan sex.

2. Prinsessan Törnrosa.

Rådmanskan Merthens kvinnliga gäster hade emellertid dragit sig undan till sängkammaren — en rådmans våning bestod då af stuga, sängkammare, barnkammare och kök — samt undfägnades där med tevatten. Tillredningen af denna från Holland nyligen införda lyxartikel var lika sinnrik som enkel. En nypa af den kinesiska växten blandades med stött kardemumma och bittermandel samt lades i en silfverkanna, som fylldes med kokhett vatten. Därifrån serverades teet i de förut nämnda knäpporna och dracks på bitsocker. För dem, hvilka föredrogo honung framför det dyra sockret, fanns en silfverskål fylld med denna läckra produkt af Nådendals bikupor. När tekannen var tömd, slogs nytt vatten på den urkokta blandningen, så länge någon gäst återstod att betjena, och slutligen undfägnades pigor och barn med den fjärde eller femte påhållningens kraftiga innehåll.

Äfven de kvinnliga tungornas band var nu äntligen löst. Man tog sin skada igen, brydde den unga lagmanskan, undrade om Heldten funnit sin nedgräfd skatt, tvistade om den förmånligaste humlen och den bästa tysksåpan samt beskifvade sig öfver smöret, som stigit i pris från tre ända till tolf daler pundet. Slutligen ville man se syster Merthens barn.

Barnen infördes af deras sköterska, gamla Valborg, en lång, mager och kantig kvinna i snäf svart yllekjol, blårandigt förkläde, grå tröja kantad med röda band, snäf röd mössa och blå halsduk. Hon var änka och såg ut att kunna taga sin karl i kragen, men det fanns något godt i hennes bistra bruna ögon och den lugna omsorg med hvilken hon bar det minsta barnet på armen.

Syster Merthen hade vid denna tid fyra små flickor: Anna, Eva, Lotta och Karin, den äldsta nio, den yngsta ett år. De voro alla utstyrda med nystrukna bröstlappar af hvit kambrick; de yngre i röda mössor, knutna med band under hakan, de äldre med bart, flätadt hår. Modern var själf en vacker kvinna, och döttrarna vansläktades icke från henne. Två voro blonda, tysta och stillsamma; den andra och fjärde i ordningen mörkögda, mörkhåriga, lifliga, bullersamma. På den sjuåriga Eva tycktes naturen hafva slösat sina rikaste gåfvor; man kunde ej se något täckare, än denna lekfulla gratie, yr som en kattunge.

De tre äldre voro dresserade att med en knyck, som skulle föreställa nigning, kyssa sina vördade mostrar på hand. När denna skyldighet väl var undanstökad, lyftade den sköna lagmanskan Björkegren Eva på sitt knä, kysste henne på kinden och sade:

— Vet du, att jag är din gudmor?

— Ja, sade flickan.

— Nå då tror du visst, att jag har något godt i min kjolsäck?

Flickan svarade icke. Hennes ögon tindrade vid åsynen af en dyrbar diamantnål, som gudmodern bar vid sin barm.

— Hvad säger du om detta? återtog lagmanskan, i det hon framdrog ur kjolsäcken ett stycke af mid-dagens tårta, inlindadt i den fina holländska näsduken.

Eva grep tårtan, bröt den i tre delar, hoppade ned, räckte sina systrar de lockande bitarna, gömde intet för egen räkning och återvände därpå till gudmodern, för att leka med hennes bröstnål.

— Eva är för godhjärtad, smålog lagmanskan. Hvad hon än blir, rik blir hon aldrig.

— Eva tycker mera om syster Björkegrens bröstnål, anmärkte den obetitlade mor Wechter, köpmansfrun, som var gudmor åt Anna och såg sig förekommen af Eva med lagmanskans tårta.

— Syster Björkegren har lärt henne att tycka om diamanter, inföll rådmanskan Nidelberg, som åter var gudmor åt Lotta Merthen och sysselsatt att mata det bleka barnet med en dufva af kandisocker.

— Är det möjligt att syster Björkegren gifvit sin guddotter en högst sällsynt och dyrbar faddergåfva? frågade assessorskan Lostjerna, hvilken, nyligen hitflyttad, ännu icke var invigd i stadens småskvaller.

— Jag gaf henne några brasilianska juveler, svarade lagmanskan vårdslöst. Farbror Hans har köpt dem för mindre än halfva värdet af en engelsk kapare, som tog dem i spanska sjön.

Man begärde få se det sällsynta smycket. Det var en konstrikt arbetad agraff af guld med 128 juveler.

— Men ett sådant smycke är ju för en prinsessa! utropade assessorskan med okonstlad förvåning.

— Ja, svarade lagmanskan förnämt, det säges ha varit bestämdt för drottningen af Portugal. Min guddotter skall bära det med heder och ära till minne af mig, när hon en gång står brud. Eva... kanske har du redan en fästman?

— Jag har fyra! svarade barnet, i det hon med skalken i ögat räknade dem på fingrarna. — Pappa... farbror Heldt... magister Elg... och Isak...

— Nej hör på den! skrattade gudmodern. Det är ju tre för mycket. Hvad skall du göra med så många fästmän?

— Jag får tranbär, jag får nötter, jag får sviskon, och Isak drager mig på sin kälke till åbacken...

— Nå då lönar det sig. Så behåll dem alla fyra, min kära flicka! Nog vet jag en af dem, som alltid blir trogen, och det är din pappa.

— Eva är redan så väl försedd, och syster spår att hon aldrig blir rik? smålog den vänliga assessorskan.

— Således aldrig fåfäng, inföll mor Wechter spetsigt.

— Nej därtill är hon för godhjärtad, svarade lagmanskan.

— Och hvem har sagt, att Eva aldrig blir rik? inföll nu gamla Valborg med en trotjenarinnas rätt att också låta höra en egen mening. Afståndet mellan tjenarinna och herrskap var ännu ringa, ty klyftan mellan samhällsklasserna vidgades först under det gustavianska tidehvarfvet.

— Nej hör på Valborg! utropade mor Wechter. Hon spår i händerna, hon.

Syster Forselia, prästfru, anförtrorde hviskande sin granne, att Valborgs moder var en illa beryktad trollpacka, och mormodern hade blifvit bränd som häxa för många år sedan. Hon, Forselia, kunde icke begripa huru syster Merthen kunnat anförtra sina barn åt en person af så illa känd släkt; det går alltid något i arf. Annars ville hon icke förneka, att ju Valborg själf var en duglig och välkänd kvinna; men spådomsanden satt som ett brännmärke i henne från mödernesläkten.

— Nå hvad spår Valborg om barnet? frågade fruarna nyfiket.

— Hvad skulle det gamla sura tranbäret veta om äpplekärnorna? genmälde sköterskan vresigt, i det hon aftorkade lilla Karins nos med sitt randiga förkläde.

— Valborg tror sig veta så mycket om Eva, för att hon är så svag för barnet, yttrade modern, som själf var icke så litet smickrad af det företråde alla visade hennes älsklingsbarn. — Berätta nu hvad du engång läste i hennes hand. Det var ju intet annat än godt.

— Var det icke? återtog trotjenarinnan. Ja Gud gifve så vore. Jag har läst, att hon en gång blir mycket rik.

— Nå ja. Så bed då, att hon bär med ödmjukhet hvad Gud gifver henne.

— Därpå beror det, anmärkte åter mor Wechter med en sidoblick på den rika lagmanskan. — Barnet kan ju gifta sig till förmögenhet; det ser man alla dagar.

— Jag har läst, att hon blir så rik, som ingen nu lefvande själ skall blifva i Åbo, ja så rik, som gamla drottning Karin var i de förra tider på Liuksiala, återtog sköterskan, alltmera förifrad. — Jag har läst, att hon skall komma till en sådan höghet och makt, som ingen annan i detta landet...

Fruarna betraktade hvarandra med häpnad. Det fanns ingen enda bland dem, som icke var fullt förvissad därom, att ju framtidens öden kunna läsas i linierna af en människas hand.

— Det är ju allt goda gåfvor, menade assessorskan och kysste den lilla.

— Gud gifve, fortfor den gamla. Och än vidare har jag läst, att hon skall blifva god; hon skall prydas med högt förstånd...

— Säg, att hon skall blifva lycklig! inföll modern med en alltför naturlig rörelse.

— Det är möjligt. Kanske också lycklig, det står icke skrifvet, men icke heller förnekadt. Det som står klart, det är, att af alla som nu lefva i Åbo skall icke mer än en lefva längre än detta barnet.

Tanken på ett litet barn, som skall se allt hvad nu andas, rör sig, strider, fröjdas och lider gömdt uti jorden och däremot skåda ännu ofödda, okända släkten uppväxa för att taga arf efter sina fäder — en sådan enkel, naturlig tanke är alltid gripande äfven för dem, som annars icke fästa någon vikt vid lifvets dagliga växlingar. Tårar syntes i fleras ögon, när de, med sin tro på spådomens visshet, betraktade denna älskliga lilla flicka, som skulle lyftas så högt och se så långt in i en dunkel eftervärld.

— Lofva mig, Eva — sade lagmanskan, äfven hon rörd till tårar — lofva mig, att du efter sjuttio år beder en bön på din gudmors graf!

Den lilla sjuåriga förstod henne icke. Hvad förstod hon af grafvar och minnen? Hvad förstod hon, som lefde i ögonblicket, rader af år? Hon förstod blott, att hennes älskade gudmor grät, och skyndade att bortkyssa dessa tårar, i det hon försäkrade, att hon skulle göra allt hvad gudmor begärde af henne.

— Tack, kära Valborg! sade nu fru Merthen, mån om att lugna sina gästers upprörda känslor. — Du utdelar i sanning kungliga gåfvor, och om syster Björkergren med rätta kan kallas min lilla Evas första välgörande fé, så förtjenar du, att Eva ihågkommer dig med ett nytt förklåde till Valborgsmässan. Muntra dig litet, drick en mugg te. Man blir törstig af att se så långt in i framtiden.

— Människan spår och Gud rår, svarade Valborg. Det är icke allt utläst ännu.

— Hvad? Har du ännu flera gyllne gåfvor att utdela?

— Jag hörde i min barndom en gammal saga, fortfarande sköterskan, om en prinsessa vid namn Törnrosa. Hon hade fått af sina gudmödrar allt det bästa och lyckligaste som människor åtrå i detta vanskliga lifvet; men hon hade därtill fått en varning att icke spinna på slända, förrän hon fyllt sitt femtonde år. Femtonde eller nittonde, jag minns ej så noga. Jag tror det var nittonde.

Den lilla flickan lyssnade. Hon älskade sagor, som alla barn, och Valborg hade af dem ett stort förråd.

— Det är en barnsaga, jag minns den rätt väl, inföll lagmanskan skämtande. Se till, syster Merthen, att ingen slända finnes i huset. Evas lilla hufvud är uppfyllt af prinsar och féer: hon får icke spinna på slända, förrän hon fyllt sitt nittonde år. Det blir... låt mig se, hon är ju född den 8 September 1723?

— Ja.

— Alltså den 8 September 1742.

— Jag skall ej glömma det. Lyckligtvis har spinnrocken utträngt de gamla sländorna. Får icke Eva spinna på rock så mycket hon vill?

— Hvad säger Valborg?

— Hvad vet jag? Känner jag alla de sandkorn, som skickelsen kastar i människors väg? Ibland kan det vara en slända, ibland något annat. Käraste barnet mitt!... Och med dessa ord ryckte Valborg häftigt till sig den lilla flickan, liksom ville hon beskydda henne mot en stor, okänd fara.

— Nej var lugn du, Valborg! tröstade modern. Hon skall hvarken spinna på slända, eller, med Guds bistånd, råka i någon annan olycka. Få far och jag

lefva, skall hon uppväxa i all ärbarhet, dygd och gudsfruktan. Och kallar Gud oss bort före den tid du anser så farlig för henne, så vet jag att syster Björkegren, hennes goda gudmor

Hon förmådde ej fortsätta. Lagmanskan tryckte hennes hand, kysste åter barnet och sade med rörelse:

— Om min välmenta faddergåfva har någon betydelse, så är det den förmaning, med hvilken jag gifvit den och som jag icke skall glömma att upprepa, när Eva har blifvit en fullvuxen flicka. Med dygd och ära skall hon bära sitt smycke, eller ock aldrig. Men det skall hennes mor bäst lära henne. Se så, var icke bekymrad! Valborg har nu läst ut sin sagobok, icke sant? Hon vill endast säga, att ingen god gåfva, allra minst så rika gåfvor af skickelsen, gifves oss utan frestelser. Är det ej så?

— Så lär det vara, suckade den gamla, torkande sina röda ögon med förklädssnibben och strax därpå åter användande samma bepröfvade medel på Karins näsa. Den lilla hade somnat. Anna och Lotta, dem ingen tycktes bemärka, sutto tysta i en vrå och vyssjade en stor lappdocka, tillverkad af en handduk. Eva, som gått ur hand i hand och varit föremål för så mycken beundran, hade slutligen blifvit nog djärf att sticka handen i sin gudmors kjolsäck och därifrån framdraga en påbörjad ullstrumpa med silfverstickor, dem hon alla drog ur. Sällskapet erfor en märkbar förstämning af den oförutsedda vändning spådomen hotade antaga vid dess slut och reste sig upp för att säga farväl, när ett buller vid spiseln ådrog sig dess uppmärksamhet.

En pojke om vidpass tio år, hvars inträde ingen bemärkt, hade satt sig på en pall vid spiseln, fallit i sömn och hamnat raklång på golvet. När han yrvaken

försökte resa sig upp, drog han med ett ljudeligt skrammel eldgaffeln öfver sig.

— Hvad gör du här? sade fru Merthen till gossen.

Utan att svara, jämkade sig den lille halfsofvande ut genom dörren med en förvånad blick på de främmande fruarna.

— Gossen har gått i sömnen, sade värdinnan urskuldande. Isak Alanus är en stackars fader- och moderlös prästson, släkting på långt håll, som min man tagit upp för att sättas i skola.

— Och han kan läsa katekesen bakfram! inföll Eva.

— Håll din lilla näsvisa näbb! . . . Barnet bjäbbar efter en kvickhet, som hon förmodligen hört i köket, anmärkte modern urskuldande.

— Farväl, syster Merthen! Tack för i dag, glöm icke bort oss!

Och fruarna aflägsnade sig med något mindre krus än de kommit, men ej utan att i tio minuter utkyla rummet genom den öppna dörren, af orsak att man ej så snart kunde blifva ense om det var hofrättsrådninnan eller lagmanskan som borde gå först.

*

För att icke lämna läsaren i okunnighet om resultatet af den diplomatiska middagen hos Merthens, bör tilläggas, att Johan Reinhold Heldt en vecka därefter introducerades af sin vän rådmannen i Wittfootska huset. Kärleken gjorde hastiga framsteg, men icke så den stränge farbroderns gunst. En förmiddag öfverraskade farbror Hans sin brorsdotter förlägen och tårögd, medan den bestörte friaren tagit sin tillflykt till det stora klädsåpet af ebenholts i hans utvaldas rum. När då alla

tröstegrunder, allt förnuft och all stränghet visade sig fruktlösa, slöt denna lilla Åboroman, såsom en god roman bör sluta, med tyrannens samtycke och de båda älskandes lyckliga giftermål. Från dem härstammade sedan den långt in i ett följande sekel välbekanta Heldtska släkten i Åbo.

3. Helenadagen på Runsala.

Den som passerar från Åbo stora farleden utåt skären med Runsala åt höger, förundrar sig icke litet, när han hör talas om Runsalas skönhet. Denna enformiga strand, så mörk af sin barrskog, bakom hvilken blott här och där de berömda ekarnas ljusare grönska framskymtar, är det väl den som besjungs af skalderne och hvars pris redan långt före Choræus med de hemresande studenterna genljudad kring hela Finland? Ja, det är Runsala, men lik en blygsam skönhet, rädd att för alla vägens kommande och farande visa sina behag, gömmer ön sina vackraste partier åt den mera bortvända sidan af Pohjasalmi. Det är här man ser dessa nyckfullt täcka vikar, dem hafvet kastar som slängkyssar inåt stränderna; det är här som ekarnas och öfriga löfträds grönska blir nog öfvervägande att bilda det ljusa, glada färgtycke, hvilket för alla stadsbor, icke minst för den instängde Åbobon, medför naturens och omväxlingens hela tjusningskraft.

Den som den 31 Juli 1741 på förmiddagen af händelsen förts i närheten af denna täcka kust, hade ej kunnat undgå att märka vissa tilldragelser, som i den då ensliga nejden voro ganska ovanliga. Af alla de

många, än koketta och smånätta, än pompösa och ståtliga villor, som hundrafyrtio år därefter framskymta mellan löfven på Runsula, sågos nämligen den tiden inga spår. Runsula gård, som tillhörde landshöfdingen, var den enda plats på ön som kunde kallas bebyggd, och äfven dess något förfallna trähus vittnade icke om synnerlig prakt. Men väl såg man här och där en torpare eller skogvaktarekoja höja sitt torftak öfver stranden, medan tre eller fyra något rymligare och något mera putsade »sommarstugor» för stadsboarnes nöjen icke syntes för stolta att stå där i god sämja med sina mindre förnämliga grannar.

Det var vid en af dessa sommarstugor man nu såg de ovanliga tillrustningarna. Stugan var möjad med kvistar och löf, som ofvanför dörren bildade ett stort H, och blickade man dit in, såg man det välskurade golvet beströdt med enris och själfva den stora öppna spiseln prydd med en väldig granruska. En anseelig blågul flagga svajade från en hög stång på gräsplanen utanför stugan, och rundt kring densamma väntade tre långa bord, äfven de i form af ett H, med mjällhvita dukar och rikliga serviser, delvis af silfver. Fetlagda pigor syntes, pustande i värmen, syssla kring borden, och mellan dem såg man stundom gestalten af en smärt yngling än oroligt titta mot den blekblå, af solrök omtöcknade horisonten, än ifrigt bestyra något med två små svarta ting, placerade på en liten kulle till vänster vid stranden. Dessa föremål för hans uppmärksamhet befunnos vid närmare påseende vara ett par nickhakar.

Klockan led inemot elfva, då språnget på stranden blef lifligare och en grupp af karlar och gossar samlade sig vid nickhakarna. Orsaken var lätt att gissa: där borta i sundet nalkades tvenne stora båtar, fyllda med

herrskað från staden. Snart voro de på bösshåll från stranden, och piff! paff! då small det från nickhakarna med denna korta, skarpa, man kunde säga pojåkaktiga knall, som är sådana tingestar egen, när de laddas skarpt och man snart röret med talg. Allt folket på stranden hurrade, i det de viftade med mössor och dukar, och under dessa bullrande, men hjärtliga välkomsthälsningar landsteg sällskapet.

En senare tids genremålare skulle funnit rika ämnen för sin pensel, om han kunnat afteckna dessa goda Åbo-bor, som nu fryntliga och förnöjda landstego på den grönskande stranden. En besynnerlig blandning af stel prudentlighet och landtlig enkelhet var det utmärkande draget hos desse lustfärdare. De tillhörde hvarken hofvet eller högadeln, men såsom tjenstemän, lärde och borgarearistokrater i landets hufvudstad, voro de medvetne om sin betydelse som en tongifvande samhällsklass. Den ceremoniosa höfligheten fick icke försummas ens på en lustfärd. Man hade krusat vid embarkeringen i båtarna, man glömde icke att krusa vid landstigningen, man fortfor att krusa vid måltiden, och man krusade dagen till ände. Men allt detta hindrade icke någon att finna färden nöjsam och landluften uppfriskande. Sällskapslifvet rörde sig under en tyngd, hvilken vanan gjorde lika omärklig som luftens tryck.

Lustfärdarne hade församlat sig på inbjudning af den forna lagmanskan Björkegren, numera fru Heldt, för att fira hennes förtrogna väninnas, numera borgmästarinnan Helena Merthens namnsdag. Merthen själf var borta i Stockholm. Antingen det var hans diplomatiska middagar, eller, hvad som är sannolikare och rättvisare att förmoda, hans förslagna hufvud och juridiska kunskaper, som hastigt kommit denne ledamot af magistraten

i Åbo att klättra uppåt på lyckans steg; alltnog, af rådmannen vardt under årens förlopp en borgmästare, af borgmästaren åter en ansedd och mäktig riksdagsman för Åbo stad. De nu rådande Hattarne hade oförmodeligen sammankallat rikets ständer i December år 1740. Det gällde ingenting mindre, än att besluta sig för ett krig mot Ryssland med anledning af då inträffande politiska konjunkture, och härom hade nu riksdagen, under ändlösa intriger och partifejder, fortsatt att tvista långt in på sommaren detta år 1741. Åbo stad, likasom största delen af Finland, tillhörde Mössornas parti; man fästade här stor vikt och stora förhoppningar vid sin riksdagsmans skicklighet. Intet under således, att så många af det förnämligare borgerskapet och andre patrioter, som tillbragte sin sommar i staden, med nöje förenade sig om att hedra denne deras riksdagsmans hustru, borgmästarinnan Merthen, med en surpris på hennes namnsdag.

Det var verkligen en surpris för den goda frun. Hon hade varit rest på några dagar till Nådendal, för att uppköpa lärfter till sina döttrars utstyrsel, som alltid borde finnas beredd i ett välordnad hus, när hon vid sin återkomst anmodades att deltaga i en liten båtfärd till Runsala och där, till sin stora öfverraskning, fann det talrika sällskapet, som mottog henne med redan nämnda bullrande hedersbetygelser.

— Men, käraste syster Heldt, hvad i all världen tänken I på? utbrast den häpna borgmästarinnan, i det hon, omgifven af de yngre bland sina numera nio barn, ej utan möda klättrade uppför den steniga stranden vid sidan af sin väninna.

— Skyll icke mig — skrattade väninnan och bjöd henne armen — det är icke mitt påhitt. Gissar ej

syster hvem det är som vi ha att tacka för ett så lyckligt infall?

— Hvem skulle det vara? Kanske mor Wechter? Eller syster Forselia? Men nej, detta har syster Heldt själf funnit upp, det kan icke vara någon annan. Bevars sådant besvär syster har gjort sig att släpa hit silfver och annat, som behöfs för så mycket folk! Såg jag icke två stora klädkorgar med porsliner och glas?

— Låt nu det vara min sak; men surprisen, ser syster... Det finns endast en, som kunnat så skickligt lura den klokaste mamma i Åbo.

— Hvad? Det må väl icke ha varit Eva...

— Å se så, börja nu ej att träta på det beskedliga barnet! Just Eva var det, som kom i förgår till mig och sade: »Nu är mamma i Nådendal; vill ej gudmor ställa till något rätt muntert för vår Helenadag?» Ja, Gud signe dig, kära unge, sade jag, det vill jag visst göra så gärna jag lefver. Där har syster hela hemligheten. Var nu snäll och gör döttrarna heder! Anna har varit min högra hand i alla bestyr.

— Anna? Ja det tror jag. Men Eva... hon tänker ej på annat än nöjen och upptåg. Kära syster, hvad skall det blifva af barnet stackare?

— Hvad det skall blifva? Det vet syster så väl som jag. Den bästa, vackraste och klokaste flicka, som någonsin blommat i gamla Åbo; så skall det blifva. Ja, jag talar nu icke om hennes öfriga gåfvor. Men betänk, syster Merthen, att Eva snart fyller aderton år... att hon längesedan slutat sin skola hos gamla moster Pontin... att hon talar tyska nästan lika bra som min man... att hon läst franska och lärt rida för munsjör De Maret — att hon läst latin med Isak Alanus — att hon kan välja bland de bästa partier i landet, ja att

hon förvridit hufvudet på alla våra ungherrar, utom att den stackars Isak redan är halftokig... Å, syster, säg ingenting om att Eva också vill roa sig litet! Ungdom är ungdom.

www.libtool.com.cn

— Ja, ja, Gud gifve det allt slutades godt och väl. Syster Heldt har varit alldeles för svag för sin gud-dotter. Syster har från vaggan behandlat henne som en prinsessa. Nå, jag säger ingenting om den kungliga faddergåfvan. Men syster har alltid velat se henne fin och förnäm... syster har roat sig att upplägga hennes hår som en frökens och gifvit henne ett triumfants-lifstykke och beställt åt henne de dyrbaraste spetsar från Raumo... Kära syster, jag vill ju ej säga annat, än att Eva aldrig kan vara nog tacksam för en så stor godhet, men vi äro borgerligt folk...

— Jag ber så mycket — skrattade åter den gladlynta väninnan — när man, som Eva, har den äran att vara dotter till en så högtbetrodd riksdagsman, få vi allt lof att anse en ann så god som en ann. Men syster är varm... Stig in i stugan, och drick ett glas mjöd!

Medan de båda fruarna utbytte dessa hastiga ord under vandringen upp från stranden, hade gästerne småningom spridt sig på gräsplanerna med denna lyckliga känsla af välbehag, som stadsbon alltid erfar vid en sådan solig, sommarvarm tripp i det fria. Dagen var, mot den ofta våta Helenas vanor, vacker och klar. En ljum hafsvind mildrade här rötmånschettan, som gjorde staden så kvalmig, och öfver Runsalas ekar hvälfde sig himmelen hög och ren med dessa små hvita, flygande moln af bomull, hvilka endast förhöjde dess blå glans, liksom seglen i fjärran lifvade och förskönade Erstans vågor.

— Så förtjusande vackert! utropade några unga flickor, där de, ystra som fågelungar, svärmade kring i det gröna gräset.

— Olympiskt! bedyrade en af ungherrarne, en klassisk magister Angelstadius, som kände Grekland bättre än Åbo.

— Nej se, hvad är det? ropade plötsligt tygskrifvaren Godtschalk och pekade mot en kulle på afstånd. Allas blickar riktades ditåt, och man såg öfverst på kullen gestalten af en hvitklädd flicka afteckna sig mot den blå luften bakom henne. Denna tafla med himlen till fond och jorden till förgrund var så hänförande skön, att ett ofrivilligt utrop af beundran hördes från åskådarne.

— Det är Dafne, som vallar sina får på Runsala, skrek en sirlig rådhusnotarie Skogsman, som läst sina herdakväden.

— Säg Saffo, som störtar sig från klippan, rättade honom den klassiske magister Angelstadius.

— Eller Calypso på sin ö! inföll studenten von Fagersdorf, som tog privata kollegier i Odyssén för professor Petter Filenius.

— För all del, akten er att blifva förvandlade! skrattade den unga professorskan Stenman, som också läst Odyssén på grekiska, hvilket den tiden var mindre sällsynt än nu.

En lång, ytterst mager herre, en mumie, hos hvilken lärdomen tycktes hafva förvandlat alla muskler till pergament och allt blod till bokdamm, närmade sig i detta ögonblick på gångstigen, aflyftade från hjässan sin oformligt stora peruk, såsom ville han låta solen beundra bostaden för så mycken visdom, aftorkade en svett-droppe, sista återstoden af dödlig svaghet, och vände

sig till samme unge student, som nyss förut affyrat nickhakarna.

— *Quid spectant?* Hvad är det de se på? frågade han.

www.libtool.com.cn

Studenten rodnade djupt vid detta tilltal af den berömda professorn och katederhjälten Algot Scarin — ty det var han — och svarade knappt hörbart, såsom hade han blifvit ertappad på bar gärning med afguderier:

— *Domine professor*, det är Eva Merthen.

Professor Scarin var Evas gudfar. En vanlig dödlig skulle måhända igenkännt guddottern i en familj där han ofta umgicks, men lärdomen har sitt privilegium att icke befatta sig med dylika småsaker. Professorn jämkade peruken på dess plats, inklämde sin tunna näsa i ett par glasögon med guldbågar utan sidoarmar, betraktade flickan på kullen och utlät sig:

— *Mehercle*, en *dryas*! De gamle alaner och hunner antogo en *emanatio manium*, ett utflöde af de dödas skuggor. Det är en ättehög, där hon visar sig, unge man. Du kan således antaga, att hon är en skön utdunstning af de döde alaner och hunner, för att icke säga bjarmer eller gother, alldenstund den store Olaus Rudbeck lämnar oss i okunnighet om dessa högars förste innebyggare. Hvad angår att de skulle ha varit svear eller gother, eller måhända sviagother, läsa vi härom hos Björner ... men hvad går åt pojken? ... *Alane! Alane!*

Den unge studenten Isak Alanus, till hvilken detta utrop var ställdt och hvars namn snarare än ättehögarna låtit förmoda en dunkel härkomst från de döde alaner och hunner, hade råkat ut för en frestelse, som kom honom att gå miste om en oskattbar föreläsning öfver ättehögarnas grundläggare. Man hade på gräsplanen

hört borgmästarinnans bekymrade letande efter sin dotter Eva, som ej stod att finna vid tillredelserna för det talrika sällskapet, och en ung handlande Simolin var genast beredd att föra moderns budskap till flickan på kullen. Den romantiske rådhusnotarien hade i samma stund erbjudit sig att spela Mercurii roll som gudarnes budbärare och satt sina långa ben i en flitig rörelse. Isak Alanus hade ej kunnat förblifva en likgiltig åskådare af kapplöpningen mellan desse två; han blef snart den tredje och skulle ha efterföljts af ett par medelålders rådmän och dito akademieadjunkter, därest deras styfnade ledamöter lofvat den ringaste utsikt att hinna förbi de yngre snabblöparne.

Om allt detta tal och språng för hennes skull var den unga flickan på kullen i okunnighet. Spänstig och lätt som en fjärl, nyss flugen ur den gyllne puppan på bladet af krusbärsbusken, hade hon med brinnande tjusning inandats sommarens dofter rundtomkring henne. En obestämd oro, en oförklarligt brännande längtan dref henne ut i den fria, vilda naturen; knappt landstigen, hade hon ilat upp till sin barndoms lekplats, den sköna kullen vid stranden, som af de lärde hedrades med namn af ättehög och hvarifrån man hade fri utsikt öfver fjärdarna ända fram mot Rimito skärgård fjärran i väster. Här, med handen öfver ögat, för att skydda sig mot solstrålarnas bländande skimmer på den lättkrusade hafsytan, betraktade hon vågspelet och de hägrande öarna borta vid horisontens rand; en onämnbar dunkel känsla af den ystraste fröjd, blandad med det vekaste vemod, hade intagit hennes själ; löjet for öfver hennes läppar som solglimtar mellan skyarna, och medan hon i lekfullt öfverdåd plockade sönder en halfvissnad epilobium, syntes i den innersta vinkeln af hennes sköna, mörka, brännande ögon en halfgömd tår.

Eva Merthen var nu i sitt adertonde år en af sin tids skönaste flickor. Hög och smärt, yppigt formad, gratie i hvar tum, hade hela hennes hållning något medfödt konungsligt, hvarmed naturen stundom stämplar sina gunstlingar, utan att måkla med börd och stånd. Hvarifrån kom detta höghetsdrag midt i den visserligen aktningsvärda, men mycket borgerliga, mycket prosaiska omgifning, hvori en småstadsborgmästares dotter växt upp? Ingen kunde förklara det. Man anmärkte väl, att hon icke liknade sin borgerliga finska mor, att hon snarare var en idealiserad afbild af sin far, som härstammade från en gammal böhmisk familj, afsigkommen adel, sades det, hvilken sedan tre eller fyra generationer acklimatiserat sig i Finland, utan att förlora det mörkare tycke och det eldigare lynne, som utmärka södern. Men hvarför skulle samma moderliga natur, som allestädes utdelar sina gåfvor för intet, endast i Finland förneka sin rätt? Denna flicka var stämplad med behagens bomärke alltifrån födelsen. Ansiktets fullkomliga oval med dess genomskinliga, nu lindrigt solbrända hy, förhöjdes af det rika mörka håret, upplagdt och bakåt struket, efter den tidens sed — ett mod, hvilket, genom att blotta skönheten af ett reguliert ansikte, lika mycket förhöjer denna, som det misskläder annars täcka, men oregelbundna drag. Harmonin af denna ädla profil var fullständig, det glödande uttrycket af dessa österländskt varma ögon oemotståndeligt. Ställd i närheten af en tron, skulle Eva Merthen hafva förändrat rikens öden, ty hon var skapad att fångsla och herska. Gömd i en bortglömd vrå af världen, kunde hon endast göra en lycklig och tjugu olyckliga.

När man uppmärksamt betraktar porträtterna af 1700-talets mest berömda skönheter, skall man hos dem

finna två gemensamma drag, obetydliga vid första anblicken, men tillräckliga att gifva ansiktet ett uttryck, i hvilket tidens icke så litet blaserade smak öfverallt för-gapade sig; det ena en ganska liten körsbärsmun, med nedra läppen mer än vanligt fyllig; det andra en fin, knappt märkbar slapphet i nedra ögonlocken, hvilkas uttryck därigenom fick något smäktande, som motvågde den lilla munnens något precisa snörpning och likasom kom hängifvenheten att försona hvad stoltheten brutit. Båda dessa drag funnos hos Eva Merthen, likasom de funnos hos Aurora Königsmark — och på båda sågo sig narrar och kloke blindas.

Den unga flickan väcktes ur sina drömmar af kapp-löpningens rassel nedanför kullen och såg, i det hon vände sig om, studenten Isak Alanus störta uppför sluttningen främst bland de tre. Uppkommen, kastade han en triumferande blick på sina medtäflare; men knappt hade han hunnit sitt mål på några stegs afstånd, innan han plötsligt stannade, nedslog ögonen och kände sitt ansikte öfvergjutas af samma brännande rodnad som nyss förut, när han tilltalades af Scarin.

— Förlåt, stammade han, och därmed hade hans tillämnade tal en ände.

— Hvad skall jag förlåta dig? frågade den sköna flickan med sin melodiska röst, ej utan en skymt af medlidande och en annan af löje.

Alanus förmådde ej svara. Sedan någon tid var det beständigt så, när han talade till sin fostersyster. Han begrep icke huru; hans elev i latinet hade gjort slut på hans eget latin.

Hans nederlag blef fullkomligt, när de båda med-täflarne hunno fram och rådhusnotarien, som himlen begåfvat med den vigilantaste tungan, utropade:

— Sköna, men grymma Chloë, finna vi er ändt-ligen lyssnande till turturdufvornas ömma kutter i myrten-lunden? Säg, huru har ni kunnat vara nog hård att så länge beröfva oss öfriga herdar och herdinnor den afundsvärda lyckan af edra olympiska ögonkast?

— Jungfru Eva — utlät sig den mindre känslofulle och mera praktiske handelsmannen — vördiga fru mor och vi andre ha länge väntat er till middagen.

— Ack förlåt, sade Eva vårdslöst; jag har ej hört några turturdufvor, förrän jag hörde sektern. Jag har betraktat örlogskuttern därute på fjärden. Han närmar sig hitåt.

Därute syntes verkligen de smäckra masterna och de hvita seglen af en för sakta västvind framskridande brigg, som styrde åt Åbo. En brigg under segel var en ganska vanlig syn, men just dessa dagar voro oroande rykten i omlopp på flera håll. Man afbidade med otålighet nyheter från Stockholm.

Medan herrarne sågo mot hafvet, var den unga flickan försvunnen. Lätt som ett vindkast i Runsalas ekar hade hon ilat utför kullen, och mellan stammarna såg man skymten af hennes hvita fladdrande klädning. Hon sprang icke, hon syäfvade öfver tufvorna; hon hade som barn varit känd som den mest snabbfotade bland sina jämnåriga. Detta ansåg man, besynnerligt nog, ej som anstötligt ens för en fullvuxen flicka. Det var en fördel och en förtjenst i de många lekarna sommartid i det fria.

Med en ed öfver rymmerskan skyndade två af beundrarne efter henne. Förgäfves. Notarien — eller rättare en del af hans person, den friserade peruken — blef som Absalon hängande i ett träd. Köpmannen, mera ovig, snafvade öfver ett vindfälle, vrickade foten och

kom haltande hem. Isak Alanus hade kvarstannat på kullen och såg med mulna blickar den nya kapplöpningen.

— Skall då jag vara evigt lika tafatt och hon evigt lika stolt? sade han förbittrad till sig själf. Är jag icke ett och tjugu år, och jag betar mig som en pojke i *secunda*... Jag tål icke, att hon föraktar mig. Jag önskar att världen må störta tillsamman öfver våra hufvuden, för att jag kunde upprätthålla den med min arm och jag finge beskydda henne...

I samma ögonblick hördes på afstånd den rullande knallen af ett kanonskott från sjön. Studenten såg ditåt; ett lätt moln af rök drefs med vinden förbi den ankalkande briggens stäf.

— Var detta svaret på min förmätna önskan? sade Alanus tankfull och anträdde långsamt återvägen till det öfriga sällskapet.

Här hade man emellertid skridit till det innehållsrikaste af alla sällskapsnöjen i norden, bordet. Lazaronen i södern söker lifvets njutning, likasom dess uppehälle, i en apelsin och en cigarrett. Nordbon känner sig aldrig så nöjd med sin tillvaro som efter ett godt bord. Utan mat ingen munterhet. Sinnena äro dufna, konversationen vadar till knäet i drifvorna, lifvet liknar en slocknande brasa. Då ljuder det glada budskapet om ett serveradt bord. Man har återfunnit tillvarons hemlighet, människans rättigheter, kvickhetens udd och samtalets intrasslade tråd. Allt flyter som en bäck utför sluttningen; hvilken tonkonstnär har diktat en mera lifvande melodi, än tallrikens slammer och glasets klang?

Vi ha nyss skildrat en middag i staden. En middag på Runsala måste antaga ett landtligare och friare skap; lynne. Man spisade i det gröna och satt naturligtvis;

det behöfdes ännu ett helt århundrade för att införa gaffelmiddagar. Bordsbönen lästes nu endast af lille Wechter, psalmen utlämnades. Jämte kalfstek och en högst aktningvärd ugnsgröt, bjödos smultron med grädde och sist ett öfvertäckt fat, som väckte gästernes synnerliga uppmärksamhet, emedan det serverades som en särskild rätt vid middagens slut. Enhvar tog för sig ett par af de varma, doftande frukter, som fatet innehöll, skalade dem egenhändigt, prisade deras smak och frågade efter utvägar att skaffa sig dylika. Hvad innehöll fatet? Det innehöll i aska stekta potäter.

I akademiträdgården hade man sedan någon tid gjort försök med denna sällsynta amerikanska rotväxt, men de här serverade hade borgmästaren hemsändt från Stockholm, och de fleste bland gästerne sågo dem nu för första gången. Man undrade om denna växt kunde allmännare införas i landet och tåla ett så nordiskt klimat, hvilket man ansåg sig böra betvifla. Några af herrarne tycktes mena, att en sådan utländsk lyxartikel otvifvelaktigt blefve för dyr och aldrig kunde hoppas att komma på de fattigas bord; det vore då mera skäl att odla silkesmaskar.

Hvarje framsteg behöfde ännu en lång betänketid. Vidpass trettio år därefter såg man de första små potatis-täpporna vid en och annan bondgård i södra Finland; soldaterna — sades det sedermera med eller utan grund — hade hemfört frukten i sina ränslar från pommerska kriget. Ännu vid början af 1800-talet voro potäterna nästan okända i norra delen af landet, som fortfor att så sina tarfliga rofvor. Hushållningssällskapet begynte då sända den nya rotfrukten kapptals till utsäde i de aflägsnare bygderna, och först i andra decenniet af vårt århundrade blefvo de resultater märkbara, för hvilka

man nu har att tacka den amerikanska »lyxartikeln»: en tredjedel af landets näring, en tredjedel af dess tillväxande folkmängd och en oskatthar reserv vid rågskördens felsläende.

Rådman Wechter understod sig nu att föreslå en skål till Helenas och alla Helenors ära, däruti inbegripande hedersgästens äldsta dotter Anna Helena Merthen.

— *Tibi, Helena*, tu Trojas förstörerska, som pustar efter tin Paris! inföll professor Scarin och tömde en mugg mjölk med samma allvar, som hade den varit de döde alaners och hunners grafurna, i det han nickade åt den förlägna flickan, som framläpades med blossande kinder från spishällen, där hon nyss gräddat våfflor åt barnen.

— *Tibi, Paris!* upprepade Eva Merthen, vändande sig till sin mumielike gudfader. Sällskapet utbrast i en ohejdad munterhet. Den lärde professor Scarin var ytterst dietisk, ytterst punktlig i allt hvad han företog sig — gick alla dagar sina bestämda steg på sitt bestämda klockslag — åt aldrig annat än sina bestämda rätter — drack aldrig annat än sitt bestämda mått mjölk. Men hvem kunde motstå en sådan guddotter?

— *Tibi, Hebe*, tu gudarnes munsänk! svarade professorn och tömde i sin förtjusning en hel mugg öl, hvilket han icke gjort sedan tjugu år.

Måltiden slutade omkring half två, man knäppte åter händerna, lille Wechter läste åter sin bordsbön, gästerne tilldelade hvarandra kraftiga matklappar och skingrade sig, några för att hvila under närmaste träd, andra för att söka en middagslur i de dubbla högsängar, hvilka, enligt tidens enkla sed, funnos upptornade vid bakväggen för nattgäster i sommarstugan.

De unga förehade emellertid något hemlighetsfullt vid en i närheten stående lada. Klockan efter tre gafs signal med en ljudelig hornlåt, sällskapet samlade sig på gräsplanen, och ~~nu såg man från ladan~~ ett tåg af herdar och herdinnor parvis nalkas. Alla voro utstyrda med bredskyggade halmhattar och fladdrande band; några ledde motsträfvande får i rosenfärgade snören. De som ej kunnat åtkomma ett exemplar af den fyrfota hjorden, nöjde sig med ett tvåfota och ledde Merthens små barn i nosgrimmor, bundna af ranunkler och prästkragar. Därvid sjöngo de på den bekanta melodin, som man ännu får höra:

Och herdar och herdinnor, de valla sina får .:
De veta att säga hvad kärlek förmår. .:

Nu framträdde den med blåklint bekransade främsta herdinnan, under hvars breda hattskärm Eva Merthens sköna ögon framblixtrade, hoppade lätt fram till värdinnan och sade med låtsad vrede:

— Ärevärdiga fru, med hvad rätt hafven I och alla dessa Minervas och Mercurii skötebarn vågat beträda min ö? Vetten I icke, att jag, Amaryllis den enda, är dessa nejders furstinna samt råder med mina herdar och herdinnor oinskränkt öfver Runsala ö?

Då därpå icke följde något svar, fortfor herdedrottningen:

— Vål vore det lätt för mig att förvandla eder alla till varulfrar, drakar och läderlappar; men jag hafver höggunstigt tagit i betraktande det ädla öl I hafven låtit spilla på min mark och det behageliga stekos, därmed I hafven uppfriskat örternas lustiga anda. Thy tillsäger jag eder alla min gunstiga nåd och undskyllan, dömande eder allenast att afhöra min öfverste

hofpipares underdåniga fägnerym samt därefter tråda dansen i herdinnornas lund.

På en vink af Amaryllis framträdde hofpiparen, försedd med en ofantligt stor tut af näfver, hvari han blåste ett par fanfarer, deklamerande sedan ett långt fägnerym, som man ansåg författadt af den vittre magister Samuel Pryss och hvaruti fru Helena förliknades än vid Juno, alla gudars och gudinnors moder, än vid drottning Semiramis, än vid Sara, som mjölkade sin herre Abrahams boskap på Kidrons ängar. Efter dessa haranger kom ändtligen slutstrofen, som var af följande lydelse:

Så höga dygders pracht man måste billigt prijsa;
hvi skall jag ej med macht uppstämman ock min vijsa
i Amaryllis chor, som allt på Runsals ö
sin får har vallat här alltsedan Noachs sjö!
Men om jag säija får hvad nu mit sinne tränger,
then ganska herdeflock, som lustigt här omsvänger,
en samfält tanka har: thet är Helenas prijs;
hon lef i hundra åhr, som i ett paradys!
Och sist i ålders dar, när sachtlig döden stundar,
liksom en månljus natt far öfver rosenlundar,
en slächt af barnbarnsbarn, så tät som Runsals skog,
lyck' hennes ögon till i en behaglig ro!

Efter detta vältaliga festkväde samlade sig herdar, herdinnor och tvåfota lamm till danslekar på gräsplanen. Alla togo i ring, och inom den stora ringen dansade ett skildt par, som växelvis valde sin make, alltunder det man sjöng:

Ungersvennen uti dansen går,
sin hatt han högt upplyftar,
han hälsar både på stora och små,
men helst på vackra flickor.

Och vackra flickor tager han i hand,
förtroligt dem tilltalar:
och du är min och jag är din,
så länge leken varar.

www.libtool.com.cn

Orden flickor och gossar byttes om efter behof.

Efter danslekarna omväxlade spring- och bollekar med gungning och pantlekar. Ungdomen visade en skicklighet och en vighet, som var de äldres förtjusning. Man kunde icke tänka sig en sällsammare kontrast, än den stela konvenansen i sällskapslifvet inom hus och denna obundna frihet på en grön gräsplan. Det tycktes som kände man ett behof att engång låta naturen och ungdomen uttaga sin förnekade rätt. Äfven de gamla kunde ännu vara barn, och barnen hade frihet att vara unga.

Nu hvilade man ett ögonblick, för att äta sötost med hallonsylt, hvilken landtliga och delikata undfägnad nu för tiden kommit ur bruk, men då var lika allmän sommartid, som en nyare tids à la glace. Därefter fortsatte man med hök och dufva, balanseringar med stång, hoppningar öfver svängrep samt slutligen änklek.

— Eval hördes om en stund fru Merthens stämma i löfsalarna.

Eva stod ej att finna. Man hade sett henne utdela läckerheter från middagsbordet åt trumslagaren Mikku vid båtarna. Därefter hade hon gått till skogen. Hon kunde vara ystrare än någon i en uppsluppen lek och nästa ögonblick försvinna på ensliga vandringar. Det var som hade hon sökt något — sökt något i hela sitt lif.

Underrättelsen var icke välkommen, ty svarta åskmoln uppstego vid horisonten. Medan aftonmältiden, af

fruktan för regnet, dukades inne i stugan, kommo de äldre herrarne in uti politiken. Man politiserade styft under frihetstiden, då riket i verkligheten var republik och alltså hvarje medborgare var, eller trodde sig vara, en statsman.

Samtalet gällde händelserna i Stockholm. Man undrade om sekreteraren Gyllenstjerna varit eller icke varit i hemligt förstånd med ryska ministern. Man berättade huru Arckenholtz och Mathesius blifvit anklagade för att hafva låtit sig brukas af Mössorna till hemliga stämplingar. Mathesii öde väckte mycket deltagande, ty han var finne och, hvad mera var, en ärlig man, som i sin godtrogenhet tjenat till redskap åt mera förslagne och bättre fördolde politiske ränksmidare. Om hattestyrelsen och krigsplanerna voro alla närvarande köpmän, borgare och akademiske lärde ense i de skarpaste omdömen. Tjenstemännen delade sig mellan båda lägren.

— Hvad nytt från riksdagen?

— Perukstockar i sekreta utskottet och hattmakare i sekretissimum.

— Sitter icke Merthen i sekretissimum?

— Där sitter borgmästaren Salan från Örebro, hvars hufvud passar bättre för hatten.

— Mina herrar — yttrade hofrättsrådet Ahlström, en af de få Åbabor, som bekände sig till Hattarnes statskonst — man skall ej rycka slefven från fattigman, när det engång i världen regnar gröt.

— Hvad kan det vara för en märkvärdig gröt, som nu regnar? frågade en af Mössorna spetsigt.

— Fransk, påstås det. Tjugusju tunnor guld.

— Grynvälling, bror Ahlström, och dessutom redan med hälsan förtärd.

— Nå rysk då! gemälde hofrättsrådet. Det finns en viss fröken där österut, som ej har något emot en kejsarekrona, och man påstår, att många guldsmeder nu äro i rörelse. www.libtool.com.cn

— Ser man på! inföll en medelålders man med vackra, fylliga och klassiskt regelbundna drag, i det ett fint leende spelade öfver hans läppar. — Bror Ahlström nöjer sig icke med mindre, än att låta moskoviten själf utrusta en armé, för att återtaga Viborg, Estland och Liffland för vår räkning. Vi behöfva endast tömma en mugg öl för hans välgång.

— Bror Hassel tyckes vara mera hemmastadd hos de gamle romare, än i nutidens politik, utbrast hofrättsrådet förifrad. Jag skall säga bror en sak, som hvarken Cicero eller Virgilius någonsin drömt om, och det är, att Lewenhaupt står genom markis Chetardie i en hemlig underhandling med storfurstinnan Elisabet. Det ligger i hennes intresse att köpa vår vänskap dyrt nog; för vår direkta medverkan skall hon betala det pris vi själfva begära.

— Med löften? Det är naturligt.

— Mer än löften, min otrogne broder! Jag är väl förbjuden att skvallra, men om herrarne ej låta det komma längre, kan jag upplysa, att storfurstinnan med det snaraste ämnar besöka sina gods i Karelen.

— Än sedan?

— Ja om bror icke begriper detta, har jag ingenting att tillägga. Man skulle tycka, att en sådan lustresa är lättare att uttolka än Horatii oder. Våra karelske jägare stå några mil därifrån.

— Aha! Vi bortsnappa den förtrollade prinsessan, uppsätta henne på tronen och nöja oss med en anspråkslös belöning af fyra provinser. Det är verkligen

begripligare än Minellii noter till Horatius. Ryska regeringen är naturligtvis stockdöf och stockblind. Hvad vi i all förtrolighet hviska till hvarandra här vid en mugg öl på Runsala, därom kunna ju våra lomhörde grannar i Petersburg icke hafva den minsta aning.

— Nej hören nu, mina herrar — inföll rådmän Wechter, en mäktig stark politikus och Åbo stads riksdagsman 1738 — det där är, med förlof sagdt, intet annat än käringskvaller. Det är så blankt omöjligt att vi få krig, som att binda hundar med korf, eller göra kläde af björnmossa. Äro hattmakarne galna? De hafva ej tretusen man på benen. Merthen skall sätta p för krigslustan, och gör ej Merthen det, så gör Buddenbrock. Tusen böflar! Ha vi tyranni eller frihet?

— Bror Wechter gjorde kanske väl i att utlåta sig något försiktigare, anmärkte hofrättsrådet. Man vet ej när man i dessa tider kan tala hufvudet af sig.

— Hvad nu? genmälde rådmannen hetsigt. Är det redan fråga om våra hufvuden? Af med hattarna för riksens lag och regeringsformen! Krig? Hvad blir det då af industrin och den allmänna välfärden? Gud väl-signe gamle Horn, se det var en karlakar!

— Bror Wechter kan trösta sig med en stor beställning kommisskläde för trupperna, inföll Hassel med en godmodig anspelning på Wechters nya klädesfabrik.

— Alldeles riktigt! anmärkte åter hofrättsrådet. Landshöfdingarne i Finland, Tavastland, Nyland och Karelen¹ ha för tre dagar sedan fått order att rådgöra om truppernas uppbådsterminer. Jag förmodar, att några par byxor slitas på marschen. Hvad angår sjöfolket,

¹ Vid denna tid fortfor man ännu ofta att med Finland mena endast landets sydvästra del, det sedan så kallade Egentliga Finland.

kan man ej önska värre slitvargar, och bror vet, att stora flottan ligger vid Aspö sedan den 11 Maj.

— Skryt och skrämskott! utropade Wechter och flera bland Mössornas anhängare. Det där borde ju Merthen veta bättre än någon annan. Och Merthen har inte skrivit på flera veckor. Nej, det är allt dumt prat. Soldaten bärgar sitt hö på roten, flottan saluterar på kongl. majestäts höga namnsdag. Fred ha vi, och fred skall det vara; åt fanders med alla krigstrumpetare!

Man sökte öfvertyga sig själf, att allt gick efter önskan vid riksdagen, och Mössornas åsikt var verkligen hela landets. Hvarför skref icke Merthen till sina valmän i Åbo? Man inbillade sig, att detta var endast ett godt tecken. Dessutom hade starka ostliga vindar nu en tid varit rådande på hafvet. Postgången öfver Ålands haf berodde, äfven i vackraste sommaren, alltid af vindarna, och landet kunde, äfven i denna årstid, förblifva flera veckor i okunnighet om hvad man i Stockholm beslöt om dess ve eller väl.

Man begaf sig därför i djupaste fred till aftonmåltiden. Pontak och braunschweiger mumma, en då bruklig starkt kryddad dryck, lifvade ytterligare de politiserande herrarnes glada sinnesstämning. Få gåfvo akt på det annalkande ovädet, som allt mörkare drog sig tillsammans öfver Runsalas ekar.

Alla fredliga känslor, med undantag af grollet mot Hattarne, hade nått sin muntraste höjd mellan de rykande faten, och Wechter hade för tjugonde gången bedyrat, att han skulle stampa alla trumpetare till mos under sin stora klädesvalk, när hans dräng från staden inträdde, svettig af rodden och öfverlämnade åt honom ett bref.

— Hvem har skickat dig?

— Kronans örlogsfartyg ankrade för en timme sedan och skickade bud, att det skulle vara angeläget.

Man hade sett örlogsbriggen och gissade nyheter från Stockholm.

— Ja — sade Wechter, alltmera upprymd — goda nyheter! Brevet är från bror Merthen.

Man trängde sig kring detta stumma, förseglade budskap, som skulle innehålla bekräftelsen på allas fredsförhoppningar, och man räknade redan ut, att briggen måste hafva gjort en snabb resa, ty det hade blåst skarp sydväst de senaste dagarna.

Wechter bröt brevet, läste och läste om igen, blef blodröd i ansiktet och aftorkade ett par stora svett-droppar, som uppstego på hans panna.

— Mor — sade han med upprörd röst till sin hustru — finns här godt franskt hättévin?

Franskt vin stod på bordet och fylldes i glasen.

— Så drick nu Hattarnes skål, den som har lust! Gud fördöme dem. Amen.

Därvid fattade Wechter ett fylldt glas, höjde det såsom till en välgångsskål och slungade det odrucket med allt dess innehåll emot spiselmuren, så att skärfvorna flögo omkring rummet och vinet bestänkte de närmast stående.

— Hvad är det om? utropade de bestörte namnsdagsgästerne.

— Läsen själf! sade Wechter och räckte dem brevet. Dess innehåll var af följande korta lydelse:

Stockholm den 28 Juli 1741 e. m.

Välachtade Broder!

Alldenstund Kongl. Majestäts brigg Victoria i natt skall afsegla till Åbo, skyndar jag härmed gifva Väl-

achtade Broder samt Lofliga och Vålbetrodda Borger-
skapet i Åbo tillkänna, att Hans Majestät i dag klockan
12 middagen låtit förmedelst rikshärolden registratorn
Bungenerona under pukors och trompeters klangh de-
klarera krig mot Tsar Ivan och ryska regeringen. Det
närmare framdeles. Gud bevare Hans Majestät, Riket
och Åbo stad.

Vålachtade Broders

hørsamme och tjenstplichtige tjenare

Carl Merthen.

Förvirringen bland de närvarande blef obeskriflig.
Trots de hotande krigsförebuden, hade få varit beredde på
denna nyhet, än färre önskat den. Brevet gick ur hand
i hand, lästes och tolkades, af tre eller fyra med fröjd
och krigslust, af vida flera med fruktan och nedslagenhet.

Man hade framför sig en trogen bild af det intryck,
hvarmed krigsförklaringen mottogs i hela landet. Stora
ofredens fasansfulla förödelser lefde ännu i friskt minne.
En sak stod klar för alla: Finland skulle åter lida och
blöda, rikets blodiga sköld skulle åter mottaga hugget.
För hvad? Och med hvilka utsikter?

Hattarne i sällskapet voro nog oförsiktige att icke
lägga band på sina känslor. Den smalbente rådhus-
notarien fattade ett af de fyllda glasen, hvilka dittills
alla förblifvit orörda, förutom det som slungats mot
spiselhällen, och understod sig att tömma glaset för det
gamla karolinska hjältemodet, som nu skulle ånyo visa
sig i hela sin glans. Hans exempel följdes blott af ett
par partivänner; själfve hofrättsrådet fann karolinernes
tid icke ännu vara återkommen. Notarien möttes af en
opposition, som hotade blifva våldsam och afspeglade,
äfven den, tämligen troget landets tänkesätt.

— Fördömda skräflare! var den första och mindre fina hälsning, som besvarade skålen. Under den tunna fernissan af höflighet och krus låg råheten kvar som murbruk under rappningen.

— Att först kora oss halvdöda och sedan skicka oss ut i hållskjuts igen, när vi knappt hunnit draga andan!

— De hålla tömmarna, och vi smaka pisen.

— Skam få den som lyder en sådan piske.

— Må de akta sig, att icke gamla Grälle slår bakut¹.

— Sådana munvädershjältar har man sett bita i gräset förut.

— Notarien har ju haft att skaffa med inkvarteringen. Skynda sig nu att beställa kvarter för kosackerna i Åbo!

— Hvem vågar knystra mot kunglig majestät och riksens ständer?

— Riksens tänder? Hut, herre; det är han, som liknar dem vid ett hundgap.

Det såg, trots de skrämde fruntimmernas närvaro, ganska sannolikt ut, att notarien Skogsman skulle blifva kastad på dörren, när professor Hassel äskade ljud och frågade om icke alla, hvilken mening de än månde hysa, ville förena sig om en välgångsskål för konung och fädernesland.

— Det är jag med om, utropade Wechter, om jag annars får lof att tänka hvad jag behagar.

— Det är hvar redlig finne med om på samma villkor, ropade flera och fattade glasen.

— Lefve konungen! Lefve fäderneslandet!

¹ Syftar på en då mycket bekant saga af Dalin.

I samma ögonblick skakades stugan af en fruktansvärd knall, och en ljungeld, klarare än dagens ljus, lyste in genom fönsterna. Ovädret hade brutit löst med förfärande häftighet; ett störtregn, blandadt med hagel, begynte smattra mot rutorna. Det var Sveriges och Finlands himmel som profetiskt instämde i ständernas krigsförklaring.

Alla som ännu dröjt ute sökte tak öfver hufvudet. En vidskeplig bäfvan efterträdde larmet i stugan; man försökte bortskämta den olycksbådande sammanställningen af åskan och krigsförklaringen, men det lyckades icke. »Stora ofreden började också med åskväder,» anmärkte en gammal fru. Vid detta förskräckliga minne ryste alla; man såg framför sig en ny tidsålder af ruiner och lyssnade knappt på det krigiska hofrättsrådets spetsiga infall:

— Syster Haselia menar sitt äktenskap med salig gubben: det lär ha mullrat litet på bröllopsdagen.

Mörkret inbröt; ingen kunde tänka på att återvända till staden i båt. Man beslöt att fördela sig för natten i de få tarfliga sommarboningar, som då lågo kringströdda på Runsalas stränder, medan så många som möjligt inkvarterades i namnsdagsstugan, de äldre i högsängarna, de yngre på hö, som utbreddes öfver golfvet.

— Hvar är Eva?

Borta. Ingen visste hvar. Man frågade ej ens efter studenten Alanus, som ock var försvunnen i okända öden.

4. Loihtomäki.

Taflor af skämt och lekar, leende bilder af ljus, grönska, glimmande vågor och ljufva dofter i Runsalas ekpark, hvarför kunna vi ej dröja längre vid eder glada anblick? Bort måste vi från sången, löjet och herdespelen, bort från partiernas fejd och krigsförklaringens oro, natten kommer, skyarna svartna, åskan går, ljungeldarnas tungor slicka molnen, och hafvet brusar olycksbådande mot de skumhöljda stränderna. Skickelsen nalkas, det oundvikliga kommer, mot hvilket svaga krafter och ännu svagare viljor förgäfves spjärna... Redan fattar det himmelens hvalf och skakar det så att gnistorna falla till jorden; skygg böjer sig den blyga blomman för ovädet, och när hon lutar sig, ser man under hennes blad en glänsande orm...

På den ensligaste udden af Runsala, inemot en kvart mil från sommarstugorna, stod vid tiden för vår berättelse en gammal oansenlig fiskarekoja. Stället kallades Loihtomäki, Trollbacken, sannolikt emedan det länge varit beryktadt såsom ett tillhåll för tidens vidskepelse. Numera bar dock stugan spår af en vårdande hand; hon hade blifvit rödmålad och försedd med nytt torftak, enris var strödt på trappan, det trånga fönstret

beskuggades af ett par halfgardiner, och på solsidan såg man därunder en liten kryddgårdstäppa med lök, persilja och rofvor samt två höga solrosor, hvilka vid denna tid på sommaren stodo i blomma.

Vidpass klockan fem på eftermiddagen stod på kullen vid kojan en gråklädd kvinna spejande utåt hafvet. Hon var så utomordentligt liten, att man kunnat taga henne för ett tio års barn, därest man icke af den djupt krökta ryggen, den gula, skinntorra hyn och det glesa hvita håret kunnat sluta till en mycket hög ålder. Under besynnerliga åtbörder betraktade hon än himlen, än hafvet och mumlade därunder spridda stycken af en trollruna, som tycktes innehålla en stormbesvärjelse...

... Hvar är du, hvar är du, hvinande storm, som går öfver hafvet? Vägrar du att lyda min maning? Slaf, jag känner dig, därför beherskar jag dig. Borta vid insjöns strand var din vagga, storm; du är född af en jungfrus suck, när hon väntade vännen, som aldrig kom. Ganska liten låg du på videbusken, kunde ej röra aspens fjun eller myggans vingar, när Ahti bar dig på starka skuldran ut öfver sjön. Där slant du med strömmen i strida forsen; forsen förföljde dig, stenarna stötte dig, laxen sväljde dig, du vardt vred, drack skum, drack mærg ur rymderna, växte till jätte, flög upp som en örn och lärde dig ryta kring haf och land. Vill du än icke lyda mig?

... Och vill du ej lyda mig, Ukkos blix, som gömmer ditt änne i ofödda moln? Vet, att jag känner dig; ringa var du, blek som en lysmask, föll som en dagglimt ned ifrån solen. Såg jag dig icke klättra späd öfver månens horn och klänga dig upp till din moders spenar? Eld drack du, ljus drack du, svärdsudd och pilspets, tände en fackla, brände ett hål i himmelens

lock och klöf en remna i Skaparens fästen. Hvad? Vill du icke lyda mig?

... Hören mig, luftens järnkläddé män! Hören mig, nattens hvinande pilar! Jag, den mäktiga, manar eder ... Jag manar eder från Hiisis borg, jag manar eder från jungfru Marias knän ... i min hand håller jag eder ... slafvar ären I, lyden I icke? Väl, så skall jag begrafva eder i Manalas botten, så skall jag vätta på eder Kivutars berg ... Lyden I icke? Hahaha, lyden I ännu icke?

Vid dessa ord förnam man tid efter annan trollkinnans hesa skratt, medan hennes blinda ögon tycktes bespeja himlahvalfvet, tilldess att slutligen luften tjocknade, vinden stillnade af och ett mörkgrått moln steg upp vid horisonten bortom Rimito skär. Den gamla tycktes förnimma detta mera med känseln än med hörsel och syn, ty hon uppspärrade sin tandlösa mun, likasom för att äta den sista domnande vindfläkten ...

— Ändtligen måste de lyda, mumlade hon med en vild tillfredsställelse. De komma, de komma ... de äro icke en mil härifrån. Och Sulla (Ursula) lefver ännu, när allting förgås!

Nu hördes årtagen af en båt, och en gosse om femton eller sexton år steg i land vid stranden, bärande öfver axeln en nyss fångad gädda, så lång att stjärten släpade ned på marken. Den gamla och gossen försvunno i kojan.

Läsaren torde påminna sig, att två lustfarare förgäfves efterfrågades vid ovädrets utbrott. Vi vilja nu uppsöka en af dem.

När Eva Merthen drog sig tillbaka från lekarna för att språka några ord med sin gamle vän trumslagaren Mikku, erinrade hon sig, att på Runsala bodde en annan

vän, som hon förr ej besökt i denna bortgömda fristad. Hennes forna sköterska Valborg hade för ett år sedan lämnat Merthenska huset och bosatt sig här för gamla dagar. Det hade synt sig Eva själfallet, att hon icke kunde besöka Runsala utan att besöka Valborg. Hon hade frågat bostadens läge — det var på andra sidan ön — och hon hoppades vara tillbaka till aftonmåltiden.

— Ämnar sig jungfru Eva till Loihtomäki? hade Mikku frågat henne med så mycken förundran, som gubbens styfnade fysionomi var i stånd att uttrycka.

— Ja visst, var svaret.

— Gå hellre till folk! menade gubben betydelsefullt.

Eva skrattade och anträdde vandringen kortaste vägen tvärt öfver ön. I början följde hon gångstigar, men dessa upphörde snart, och skogen blef oländig. Hon satte sig att hvila på en kullfallen ek. Det var tyst i lunderna, solen stod lågt, men aftonens svalka uteblef. Varm af vandringen, sökte Eva några åkerbär att läska sin törst. Hon fann några få och sökte flera, men utan framgång, ty denna markens ädlaste drufva, som har så få sina likar i fin arom, är den höga nordens barn och trives icke mer i nejden af Åbo. Man förvillas lätt, när man ständigt riktar sin blick på tufvorna. När den unga flickan slutligen såg upp och märkte de svarta molnen som mörka tankar tynga himmelens hvalf, visste hon ej mer hvar hon befann sig. Åskan begynte mullra; hon uppskörtade sin klädning och ilade, kapplöpande med vinden, åt det håll, där hon trodde sig finna Valborgs stuga. Solen gaf ingen ledning, ljungen bar intet spår, myrornas vägar förlorade sig mellan barrträden. Ändtligen syntes stranden och fjärden bakom granarna.

Runsala är en ö, men alltför stor, för att anvisa stranden till vägledare, när man har brådt. Redan begynte några tunga droppar falla, när den förvillade bärplockerskan upptäckte en koja vid stranden. Det var verkligen Valborgs koja, det var Loihdomäki. Eva trädde in, utan aning om den fruktan, som därifrån afhöll andra vandrare.

Luften kändes kvalmig och tung; i den låga spiseln brann en brasa, hvars rök trycktes tid efter annan tillbaka i skorstenen och uppfyllde kojans. Denna var renlig och städad; två bäddar, betäckta med ylleryor, på fönsterkarmen några krukor med balsaminer och pärlträd. På den ena bädden satt en liten gestalt med knäna uppdragna under hakan; vid brasan en gosse, som torkade krokrefvar.

— Guds frid, sade Eva. Är Valborg hemma?

Gossen svarade icke. Gestalten i sängen, samma lilla spöklika gumma, som några timmar förut besvurit stormen, uppreste sig, närmade sig den unga flickan och strök sin knotiga hand öfver hennes kläder.

— Så fin! Så fin! sade det lilla spöket. Nästan så fin var också jag, när jag räknade sjutton somrar. De höge herrarne tyckte jag var för fin, för att vara mor mins dotter. Men det tog en ände, allt tager en ände, konungens krona och jungfruns blomster. Se på mig; är jag fin nu? Är jag vacker kanhända? När du blir så gammal som jag, skall du blifva lika vacker.

Valborg sågs icke till. Eva Merthen fann mottagandet mindre angenämt och öfverlade om hon borde vända om till åskan och störtregnet. Hvarför svarade man icke? Vid eldskenet upptäckte hon att den gamla kvinnan var blind, och förstod att hon äfven var döf.

— Ja du kan tro det, fagra jungfru, fortfar spöket, sjutton år var jag och en sommar därtill, när de brände mor min utanför Tavasttull. Mor min var icke mer än femton, när de brände hennes mor, hvarför skulle jag vara sämre? Tycker du kanske, att jag är svart nog? Nej du, svart är jag icke, men sotig, sotig! Si, när man bränner ett finger, svider det kanske en dag eller en vecka; men när man sveder sig på moder sins bål, får man märke för lifstiden. Det var de höge herrarne, ser du; borgmästare, råd och hofrätt i Åbo stad. Ja tänk, att de glömde bränna mig! Viljan var god, men tiden icke rätt läglig. När det skulle ske, kom ryssen i landet. Gud löne honom för den välgärningen och låte honom komma snart igen. Aldrig skiner solen på bättre tider än stora ofreden; jag vånne jag finge lefva det om igen och se de höge herrarne falla som gräs för lian... Vänta litet, det skall nog komma. Hörde jag icke måsarna säga till hvarandra därute vid Kukkarokivi klippta: först åskan... så slagregnet... så kriget... så blodet... så elden... så hungern... så pesten... ja, ja, då skola vi göra oss en glad dag, när Åbo brinner i alla fyra hörnen och landet sjunker i hafvet och tjock is lägger sig öfver domkyrkan allt upp till tornspiran...

Vid dessa ord fattade häxan en eldbrand, svängde den rundtomkring sig med flygande gnistor och började dansa. Pojken vid spiseln uppreste sig likgiltigt, fattade henne i armen och sökte rycka branden ifrån henne. Eva Merthen hade nu fått nog af besöket och sprang till dörren, men möttes af en bekant röst, som utropade:

— Är du här, barn? Hvad gör du här?

I nästa ögonblick inträdde Valborg, drypande af regn och insvept i ett groft huckle af säckväf, som gaf

henne utseendet af en botgörande pilgrim från den katolska tiden. Icke förr hade denna manhaftiga person bemärkt striden om eldbranden, innan hon ryckte till sig det rykande vedstycket, grep den lilla ursinniga häxan om axlarna och kastade henne som ett lätt knyte på sängen, hvarefter hon bredde ryan öfver henne och sade i hennes öra med befallande ton:

— Ligg stilla, och låt det nu vara slut med galenskaperna för i kväll!

Gossen tecknade något med händerna, återtog sin plats framför brasan och begynte uppnysta krokrefvarna, som om ingenting händt.

— Bry dig inte om mor min! sade Valborg lugnande till den förskräckta flickan. — Du vet ju, att mor är nittio år och tokig och blind och döf. Det är fyra tunga bördor på två skröpliga skuldror; skulle jag annars flyttat ifrån dig, allrakäraste barnet mitt? Diakonus ville det: han tänker på de elända. Någon måste ju taga vård om den fattiga uslingen, mor min, och om pojken där, dotterson min. Han är döfstum, han. Du ser att jag ännu är barnsköterska; något skall den göra, som Gud låtit behålla förnuft och sinnen. Jag går alla kvällar efter mjölk åt de stackrarne, och nu råkade jag ut för en liten stänk. Men i alla dagar, barn, huru har *du* kommit hit? Få äro de, utom den välsignade diakonus, som våga sig på ljusa dagen till Loihtomäki, och icke för dina granna juveler, barn, skulle en kristen människa våga sig hit i mörker och åska.

Eva berättade utfärden på namnsdagen och sin önskan att engång se huru vännen bodde.

— Stackars Valborg, är detta ditt dagliga lif? Och det har du icke omtalat för mig!

— Hvad skulle den gamla trasan, som skurar golftet, berätta allting för blomstren i fönsterkrukan? Nog har jag godt, om du har det godt, svarade Valborg med ett solskens af ömhet i sina bistra drag, medan hon afdrog sin botgöraredräkt och torkade sig några ögonblick framför brasan. — Sätt dig nu här, allrakäraste rosen min! Du kan ju ej gå förr än himmelens stjärnor tindra klart öfver Runsala. Sätt dig, och drick en mugg kärnmjök, så få vi språka om förra tider, när du klöste mig i ansiktet för att jag tog ifrån dig ditt smycke.

— Jag var ofta stygg mot dig, Valborg, och ändå höll jag så mycket af dig.

— Gjorde du det, barnet mitt? Nå hvad betydde det då, om du engång klöste mig? Systrarna dina klöste mig aldrig, men jag kunde ej hjälpa, att du var mitt hjärtegryn. Du var nu engång så skapad, som solen uti April månad, att alla torra videbuskar måste bli gröna, när du tog dig för att se godt på dem. Icke skall du vara högfärdig för det; du är nu en fullvuxen flicka, du har fått mera förstånd. Vet du väl, att jag nyss har drömt om dig tre nätter å rad?

— Skall det också betyda något? Har du drömt flera gåfvor, än dem du redan förut spått åt mig? Akta dig, Valborg, att jag icke till slut börjar tro på drömmar.

— Nej, tro icke på drömmar, tro på Guds ord. Ser du, barnet, jag vill icke heller tro på sådana fåvitska ting. Herren har sagt: »detta är ett ondt släkte, ty de begära tecken.» Och åter säger Herren genom profeten Zacharias, 10:e kapitlet: »afgudarne tala flärd, spåmännen skåda lögn, och drömmarna tala fåfänglighet.» Jag tänker att det är tydligt nog. Men det mörker, som är uti oss, söker beständigt ljus i ett annat mörker.

Det är en hård strid i oss alla mellan Guds ord och djäflaläror. Jag kommer icke så lätt lös från det gamla mörkret, det är arf i vår släkt; du ser huru Gud har straffat oss därför. Mor inbillar sig, att hon kan göra storm och oväder; jag spår i händerna, som du vet, och gossen signalerar hvar dag sina krokar för god fisklycka. Det är allt fåfänglighet. Gud hjälpe oss, vi äro skröpliga ting.

— Hvad drömde du, Valborg?

— Jag drömde mitt vanliga, att du var prinsessa. Jag vet ju icke rätt, om det var femtonde eller nittonde året.

— Det femtonde var det icke. Det har förgått med hälsan.

— Så måste det vara det nittonde. Och du spinner och spinner, alldeles som prinsessan i sagan?

— På rock ja, icke på slända. Anna och jag spinna alla dagar vårt utstyre. Anna är flitigare, och hennes är färdigt om några veckor. Mitt räcker att spinna året om. Jag vet ej hvarför mor har så brådt. Hon har köpt lärfter i Nådendal.

— Så, så? Dottern hon spann, och tårarna rann . . . Jag minns en gång, när du hade fyra friare. Huru många har barnet mitt nu?

— Du skulle ju säga mig hvad du drömde.

— Vänta litet. Aldrig i världen går det an, att en sjutton års tös börjar redan tänka på fästmän. Har jägmästaren von Eggers sagt ut sitt ärende?

— Redan i vintras. Det var icke lätt att slingra mig lös; far ville det, men jag fick mor på min sida. Han fick en fin korg, må du tro, och full med knapp-nålar.

— Så? Och brukspatron Hagelfelt, han som har två masugnar, fyra kalkbruk och aderton kvarnar?

— Det var i våras och ännu värre. Mor neg och svarade ja, men jag fick far på min sida. Hagelfelt gick med en hel klädkorg.

— Så ja. Var icke Elgen också en gång din fästman, när du ännu var ett litet knyte?

— Åja, det hade vi tummat på då.

— Nu är han diakonus vid domkyrkan, och det är ju för honom du gått till skrift?

— Ja. Men du skulle berätta mig hvad du drömt.

— Vänta litet. Han är snart bortåt fyrtio år . . . han är ungt karl . . . han har aldrig haft någon annan hjärtanskär. Diakonus Elg är en Guds människa; hvarför tar du ej *honom*?

— Far vill det icke, mor vill det icke, och själf har han ingenting sagt.

— Och du vill, att en gammal förståndig karl skall löpa i kapp efter sådana yrhättor? Tänker du kanske på stackars Isak?

— Säg icke något illa om Isak, Valborg! Litet för tam, litet för drömmande, men bättre gosse har aldrig blifvit professor i Åbo. Låt honom vara, han är min bror.

— Så? Och du tror han är nöjd med att vara din bror? Är det någon af de andra springfeltarne, som fångat i snaran mitt kära barn? Lek icke blindbock med mig, Eva; här är ej långt efter riset, och du vet, att sanningen måste fram.

Den barska kvinnans tunna, energiska läppar drogos till ett besynnerligt grin midt emellan löje och gråt. Hennes »kära barn» förstod dessa grimaser, hon kände den varma källan under det hårda, skrofliga berget, och Valborg var alltsedan barndomen Evas enda förtrogna.

— Spara ditt ris — sade Eva med en vacker allvarsam blick ur de mörka ögonen — jag skall säga dig

huru det är. Om jag ville blifva god och from och gå på Guds vägar, så skulle jag säga till Elg: jag vet att ni har mig kär, och jag är ej värd en så stor lycka, som att blifva er hustru. Men vill ni hafva mig sådan jag är, med alla mina fel — här är jag, tag mig, lyft mig till er, och lär mig att blifva för Gud och människor sådan som ni!

— Nå hvarför säger du icke?

— Och om jag finge välja det bästa och trognaste hjärta som klappar på jorden, skulle jag säga till Isak Alanus: du är fattig, och jag är ej rik, men vi kunna arbeta, vi kunna blifva lyckliga; du kan lära mig att lefva för sanningen, jag kan lära dig att strida för den...

— Så säg det då! Hvarför säger du icke?

— Därför... därför, att du har gjort mig till en prinsessa. Ack, Valborg, Valborg, hvarför ha gudmor och du, hvarför ha far och mor, hvarför ha alla skämt bort mig från det att jag var ett litet barn? Så långt jag minnes tillbaka, ha ni ju alla sagt till mig: du är icke som andra, du är född till någonting högt och stort, du har fått den gåfvan och den gåfvan och den gåfvan... ja hvad allt ha ni icke inbillat mig att jag fått eller framdeles skulle få? Det var icke rätt af er, jag förstår det nu, men jag kan icke mera hjälpa det. Man växer icke upp med sådana tankar, utan att någonting stannar kvar. Den ende som aldrig smickrat och aldrig bedårat mig, är Mathias Elg. Han ensam har varit sträng mot mig, ja, sträng och skoningslös har han stundom varit, och det har förbittrat mig, men jag vet nu hvarför han varit det, jag vet, att han genomskådat mig och velat rädda mig från fördärf. Ack, Valborg, det är för sent! Jag söker förgäfves råd hos Gud och mitt samvete, jag kallar förgäfves förnuftet till hjälp, jag säger till mig själf:

drömmar som strömmar! Det hjälper icke, det finnes inom mig något som svarar: du skall ändå blifva någonting mer än alla de andra! Jag har gråtit däröfver, jag har bedt, jag har afskytt mig själf, men det kommer alltid tillbaka. Jag känner, att jag måste blifva något stort, eller intet. Hundrade gånger har jag upprepat till mig själf detsamma som du nyss sade mig: tag Mathias Elg och blif ödmjuk! — eller: tag Isak Alanus och blif en god människa! Men då känner jag åter, att den onda ärelystnaden skulle följa mig hela lifvet igenom vid deras sida, och jag skulle hvarken själf blifva lycklig eller kunna göra dem lyckliga. Det är något förskräckligt, ser du, att vara slafvinna under sådana drömmar. Hvad skall jag göra, för att blifva dem fri?

Valborg hade satt sig att karda ull framför brasan, såg mörkt in i elden och sade:

— Du har det af far din.

— Hvad? sade Eva. Af far?

— Ja, skyll icke oss, du har det af far din. Det sägs, att han är af en gammal förnäm släkt, som kommit i lägervall. Sådant vill upp igen. Din far har nu klättrat uppåt från bodpojke till köpman, från köpman till rådmann, från rådmann till borgmästare, från borgmästare till riksdagsman, och får han lefva, skall han ej sluta förrän han sitter på en presidentstol i hofrätten. Jag säger, att du har det af far din, likasom jag har spådomsgåfvan af mor min och mormor. Det är ett ondt ting, barn; vi strida till blods och kunna dock icke hjälpa det. Säg mig ännu en sak: har du sett någon i drömmen... en som är efter ditt sinnelag?

Eva teg.

— Du har sett någon. Därför duga icke de andra. Vill du ej säga mig det?

— Fråga mig icke!

— Nå godt. Jag skall säga dig hvem du sett. Det är en officer vid flottan... en ung, vacker karl...

— Menar du Regnier?

— Så var det; hvem kan nu också minnas alla utländska namn? Han är efter ditt sinnelag, icke för att han är vacker och ung, men för att han brinner af samma förtärande eld som du. När far din blir president, skall Regnier vara amiral. Si, så går det hop. Jag känner Regnier, hans fregatt låg ju i våras tre veckor i Åbo. Hvad är det han kallas? Det är en underlig titel.

— Vicomte.

— Så var det. Han är ju fransman. Nå?

— Jag har ingenting att svara.

— Då skall jag svara i ditt ställe. Vicomten har sagt dig vackra saker, dem han kan utantill och dem han förut sagt åt hundrade andra. Du är för klok att tro därpå, men du har sagt till dig själf: »det är ett stycke prins uti Regnier, en sådan vore kanske för mig»... Må så vara. Men jag säger dig: det är ovisst om han kommer tillbaka, och jag önskar han blefve borta. Vill du nu höra hvad jag drömt?

— Ja, berätta mig det.

— Jag drömde första natten, att du ännu var ett litet barn; jag stod i domkyrkans torn och höll dig på mina armar. Med ens började klockorna ringa, du föll ur min famn och föll och föll... I nästa minut stod jag bredvid dig på torget och...

— Då var jag död?

— Nej, du var icke död, du var frisk och sund, men klädd i en tröja af silfvertyg. Jag tror, att detta förskräckte mig mer än om jag funnit dig död, ty jag vaknade och förstod, att det var toma synen i natten.

Nästa natt drömde jag åter om dig. Du var liten som förr, och nu ville jag bära dig uppför ett högt, brant berg. Du slet dig lös, du sprang före mig uppåt, och när jag åter såg dig, stod du på bergstoppen, där man kunde se sju kyrkor. Du var då klädd i guldtyg, jag stod i dalen nedanför, där blåste en storm, och alla granarna bugade sig för dig. Detta förskräckte mig åter, så att jag vaknade och betänkte vid mig själf hvad detta månde betyda.

— Se nu, Valborg, hade jag icke rätt, att det är du som alltid sjungit för mig din visa om höghet och ära alltifrån väggan? Hvarför vill du skylla på ett fäderne-arf, när höghetstankarna spöka beständigt för dig i nattens drömmar?

Valborg stirrade i brasan, där en nyss lifligt fladdrande brand af granveden föll tillsamman i glöd.

— Jag vet icke hvad det är och hvarifrån det är, fortfar hon tankfull, men tredje natten kom det åter för mig, och nu helt annorlunda. Nu var det jag som var liten flicka, och du som var gammal och grå, och jag satt i ditt knä, som hade du varit min egen mormor. Du bar då hvarken silfver eller guld, men såg ut som en drottning, var litet sorgsen och mycket god. Vi sutto vid stranden af en stor sjö, jag bar ett pärlband i handen, löste pärlorna af bandet, höll dem mot solen och såg dem glittra. Då tog du pärlorna och kastade dem, en efter en, i den stora sjön. Där är ungdomen, sade du . . . där är skönheten . . . där är rikedomen . . . där är högheten, sade du för hvar pärla som föll . . . Jag grät, som ett barn gråter öfver vackra pärlor, när de kastas i sjön, och vaknade af att jag grät . . . Men hvad tjänar det till att tala om dumma drömmar för barn?

Och den bistra kvinnan skyndade att oförmärkt borttorka en tår med snibben af samma förkläde, som

så ofta användts att putsa hennes forna skyddslingars näsor.

— Jag förstår icke om detta betyder något, sade, efter en stunds tystnad Eva Merthen, som visst icke var fritagen från sin tids allmänna tro på drömmar och spådomar. — Regnet tyckes ha upphört. Vill du nu låta gossen . . . hvad heter han?

— Sammu.

— Vill du nu låta Sammu ledsaga mig tillbaka till sommarstugan? Mor är sannolikt mycket orolig för mig.

— Strax, barnet mitt; han hittar nog vägen. Bry dig icke om drömmar; det kommer ju ofta för en, att man är ett litet barn, fastän man är gammal som domkyrkan. Men — fortfor Valborg, ömsom kardande, ömsom rörande med en kvastkäpp i elden — var det icke nittonde året, eftersom det icke kunde vara det femtonde?

— Så har du alltid sagt. Nittonde året.

— Det lär väl så vara; jag önskar det vore öfver. Det pinar en alltid att stå framför en hög mur, när man vet, att bakom den muren tilldrager sig något, som man gärna vill se och icke kan. Detta nittonde, nittonde . . . om jag kunde nedrifva den muren, ville jag gifva min högra hand, mitt vänstra öga och . . . jag hade så när sagt min psalmbok. Något skall ske, men hvad? Mor där är icke mera blind och döf för det som i dag sker, än vi äro blinda och döfva för framtidens spörsmål. Allrakäraste barnet mitt, tag Elgen, tag Elgen, det är det säkraste, Gud är med honom.

— Valborg . . . tala icke mera därom! Du vet nu allt. Du vet, att jag icke *kan*.

— Ack att du kunde! Därnäst är Isak, men det kan du ej heller. Lofva mig åtminstone, att du icke låter den franska karlen bedåra dig.

— Bedåra mig? Nej, var trygg!

— Och när vet ett stackars okunnigt barn om sjutton år att skilja emellan dårskap och vett? Tag då Eggers, tag Hagelfelt, tag hvem du vill, allenast att han är hederlig karl, men gift dig, barn, förrän du fyller ditt nittonde år!

Eva uppreste sig med en min af prinsessa, som hennes forna sköterska kände blott alltför väl. Man kan öppna sitt hjärta för en förtrogen vän, man kan låta sig behaga mångt råd och mången tillrättavisning, men vid sjutton år tror man på framtiden; man kan icke af en obestämd fruktan för denna framtid låta kasta sig i den förstkommandes armar.

I detta ögonblick öppnades dörren, och in trädde Isak Alanus, genomvåt, med rifna kläder, öfverhöljd af gytta, spindelväfvar och barr från alla snår i Runsalas skog. Han hade kringströfvat hela ön i mörker och oväder och slutligen följt det eldsken han såg från kojan vid Loihtomäki.

— Det hade jag bort gissal utropade Eva med oförställdt nöje. Hvar skulle jag gå vilse i världen, utan att *du* uppsökte mig?

— Mor var bekymrad, svarade den blyge studenten, och så gick jag ut att spatsera, medan de åto kvällsvard i stugan.

— Hvad sade jag? återtog Eva muntert. Han har gått ut att spatsera! Hvem kan på en så inbjudande skön afton gifva sig tid ens att äta en smörgås? Och så fin du ser ut, Isak! Nej, skaka ej af dig, du blir ej finare, när vi vandra tillbaka. Godnatt, Valborg... Godnatt, du styggaste och allrakäraste troll, som någonsin huserat på Loihtomäki! Jag skall ihågkomma dina lärdomar... Du bör veta, Isak, att jag varit här för att lära mig vända ögonen på studenter.

— Det behöfver du ej lära, det kan du förut, skratade Isak, medan båda försvunno i nattens mörker.

Valborg stirrade tigande efter dem. Att kalla henne, häxornas afkomling, en trollpacka, skulle från hvilka andra läppar som helst varit en blodig förolämpning. Men Eva Merthen hade fullmakt att säga och göra allt.

Den nittioåriga lilla häxan i sängen hade känt luftdraget vid dörrens öppnande och reste sig upp i sängen.

— Nu måste den fina jungfrun gå ut till åskan, mumlade hon. Så skall det vara. De höge herrarne bränna oss, och ljungelden bränner de höge herrarnes barn. Gå, gå till stormen, till slagregnet, till åskan, till kriget, till skymfen, till bålet . . . gå, gå! Så skall det vara.

Valborg var icke van att fästa någon vikt vid den vansinnigas prat, men dessa ord upprörde henne.

— Kriget? upprepade hon. Nittonde året. Och kriget? O den muren, den muren för det fördolda! . . . Det finnes endast en, som kan rädda henne. Jag måste till diakonus . . .

5. Diakonus Elg.

Nyheten om det nyss förklarade kriget flög som en löpeld kring Åbo och väckte öfverallt bestörtning, oro, förvirring; ingenstades det glada mod, som är segerns förebud. Vid gathörnen, på broarna, vid landningsbryggorna sågos grupper af folk, som meddelade hvarandra allt hvad de visste och icke visste om den stora nyheten. Båtarnas fiskare glömde utbjuda sin vara, torgens landsbor skyndade att avsluta sin marknad, för att återvända till byn och bärga sin egendom. Man såg ingen svensk armé, som skulle segrande inrycka i fiendens land; följaktligen var man beredd på ett fientligt infall, som skulle förnya stora ofredens skräckscener. De räddaste begynte redan inpacka sin egendom; den ene uppskrämde den andre, och det behöfdes blott en skenande häst eller en pojkes rop åt en annan, för att hopar af människor vände sig om' och frågade hvarandra hvad detta betydde, om det var möjligt att Ryssen redan stod utanför Åbos portar.

Men om alla, som hade något att förlora, fruktade kriget, så fanns dock ett litet antal af Hattarnes anhängare, hvilka låtsade ett mod, som liknade öfvermod. Det var folk som hade ingenting att förlora, men allt att

hoppas af en allmän omstörtning — bankruttrade köpmän, förbigångne tjänstemän, skomakare, sadelmakare och skräddare, som räknade på leveranser för armén, gesäller, som voro missnöjde med sina mästare, lärpojkar och unge sjömän, som fröjdade sig att få se något buller i världen. Detta lilla krigsparti företog sig att ströfva kring gatorna och bevisa sina lojala tänkesätt med så mycket oväsen som möjligt. Visan om major Sinclair, som blifvit mördad i Schlesien på återresan från Konstantinopel och för hvars död man anklagade ryska regeringen, hade nu hunnit äfven till Åbo, sjöngs på gatorna och blef ett slags patriotisk lösen för krigspartiet.

Man visste, att nyheten kommit från Stockholm genom bref från riksdagsmannen Merthen, och förmodligen af denna anledning stod en sysslolös och nyfiken folkhop på domkyrkotorget utanför Merthens hus, när hattpartiet kom tågande med sång öfver bron. Det var en lördagseftermiddag den 1 Augusti. De två svallvågorna af tidens opinioner stötte tillsamman på torget; det behöfdes endast ett okväde från endera sidan, och snart uppstod på torget ett tumult, som hotade att öfvergå till allmänt handgemäng . . .

Då begynte en af domkyrkans klockor ringa till aftonbönen. Alla dagar hade denna larmande folkhop förnummit samma klang med likgiltiga öron eller förströdda tankar. Men denna afton förenade klockan sin fridsbön med hela naturen. En hög himmel, ett strålande lugn utbredde sig, efter den föregående nattens oväder, öfver de grå bergen, de grönskande stränderna, den tysta ån och kyrkans bågfönster, som begynte glimma i aftonsolen. Sorlet tystnade, lidelserna blygdes . . . en högre makt talade här med malmens tunga; man måste låta klockan tala till punkt.

Hon fortfor ännu att ringa, när en man trädde ut från borgmästarens hus och klöf folkhopen såsom ett skepp klyfver vågen. Han var högväxt, hufvudet något böjdt, bredbrättad hatt, prästdräkt, i handen en ekstaf. Det fanns ingenting i hans yttre personlighet, som syntes egnadt att imponera på mängden, och likväl öppnade sig frivilligt en bred gata i hans väg genom folkhoparna. Alla gåfvo rum, de fleste hälsade vördnadsfullt; endast de vildaste sällarne smögo sig åt sidan, såsom fruktade de att möta vandrarens blick. Denna blick, som tycktes beherska massorna, var förunderligt fängslande... så klar, så djup, så lugn... det var en af dessa sällsynta blickar, som skåda in genom människors hjärtan. Kring vandraren uppstod en djup tystnad. Han stannade icke, han yttrade intet ord, ehuru han tycktes vara välkänd af alla; han besvarade hälsningarna med en lätt böjning på hufvudet och fortsatte sin väg till domkyrkan, där han försvann genom dörren till koret.

— Var det biskopen? frågade en skeppare från Roslagen, hvars båt låg förtöjd vid bryggan.

— Nej, det var diakonus, svarade hans granne, en skoflickare, för hvilken Sinclairs visa råkat i vrångstrupen.

— Jag trodde han minst vore domprosten. Hvarför hälsade alla på honom?

— Sämre folk kallar honom de fattiges Elias, genmälde skoflickaren med öfverlägset förakt.

Skepparens nyfikenhet fick nu en annan riktning. Han varseblef borgmästarinnan Merthen med sina två äldre döttrar, följande efter diakonus till aftonbönen, och svor, att han aldrig sett en fagrare skonert segla på sjön, än den ena af jungfrurna.

— Hvad är hon mot Beckströmskans Lisu! invände skoflickaren. Mössor, bara nattmössor, allt borgmästarens

folk. Han må akta sig, Merthen, nu vid riksdagen. När vi väl äro i Petersburg, skola sådane herrar vara glade att få krypa bakom disken igen och sälja ryska prenikor för en styfverstycket.

Klockan upphörde att ringa; en del af folkhopen gick in i kyrkan. De värste skrikarne funno domkyrkotorget mindre trifsamt för deras patriotiska oväsen och drogo sig tillbaka öfver bron, för att uppsöka krogarna vid Aningais tull.

Kyrkan var till trängsel uppfylld af folk. Man var nyfiken att höra, om diakonus skulle yttra något om kriget vid aftonbönen.

Och åhörarnes väntan blef icke bedragen. Diakonus Elg uppträdde oftare vid sjukbäddarna, i sorgehusen, i de fattiges kojor och öfverallt där det fanns en andelig eller lekamlig nöd att hugsvala, än i domkyrkans predikstol. Det fanns väldigare predikanter, det fanns talare som bättre än han kunde framkalla snyftningar i åhörarnes bänkar.

Han var en evangelisk predikare, en fridens budbärare, alltså, politiskt taladt, en Mössa; skrek icke, tjöt icke i predikstolen, talade hellre om himmelen än om helvetet, men talade med kärlekens kraft och kunde äfven tala med lammets vrede. Man märkte denna kväll af glansen i hans så underbart djupa och vackra blå ögon, att någon stor tanke upprörde honom. Hvad skulle han säga till ett folk, som denna morgon vaknat i djupaste fred och denna afton befann sig ryckt mot sin vilja in uti krigets förskräckelser? Skulle han prisa det krig som hans själ afskydde? Skulle han fördöma den fejd som hans konung påbjudit? Han kunde det icke, han valde en annan text, och den vanligen korta, ofta likgiltigt framsagda och likgiltigt åhörda texten vid dessa böne-

stunder förvandlades nu, i predikantens hjärtas uppror, till en glödande profetia.

Han började med Esaias' 2:dra kapitel och fortsatte med stycken ur 9:de och 11:te kapitlen: »Uti yttersta tiden skall det berget, där Herrens hus är, tillredt varda högre än alla berg och öfver alla berg upphöjdt varda, och alle hedningar skola strömma därtill. Då skola de smida sina svärd till plogbillar och sina spjut till liar: intet folk skall lyfta svärd emot det andra, och de skola icke mer lära att örliga. Ty allt krig med storm och blodig klädnad skall uppbrännas och af eld förtärdt varda. Ulfvar skola bo tillsamman med lamm och parder ligga bland kid. Ett spenabarn skall leka vid en huggorms håll, ett afvandt barn skall stinga sin hand i basiliskens kula. Man skall ingen sarga eller fördärfva på hela mitt helga berg; ty landet är fullt af Herrens kunskap, såsom vatten betäcker hafvet» . . .

Efter denna storartade framtidsstafla, hvilken profeten då för 23 sekler tillbaka ställt som ett perspektiv vid tidens fullbordan, lade predikanten folket dess synder på hjärtat, nedböjde hvarje själ i stoftet inför den Allsmäktiges tron, manade till bättring i fast tro och slöt — utan att nämna ett ord om krigsförklaringen — med de sedvanliga bönerna för konung och fädernesland.

Tidens tilldragelser, ögonblickets mäktiga intryck gifvo dessa ord en gripande kraft. Man grät icke i bänkarna, men man kände sig uppskakad och förunderligt rörd. Mången af dem som nyfikne och med splitet i sina hjärtan inträdt i kyrkan från torgets uppträden, gick därifrån i ånger och ödmjukhet. Tanken på den namnlöst lyckliga frid, som nu syntes så oändeligt fjärran och dock i alla tidens eländen varit skaldernes dröm och mänsklighetens ljufvaste barndomssaga — denna allmänna

frid, som tyckes blott alltför skön, alltför himmelsk för denna af lidelser fläckade jord, men som dock engång skall randas, så visst som svärdet rostar och hatet förtäres af egna lågor — denna tanke grep och hänförde äfven dem, hvilka minst voro beredde därpå. Den nuvarande tidens ofrid och själfva den flyktiga minuten af deras tillvaro syntes dem vara så oändligt korta och betydelselösa gentemot detta eviga mål, mot hvilket mänskligheten styr sin kosa framåt i tiderna. Dagens bekymmer förlorade sin tagg och dess små omsorger sin pockande vikt; en förkänsla af detta utsägliga, stora, tillkommande lugn tycktes lyfta åhörarne bort öfver tidens vedermödor och uppfylla dem med ett nytt mod, en ny tillbedjan . . .

Efter slutad aftonbön såg man diakonus Elg begifva sig från kyrkan ned till en båt, som väntade honom vid bryggan, och låta ro sig ut till sitt landtställe i Pargas nära en mil från staden. Efter honom följde en annan båt åt samma håll, rodd af en gosse och en gammal kvinna. Det var Valborg och hennes dotterson Sammu.

Klockan närmade sig nio på kvällen, när de båda båtarna, med tillhjälp af segel, nästan samtidigt landade vid en grön, för stormarna skyddad udde, benämnd *Laimi* (vindstilla), där en röd stuga med två kamrar utgjorde diakonus Elgs landtliga fristad. Solen hade nyss gått klar ned, och i den inbrytande skymningen blänkte fullmånen gul och rund öfver »Pargas port». Vid båtbyggnaden satt en äldre kvinna och stickade strumpa. Det var ogifta »syster» Paulina Elg — hon var känd under denna heders-titel, och få barmhärtighetssystrar torde ha gjort sig mera förtjenta därpå. Hennes bror, diakonus, var tio år yngre. De hade varit fattiga prästbarn, tidigt föräldralösa; systemen hade tagit denne bror under sin omvårdnad, så långt hon mindes tillbaka; hon hade arbetat, vakat och sparat

för att han icke skulle lida brist, hade satt honom i skola, sett honom blifva student, blifva magister, blifva en lärdoman och en Guds ords predikare, hade tröstat honom vid alla hans motgångar och gråtit af glädje vid alla hans framgångar — hon hade varit hans mor och han hennes son. Hvarför hade ej hon, som andra, i sin fagra ungdom kunnat knyta ömmare band och blifva prästfru på landet? Därpå tänkte hon aldrig; det föll henne aldrig in att öfvergifva denne älskade, ende bror. Han åter, om han var den ende präst i Åbo biskopsstift, som ännu vandrade ogift vid sex och trettio år, hvems fel eller förtjenst var detta, om icke syster Paulinas? Icke för att hon skulle ha afundats honom en annan hjärtevän, men, för att säga sanningen, fann hon aldrig någon god nog åt honom, och han å sin sida kände intet behof att söka en maka. Hvarför skulle han göra sig ett så onödigt besvär? Hade han icke det lugnaste, vänligaste, omsorgsfullaste hem, som han någonsin kunde önska? Fick han icke där egna sig odelad åt denna höga kärlek till Gud och mänskligheten, hvori han fann sin själs ro och sin lefnads lycka?

En gång hade Mathias Elg varit nära att svika denna sin odelade hängifvenhet. En gång hade äfven han förälskat sig i ett barn, en förtjusande flicka om sju år; han var då själf tjugufem. Men innan denna flicka hann uppväxa till jungfru, hade hans känslor fått tid att lugnas och hans förstånd råddrum att öfverlägga. Om flickan tillvuxit i skönhet, hade han icke mindre tillvuxit i kärleken för sitt kall, hvilken han icke ville dela med någon jordisk lidelse. Han hade bevarat en varm tillgifvenhet för detta barn, som icke mer var ett barn, men han älskade henne — eller trodde sig älska henne — nu som en dotter.

Paulina räckte honom handen, när han uppsteg ur båten till bryggan. I själfva denna lilla handräckning låg på en gång vördnad och moderlig omsorg. Han var för henne det bästa, högsta och renaste hon kände på denna jord, men på samma gång var han ännu allt denne lille bror, hvars första steg ut i världen hon stödt med sin arm.

— Du har dröjt länge i kväll, Mathias, sade hon, och luften är sval. Hvarför tog du icke en kappa för aftonkylan? Du tänker så mycket på andra, att du glömmet dig själf.

— Avellanus, som skulle hålla aftonbönen, blef kallad till biskopen, och jag sändes i hans ställe till kyrkan, svarade brodern, utan att låtsas höra förmaningen om hälsan.

— Alltid skicka de dig i tjensten för andra, och du kan icke säga nej. Du skulle ha sagt, att du hade en lång väg på sjön.

— De hade så mycket att tänka på nu, när vi oförväntadt fått krig.

— Krig! utropade systemen förfärad. Ha vi fått krig? De gudlösa människorna! Knappt tjugu års lugn, och redan skall åter blod flyta!

— Herren leder människors dårskap efter sitt ändamål, svarade diakonus, i det han följde systemen till stugan.

— Huru må barnen?

— Våta om fötterna, litet snufva, annars vid hälsan. Josu kom hem med en död kråka, Maju har plockat blåbär; de sofva nu båda godt.

— Där landar en båt på andra sidan om udden. Kan du se hvem det är?

— Det är Valborg från Runsala med hennes döfstunne gosse, genmålde systemen. Hvad kan hon vilja så sent på aftonen?

— Bed henne in att äta kvällsvard med oss!

Valborg och Sammu inbjödös till stugan. Denna var enkel, men omsorgsfullt städdad — en kammare för husbonden, en annan för hans syster och två fosterbarn; den egentliga stugan utanför kamrarna tjänstgjorde som kök, matsal och bostad för två tjenare.

Sedan alla intagit sin aftonmåltid vid eldskenet från spiseln och vid samma bord som tjenarne, inbjöd diakonus Valborg till kammaren, som upplystes af en oljelampa på arbetsbordet. Två talgljus stodo opåtända i beredskap för de förnämligare gäster, som stundom hedrade stugan med ett besök.

— Nå, gamla Valborg, hvad ligger er nu på hjärtat, efter ni rott en så lång väg för att genskjuta mig? frågade diakonus. Är det fattiga mors själanöd? Är det gossens okunnighet om Gud och kristendom? Eller är det något som tynger er själf på samvetet? Tala fritt, jag är redo att höra er.

— Visst måste det vara något som tynger, efter jag stör nattron i ett kristeligt hus, svarade Valborg, synbart förlägen, hvilket sällan hände denna frispråkiga amazon.

— Minns ni icke hvad Mästaren lärt oss: »min mat och dryck är att göra min faders vilja». Så är det också med vår nattero. Säg ut hvad det är; jag är icke sömnig.

— Det är icke om mor, fortfor Valborg, slingrande fram till målet. Mor är nu engång sådan hon är; Gud hjälpe henne, jag kan icke annat än bedja om hans förbarmande. Det är icke heller om Sammu fattig, fastän där vore mycket att göra. Gossen har i sin uselhet godt förstånd, jag har tecknat för honom första hufvudstycket och börjar snart med det andra. Icke heller är det så allenast om mig, skröpliga synderska, ändock jag ju

dagligen ligger i invärtes strid med djäfvulen och hans frestelser och väl skulle behöfva ett godt Guds ord till tröst och förmaning...

— Däri tör ni ha rätt. Har jag icke hundrade gånger sagt er, att spådomskonsten är emot Guds ord, och ändå säges det, att ni ännu spår i händerna? Akta er, Valborg! Ni kan icke tjena två herrar. Gif ert minsta finger åt djäfvulen, och han skall snart taga hela handen...

— Ack, vördig magister — förlåt att jag säger magister, som jag förr varit van! — det är visst så som ni säger med mig. Gud tröste mig, jag strider till blods, men det vill icke gå ur mig. Det är en sak på mitt samvete, som förhindrar mig att afsvärja djäfvulen och komma in i Guds rike; det är detta ena lilla fingret, som jag ej får löst igen, om ej vördig magistern hjälper mig. Si, det var nu så, att för elfva år sedan föll en gång den onda spådomsanden öfver mig, såsom den tiden ofta skedde... men det sker numera sällan, och när det sker, gisslar jag mig hvar gång sju resor med ris på bara skuldran och sätter mig sedan att läsa profeterne, som fördöma tecknatydarne...

— Gissla ert samvete och icke er skuldra, grånade synderska! återtog diakonus strängt. Det är just sådana botöfningar djäfvulen uppfunnit, för att gifva oss vår verkhelighet i stället för Kristi förtjenst, på det vi må inbilla oss vara vår egen frälsare.

— Ja Gud nåde, så är det med mig. Jag skall icke gissla mig mer, efter vördig magistern säger, att det är af ondo. Men för att nu komma tillbaka till det som binder min själ med en järnvidja, så var det för snart elfva år sedan. Eva var då knappt ett sju års barn...

Den stränge predikaren kände en rodnad uppstiga på sina kinder, men den var lätt som en solrök och försvann i nästa ögonblick, för att lämna plats åt en blekare färgskiftning.

— Hon kom till mig — fortfor Valborg, som märkte rodnaden — hon kom med en nagelspärra på högra pek-fingret och bad, att jag skulle klippa bort den. Medan jag nu tog hennes hand för att göra henne till viljes, kom jag att betrakta insidan af handen nogare än jag förr gifvit akt på den, och då såg jag för första gången ett förunderligt streck...

— Är ni där igen med er spådomskonst?

— Nej för Guds skull, vördig magister, låt mig nu tala till slut, ty annars får jag aldrig i tiden frid eller samvetsrol Kort sagdt, jag har sett insidan af många hundrade människohänder, och jag vet nu, att det är dårskap och synd, men jag kände linierna, och det är visst, att aldrig har jag i detta lifvet förr sett en så tecknad hand och aldrig får jag se den. Ju mera jag följde liniernas grenar och tydde tecknen, desto klarare förstod jag, att de förunderligaste gåfvor och skickelser lågo fördolda i barnets hand. Jag tydde dem, icke en, utan många gånger, och jag dåraktiga kvinna hade ej förstånd eller makt att behålla dessa järtecken för mig själf. Jag berättade dem för modern, och modern berättade dem för andra. Så dåraktig var jag, att barnet själf fick veta om gåfvorna...

— Nå hvad vill ni nu med allt detta? Är ni icke nu bättre upplyst om Guds världsstyrelse? Vet ni icke nu, att Gud gifvit oss två osvikliga järtecken för våra kommande öden, det ena i våra samveten, det andra i hans uppenbarade ord? Hvarför låter ni då dessa svekfulla tecken i en människas hand förvilla eder

bort från den tröstande tron på Guds försyn och eviga rättvisa?

— Förlåt! Säger icke konung David, att Gud räknat alla våra dagar, förrän någon af dem kommen var? Och säger icke Herren till Jeremias: jag utkorade dig, förrän du af din moder född var? Du skall gå dit jag sänder dig, säger Herren.

— Ja. Så säger Guds helige Ande till hans profeter. Men tag eder väl till vara, att söka stöd för eder dårskap i deras vishet! Gud har icke talat dessa orden till spåkvinnor.

— Efter ni säger det, måste ni hafva rätt. Ack, det upproriska hjärtat vill icke ödmjuka sig. Men hör mig nu till slut. En af dessa linier i barnets hand slutar, eller fastmera börjar, tvärt vid ett märke, som betecknar nittonde . . . ja, det måste vara nittonde året. Jag kan icke komma ifrån, att något förskräckeligt måste ske vid den tiden. Jag trodde först, att Gud skulle kalla barnet bort i hennes blidaste ungdoms fägring, och Gud gifve det skedde så, det skulle mindre bedröfva mig. Men det sker icke så, nej det sker icke så, ty efter detta underliga och förskräckande märket utbreder sig lifslinien ännu mycket långt, ja så långt, som för få andra bräckliga människobarn. Förstår magistern nu, att detta obekanta, fördolda *någoting*, som då skall ske, det är det som förskräcker mig och gifver mig ingen ro hvarken natt eller dag. Jag har ju detta barnet så kärt . . . Jag har henne kärare än min egen dotter, som Gud tog ifrån mig . . . nog sörjde jag Vappu, men hvad betydde det mot att mista mitt hjärtas barn . . . min allrakäraste och fagrade ädela ros! Si nu, så länge jag bär den tyngden öfver mitt hjärta, kan jag icke komma in i Guds rike. Det är järnvidjan, det är hela handen, som följer fingret

åt. Men vi måste bärga henne . . . kära, bästa magister, slå mig, lys mig i kyrkans bann, sätt mig i stocken eller ställ mig vid skampålen, det är mig lika, hvad frågar jag efter det? Men vi måste bärga vårt lilla barn, som en stackars vingskjuten fågel i villa sjön!

— Valborg — fortfor diakonus efter något besinnande — tror ni att jag menar väl och uppriktigt med er?

— Hur skulle jag tvifla därpå? Är det icke ni som fört mig från de eländiga vidskepelserna tillbaka till Gud? Är det icke ni som förehållit mig mina pligter att vårda min öfvergifna mor och min stackars dotterson? Är icke ni den ende som vågat er ut till Loihtomäki, för att försöka bärga min mors själ och gifva gossen en kristelig undervisning? Huru skulle jag tvifla på er? Men det är icke för mig eller mor eller gossen jag nu kommit hit att störa er nattero. Bärga flickan! Rädda mitt hjärtas barn!

— Efter ni tror, att jag menar uppriktigt med er, så tro då äfven hvad jag nu säger er. Den som först måste bärgas, det är ni själf. Valborg, Herren har ryckt eder som en brand ur elden, och nu kastar ni er åter i den brinnande ugn, som skall förtära er själ. I stället att tro på Guds allmakt och Guds försyn och öfverlämna åt honom ert hjärtas barn, hänger ni eder fast vid den gamla vidskepelsen och låter den hejdlöst få makt öfver er, så att ni förblifver dess förtappade träl. I allt hvad ni sagt mig finns blott en sanning, och den är fruktansvärd nog — den sanningen, att ni under en sådan träl-dom skall gå evigt förlorad.

— Än sen då! utropade Valborg med vild hänförelse. Hvad betyder det, om jag går evigt förlorad, allenast hon bärgas, som är mina ögons ljus och mycket bättre än jag? När jag, gamla skrälle, vandrar min mörka

väg bort ur lifvet, skall kanhända en ängel hejda mig på den stupande branten och ropa till Herren: dit hon går, har hon gått för att frälsa sin käraste skatt! Men hon... hon, den unga den fagra, som bär Guds beläte i sina klara ögon... hon, som har framför sig en lång, lång väg genom detta lif... henne måste ni bärga, magister... ni, som bärgat så många till kropp och själ, bärga nu henne, henne!

— Hvad vill ni att jag skall göra? yttrade diakonus med en lätt skymt af otålighet.

Valborg beherskade sig. Hon var tillräckligt kvinna, för att nalkas den afgörande punkten med en fältherres skicklighet.

— Förstår magistern mig icke? frågade hon med låtsad förundran.

— Nej, var det korta svaret.

— Det var likväl en tid, när magistern kanske bättre förstod det. Hon har sedan varit ert skriftebarn. Ni kan se tvärt igenom henne. Ni känner bättre än far och mor allt hvad där rör sig i hennes innersta, ondt eller godt. Och ni vet, att hon har er kär...

Diakonus gick till oljelampan, som brann med tynande veke, putsade vecken och teg.

— Vid hennes år — fortfor Valborg, djärf af hans tystnad — är man uppriktig. För mig har hon aldrig dolt något, och i går sade hon till mig: han har icke begärt mig, och jag är icke värd en så stor lycka som att blifva hans hustru. Men om jag finge välja den bästa och renaste som jag känner på jorden, så skulle jag säga till honom: tag mig, lär mig att blifva ödmjuk och god!

Diakonus Elg fortfor att tiga. Hans vanliga blida lugn hade öfvergifvit honom. Han gick med hastiga

steg fram och åter öfver den lilla kammaren. Han tycktes vara ett rof för två stridande känslor. Den ena sade till honom: kasta häxan på dörren! Den andra sade: Gud har [sändt henne!](http://sändt.litnet.se)

Valborg hade nu kommit till målet. Hon neg djupt, lade handen på dörrvredet och sade beslutsamt:

— Så är det, vördig magister! Gift er med henne! Det är det enda sättet att rädda två själar... hennes och min.

Men äfven diakonus Elg hade nu hunnit beherska upproret i sina känslor. Han stannade vid det lilla fönstret, där fullmånen lyste in och gaf åt hans blick en nästan öfverjordisk glans af höghet och lugn.

— Valborg, sade han, när ni tror, att linierna i en människas hand kunna inverka på en mans beslut eller en kvinnas öden, så har ni bedragit er. Det är mänskligt, jag förlåter er det. Men när ni tror, att dessa ovissa tecken, som ni tyder efter ert godtfinnande, kunna upplåta för eder Guds rådkammare, så tillsluter ni ögon och hjärta för Guds ord och förblifver en hedning, såsom ni var, förrän ni kände sanningen. Hvad begär ni af mig? Ni säger till mig, en vanmäktig syndare, likasom ni: Gud har förelagt en människa det eller det, men ni skall ändra det, ni skall göra Guds vilja om intet med eder vilja. Har ni då aldrig läst tredje bönen i Fader vår? Vet ni då icke, förblindade gamla kvinna, att om Gud gifvit oss frihet att välja mellan godt och ondt, så har han gifvit oss rättesnöret uti sin lag, på det att hans, och icke vår vilja må fullbordas på jorden? Gå hem, och bed för er själf, ty sannerligen behöfver ni det mer än hon, för hvilken ni nu kommit att bedja mig. Men bed äfven för henne, att hon må bevaras från allt ondt, vi behöfva alla en förbön. Bed, och bed

åter, brinnande, ödmjukt, undergifvet — se där talismanen, som tyder alla tecken och löser alla framtidens gåtor! Farväl. Jag vill snart åter besöka eder. Ni strider en hård kamp, ni behöfver en bundsförvant. Gå till Guds ord!

Valborg gick...tyst, slagen, förkrossad och dock utan att kunna lösgöra sig från den tanke som beherskade henne. När hon kom ut till den månljusa stranden, där Sammu sof i båten, vände hon sig än en gång om, betraktade lampskenet i stugans fönster och mumlade vid sig själf:

— Han sade icke nej!

6. Bal och nederlag.

Abo var fordom ytterst trångt och illa byggt med små tomter och krokiga gator, intill dess generalguvernören Per Brahe år 1640 tillbytte staden Mättälä och Huhkala hemmans ägor af Boyarne och sedan allt fortfarande utvidgade den, i synnerhet åt slottssidan, görande därvid hvad han kunde för dess reglering tillika. Vid början af 1700-talet var staden för sin tid ganska väl bebyggd med inemot 150 stenhus och andra ståtliga byggnader, men stora ofreden anställde där så förfärliga härjningar, att, enligt samtida författares vittnesbörd, knappt ett fönster eller en dörr funnos i staden oskadade. Många de skönaste husen uppbrunno eller på annat sätt ödelades, en del begagnades till stall, andra nedrefvos till bränsle. Ännu år 1741 voro spåren af denna ödeläggelse icke utplånade, ruinerna ännu icke till fullo bortrödjade eller ersatte af nybyggnader; antalet af stenhus hade minskats till hälften. En af de ruiner, som mest föllo i ögonen, men för hvilken icke kriget kan skyllas, var det högresta, år 1685 uppförda domkyrkotornet. Det hade år 1738 afbrunnit genom åskeld och var ännu icke restitueradt. Invid domkyrkan stod ännu det gamla akademiehuset med biblio-

teket och skolan samt i närheten däraf landshöfdinge-residenset. Vid stora torget såg man hofrätten och på dess östra sida det nybyggda rådhuset med dess torn och urtaflor, corps de gardet, packhuset och spinnhuset. På norra sidan om än låg presidenthuset, längre ned i Nystaden fattighuset samt hospitalskyrkan. Folkmängden utgjorde vidpass en fjärdedel af den nuvarande, eller något öfver 6,000 personer.

Den 25 Augusti 1741 hade gamle landshöfdingen Yxkull i Åbo till nämnda sitt residens inbjudit en talrik mängd af stadens anseddaste invånare, för att fira krigets utbrott och undfägnat åtskillige högre officerare, som under genomresan från Sverige en kort tid kvädröjde i Åbo. Man gjorde sig i sanning icke brådt, huru nära än faran stod för dörren; här sågos icke få både militärer och civile, hvilkas post långt före detta hade bort vara vid gränsen. Många af dem hvilade sig här veckotal efter den besvärliga resan till sjöss och lands under rumlande och politiserande, men alla hade någon undskyllan. Somliga väntade på manskapet, somliga på befälet, somliga på fartyg, andra på hästar; många hade fått order som kunde tolkas efter deras egen bekvämlighet. Och i Åbo var man tämligen lugn; fienden var ju så långt borta, och alla stora politici voro därom ense, att han ingenting vågade företaga, tvärtom med ängslan afbidade svenskarnes besök i Petersburg. Hattpartiet var nu på höjden af sin makt och sitt själföftröende, dess säkerhet hade bragt mången, som nyss förut förbannat krigets utbrott, på andra tankar. Här var ett muntert och rörligt lif, stor kommers i följd af krigets behofver, vinning på många händer. Hamnen vimlade af skepp och paketbåtar med resande och nyheter; genomtågande trupper höllo granna parader och

utströdde penningar, medan deras fältnusik gaf lif och glans åt balerna. Icke under, att man af landshöfdingens bal väntade sig mycket nöje och mycken fägnad både för ögon och öron.

Klockan ett hade de förnämste resande och öfrige honoratiores varit bjudna på middag; där hade flödat vin och tal, men i synnerhet politik och kurage. De, som ansågo sig ligga djupast i affärerna, förmenade, att generallöjtnanten Buddenbrock, som förde befälet öfver operationskåren i Fredrikshamn, nog skulle veta begagna tiden, innan general Lewenhaupt anlände, och af luttar afund mot denne skynda sig att åtminstone intaga Viborg. Men däri instämde alla, att man nu dagligen, ja stundligen hade att bereda sig på nyheten om någon stor och lysande vapenbragd från krigsteatern.

Sedan middagen varat i fulla tre timmar, anlände klockan mellan fem och sex på aftonen balgästerna. Där funnos adelsherrskaper, vana vid ett friare sällskapslif, officerare, hvilka ansågo sig rycka i fält och föga respekterade gammalt, ärbart folks åsikter om en passande umgängeston. Detta oaktadt förblefvo skiljemurarna mellan herrar och damer höga. Damerna sutto i strängaste rangordning, från nåderna i sina högkarmade fåtöljer ända ned till borgarefruarna på de gulmålade bänkarna, alla för sig under en ärbar trumpenhet och en anständig tystnad. Herrarne trängdes i sidorummen eller formerade en tät bataljon på motsatta sidan af salen. Stundom hände, att från denna bataljon af hvitpudrade peruker, skarlakansröda västar och svarta silkesstrumpor en meteor sköt fram och genomkorsade salen. Man kunde då hålla tjugu mot ett, att det var en ung seigneur, som med senaste lägenhet återkommit från en resa till Frankrike, eller en välboren fänrik, som med

hela den stolta själfkänslan af sina nya mustascher djärfdes öfverstiga det trånga mellanrummet. Bland de få studenter, hvilka på grund af förnäm släktskap eller informatorsbefattning i ett högvälboret hus voro hit inviterade, fanns ingen sådan banbrytare. De fleste klefvo som i strumpfötterna upp eller ned på rangordningens trappstege, aktande sig för hvarje förtrolighet, som kunde innebära ett felsteg mot konvensansen eller ett ingrepp i sedeläran. Allt detta under frihetstiden; men från friheten var ännu långt, mycket långt till jämlikheten. Landshöfdingens bal vore måhända rätta platsen att egna en blick åt tidens toilett. Tyvärr befann sig denna viktiga beståndsdel af en krönika just då i öfvergångsperioden från *la régence* till Pompadours tidevarf. Allt nymodigt seglade så sakteligen öfver hafvet från Stockholm till Åbo och fortsatte därifrån sin väg med skjuthästar till det öfriga landet. Man hade hvarken ångbåtar eller modjournaler, det behöfdes en mansålder för att ändra ett mod. Så hände, att man såg den föråldrade, vidlyftiga allongeperuken i bredd med den snäfvä bakåtstrukna, som sedan blef enväldig under sjuåra-kriget — den korta, åtsittande och upp till halsen knäppta rocken bredvid det då ännu omedvetna, i kläckningen stadda, oformligt långa plagg som sedan skulle mogna till frack — spenser och liftröjor med kortare eller längre skörten, Ulrika Eleonoras vidunderliga styfkjortlar med deras pocher, dykränger och annat bjäfs vid sidan af outvecklade frön till Lovisa Ulrikas senare uppträdande snäfvare kjolar och mindre oformligt långa lif. Själfva prästernes kragar buro spår af öfvergångsperioden. Medan kyrkans fäder ännu envist behöllo Gezeliernes breda och bredfällade haklappar, hade en och annan yngre medlem af det högvärdiga standet

allaredan betydligt inknappat denna symbol af sin värdighet.

Militärmusik var placerad i ena ändan af salen och spelade långdans, d. v. s. polonäs. Denna gästernes paradmarsch var i det närmaste detsamma som ännu i dag: måhända voro krokarna något mera krumbuktande och sättet att föra damen något mera ceremoniöst än nu. Man såg en del af de äldste herrarne efter rangordning framträda och föra nåderna kring salen, mest under tystnad, ty om man lärt sig höflighet af fransmännen, hade man ännu icke därför lärt sig konversation. Därefter framträdde fyra eller sex par, som i Stockholm inhämtat blomman af tidens eleganta bildning, och uppförde under samtliga öfrigas tystnad och stora beundran en menuett, som var alldeles ny i Finland, af få sedd och af ännu färre dansad. Denna dans, som så väl motsvarade tidens afgjorda fallenhet för det ceremoniösa och cirklade, gjorde mycken furore, och i själfva verket bör erkännas, att den, väl utförd, är både gratiös och konstrik i all sin enformighet. Sällskapet hade således däraf mycken ögonfägnad, och det dröjde icke länge, innan menuetten utbredde sitt välde i Åbo och därifrån småningom öfver hela landet, där den bibehöll sitt anseende mer än ett halft århundrade igenom, men sedan föråldrades, glömdes och blef en antikvit, hvaraf man ännu stundom får se en karrikatur på bondbrölloppen, beskrattad af det unga släktet, som icke har någon aning om dess ursprungliga behag.

Mellan danserna bjöds vin, konfekt och gorån i största ymnighet och af de vidlyftigaste dimensioner. Konfekterna voro försedda med lustiga deviser och gåtor, mest på tyska eller franska; tyvärr har historien icke ännu hunnit utreda den viktiga omständighet, huruvida

den svenska vitterheten år 1741 kommit så långt som till tryckta karamelldeviser. Flera skäl tala för en förmodan, att den då redan tagit ett sådant jättesteg i fullkomning. Skulle icke en tid, när man förtjenade sysslor genom infall och när de största snillen gjorde sin lycka genom att skriva biografier öfver loppor och sexstyfverslantar, skulle icke en sådan tid vara klippt och skuren till karamelldeviser?

Den andra menuetten var nu å bane och lyckades utomordentligt väl. Den dansades af fem bland ortens förnämsta fröknar med deras kavaljerer, mest officerare; sjette paret, som i skönhet, behag och ledighet öfverstrålade alla andra, var dock till rangen vida underlägset de öfriga. Man kunde icke se något på engång ledigare, lättare och behagfullare, än detta par; hvarje rörelse en grace, hvarje åtbörd en vördnadsbetygelse. När den sköna flickan mottog den unge, smärte krigarens framräckta hand, var det en drottning, som räckte handen åt den förste af sina riddare, och när de åter skildes med afmätta steg, trodde man sig se en prinsessa värdigt försaka den hon evigt älskar.

Detta unga förtjusande par var vicomte de Regnier, marinlöjtnant, för några dagar sedan åter ankrad med sin fregatt på Åbo redd, och Eva Merthen, som lärt menuetten hos akademins fäktmästare Pierre de Maret, hvilken äfven var dansmästare.

Vicomten kände franska seder bättre än finska. När dansen var slutad, förde han sin dam tillbaka till hennes plats och intog vid hennes sida en ledig stol. Hvilken annan flicka som helst skulle ha råkat i dödlig ångest öfver en sådan förtrolighet. Eva Merthen förblef på denna sin första bal lika okunnig om sina grannars förvånade blickar, som om sin mors varnande ögonkast.

Hon kände sig fri och otvungen, hon var road, som i en språngelek; hvilken flicka är känslolös för beundran? Hon vågade verkligen tala till en ung man och tillåta honom tala till henne. Hon skulle fyrtio år senare ha varit ett mönster i denna samma salong, som nu begapade och klandrade henne.

Vicomten talade naturligtvis om Paris; hvilken fransman väljer ej helst detta ämne, i synnerhet när det gäller att förtjusa en småstadsskönhet? Hans åhörarinna lyssnade en stund på dessa bländande skildringar och frågade därpå okonstladt:

— Hvarför har ni då lämnat Frankrike?

— Frankrike är halfva världen och något mer, men icke fullt hela världen, svarade vicomte de Regnier med en axelryckning. — Något skall en yngre son i familjen taga sig för. Jag hade kunnat blifva abbé, men jag föredrog att blifva amiral. Hvarför jag lämnat Frankrike? För att söka min lycka.

— Hvad fattas då i lyckan att vara en fransman?

— Ingenting . . . utom er närhet!

Eva smålog föraktligt. — Tillstå likväl, att det kan fattas en fransman någonting annat. Till exempel en hjältes rykte.

— Jag skall vinna det, för att behaga er.

— Nej, vicomte, om ni ej vinner det af ett bättre motiv, skall ni aldrig vinna det. Vore jag en man, skulle jag icke åtnöja mig med mindre än att eröfra världen, det vill säga Frankrike och litet därtill. Anser ni detta för mycket begärdt? Nåväl, ni tjänar nu svenska flottan: eröfra Kronstadt! Det är det minsta man kan begära af en fransman.

Vicomte de Regnier betraktade sin moitié. Hon var skön, hennes ögon glänste af snille och eld.

— Mademoiselle — sade han i en aktningfullare ton — om jag ej kan vinna det höga pris ni förelagt mig, så skall jag åtminstone icke visa mig ovärdig-ert bifall. En krigare kan icke alltid segra, men han kan alltid dö.

— Dö? Och för hvad?

— För äran och minnet.

— Vicomte — återtog Eva, kanske varmare än hon själf anade — jag begär icke, att ni skall dö; det är för lätt, det kan också den fege. Lef hellre; det behöfs mera mod för att lefva, än för att dö.

— Ja, det behöfs mod att lefva utan mål, utan ära, utan deras aktning, hvilka man älskar eller beundrar. Jag är icke nog modig att föredraga ett sådant lif, made-moiselle.

— Nej, icke så; lefva, för att i hvarje ögonblick handla ädelt och stort... lefva, för att med hela sitt lif bevisa sig vara en man och en hjälte. Detta är riddare-profvet, vicomte. Många tusen tappre ha fallit i fält, utan att deras minne öfverlevat den kula, som fällde dem. Mången annan har ett ögonblick handlat hjälte-modigt och sedan förblifvit en kruka så länge han lefvat. Ord äro ej nog, föresatser äro hugskott, den enstaka handlingen kan vara en slump; man måste bevisa sitt ryktes halt med hela sin tillvaro.

Åter betraktade fransmannen förvånad sin moitié. Hvarifrån hade detta barn tagit tankar, dem en grånad världsvishet skulle afundats henne? Var detta en småstads-flamma, med hvilken man leker för att fördrifva en sysslös stund?

— Men om jag icke förmår det omöjliga, om jag icke kan eröfra Kronstadt — sade han, själfsvåldigt

slående sin afdragna högra handske mot vänstra handen
— hvad begär ni af mig?

— Fråga er ärelystnad! Stryk ordet omöjligt från er ordbok; jag har hört sägas att detta ord ej är fransyskt.

— Måste jag då vara en gud eller en konung, för att behaga er?

— Till en gud är ni icke skapad, och en konung, som eder Ludvig XV eller vår Fredrik I, är för liten för mig. Kom tillbaka som prins Eugène af Savoyen; jag begär intet mer.

— Intet mer! utropade vicomten med komisk förtviflan, när deras samtal afbröts af den snart sextioårige öfverste Lagercrantz, länge känd som riksdagsskräflare och snart såsom en af de mest storpratande hjältarne i detta krig, när det gällde att retirera. Han koft att engagera mademoiselle för en ny polonäs, hade hört det sista utropet och missförstod meningen.

— Intet mer? upprepade han. Nej, min bästa vicomte, ni har verkligen intet mer att hoppas af denna förtjusande dame, ni är slagen, ni är tillintetgjord, och jag eröfrar henne med den starkares rätt. Det är mig hon vill skänka en bandros ur sitt hår, för att göra mig osårbar under kriget.

— Öfversten behöfver icke min bandros, svarade Eva Merthen stolt; öfversten skall med sin vältalighet och sin »frikår» drifva hela ryska armén på flykten¹.

— Mademoiselle, ni är lika elak, som jag är kär. Jag skjuter mig för pannan.

¹ »Lagercrantz' frikår» kallades en skara unge adelsmän, som under riksdagarna tillställde oväsen i riddarhuset.

— Nej, gör icke det! Det otroliga kunde hända, att öfverstens kula träffade målet, och det vore skada på hatten.

Öfversten svarade skrottande, att inga törnen skulle hindra honom att plocka balens skönaste ros från en medtäffare, och förde sirligt sin dam i dansen. Men detta skämt hade lika litet förblifvit obemärkt, som den i hemlighet afundade tjuserskans förtroliga samtal med fransmannen.

— I min ungdom — hviskade en af rådmansfruarna, hvars man *icke* blifvit borgmästare — skulle ingen mor ha tillåtit sin dotter en så opassande förtrolighet. Den gamla goda tidens seder äro förbi. Världen blir allt värre och sedeslösare. Stackars våra barn, hvad skola de upplefva?

— Det sägs, att vicomte Regnier är förlofvad i Paris och förlofvad i Stockholm. Alla goda ting äro tre, inföll Mina Wechter, som själf var icke så litet betagen i den vackre fransmannen.

— Jag vet en, som varit midt i natten på Loihtomäki att låta spå sig, och häxan har spått, att hon skall blifva drottning, tillade unga Sara Humble, som ej dansade menuett och ej blifvit uppbjuden till polonäs.

— Mor! — hviskade Anna Merthen till borgmästarinnan — man talar illa om Eva.

— Ack det olyckliga, det oförståndiga barnet, hon blir en visa i staden! hviskade den bekymrade modern tillbaka. Gå, varna henne du! Det skulle väcka uppseende, om man såge mig göra det.

Anna gick till Eva och sade:

— Tag dig till vara! Man är elak mot dig.

Eva hade slutat sin fjortonde eller femtonde dans och var för ögonblicket utan tillbedjare. Hennes barm häfdes, hennes kinder purprades af dansen.

— Låt dem roa sig! sade hon lätt.

— Mor är bekymrad, återtog systemen trohjärtadt. Hon fruktar, att du tillåter kavaljererne en opassande förtrolighet. www.libtool.com.cn

— Säg mor, att jag svarar dem som de förtjena.

— Men, Eva, är du icke för fri? . . .

— Ja, fri vill jag vara, när jag icke gör något orätt. Anna, jag håller af dig, du är bättre än jag . . . men låt mig nu dansa! Sedan skall jag åter vara mors lydiga dotter.

Anna gick med en suck. Hon kände denna eldiga själ, som, omedveten om något ondt, var endast alltför böjd att trotsa hvad hennes tidehvarf ansåg för god sed. Vi skola icke försvara ett sådant trots. Detta ofta skefva, förvända och fördomsfulla reglemente, hvilket vi kalla konvensans, hur mycket det än må vara tomhet och skal, får, genom sina anspråk att gälla som *sed*, en betydelse, hvilken den unga flickan minst af alla kan ostraffad ringakta. Men huru olika gestaltar sig icke i olika tider begreppet om sed, konvensans, det tillåtliga, det passande, det anständiga i umgängeslivet! Några bland Stjernhjelms dikter, dem sextonhundratalets unga flickor läste och hörde utan rodnad såsom ett oskyldigt skämt, skulle nu ej kunna läsas i ett stadgadt sällskap af gamla fruar. Och omvänt, en flicka från nittonde seklet skulle omöjligt hafva vågat visa sig på sextonhundratalet i sin nuvarande baldräkt. Denna olikhet måste respekteras. Eva Merthen fick lida för en frihet, hvilken en liten tid därefter blef gällande icke blott som tillåtlig, utan som god ton. Hon delade öde med mången mera lysande historisk personlighet, som gått under i kampen mot hvad deras tid ansåg vara det sedligt rätta. Men det tillkommer icke den hvitaste lilja i fönsternischen att

spränga sin kruka, äfven om hon anser sin plats för mörk eller sina rötter för bundna. Det tillkommer icke den skäraste unga människoblomma att vilja reformera den luft hon andas eller den jord, i hvilken hon vuxit upp. Att hafva förbisett detta, blef slutligen Eva Merthens fall.

Man kringbjöd åter konfekt. När betjenten stannade med sin bricka framför Åbo riksdagsmans beundrade dotter, fann hon två rullar franska bonbons liggande afskilda på hennes sida af brickan. Hon tog dem; hon var en älskarinna af dessa bonbons.

Dessa rullar voro omlindade med en smal pappersremsa i stället för den vanliga devisen. Hon uppvecklade dem utan betänkande, och fann på den ena en med blyerts skrifven fransysk apostille:

Un coeur blessé d'une légère atteinte
pourroit vous exprimer ses desirs et sa crainte
et peindre à vos beaux yeux ses mouvements divers.
Eve, — je vous aime trop pour vous aimer en vers!

Med undantag af namnet, innehöllo dessa rader ingenting annat än hvad man läste på hundrade andra deviser. Eva log och lät papperet cirkulera bland sina jämnåriga. De anmärkte genast, att devisen var *skrifven*, icke tryckt.

Den andra rullen innehöll en skrifven devis på svenska:

När rosen, stolt och skön, sin doft i rymden sprider,
Hon ser ej afunds orm, som tyst i gräset skrider.

Tarfligt, men välment. Balens drottning insåg, att denna apostille sändts henne af en vän. Men hon trodde sig ingen varning behöfva. Obekymrad och leende,

räckte hon äfven denna devis åt de kringstående. Hon såg ej ett par ärliga blå ögon, hvilka från motsatta sidan af salen betraktade henne med svartsjukans hela för-
tviflan. Det var Isak Alanus, som sett fransmannen in-
smyga sin devis på brickan och följt hans exempel. Be-
tjanten var icke ovan vid dessa små artigheter; de in-
bragte en sportel.

— Hon generar sig icke för sina billet-douxer, den där! yttrade gäckande unge baron Faltzburg, löjtnant vid upplänningarne.

— Hvem menar löjtnanten? frågade Alanus, hvars fromsinta blod redan förut hade råkat i en betänklig jäsning.

— Den där . . . hvad heter hon nu, den vackra flickan i blå klädningen? . . . Perkelin eller Perta . . . Hon superar kärleksförklaringar som en annan superar ostron.

Icke förr var det sagdt, innan löjtnantens kind blos-
sade upp för en hujedelig örfil. Han sprang tillbaka,
drog värjan och skulle hafva ränt henne genom sin
motståndare, om ej öfverste Lagercrantz råkat passera
sidorummet, där detta tilldrog sig.

— Är ni galen, Faltzburg? Pliten i slidan! Lämna
åt mig att tukta den gunstige herrn!

— Satisfaktion! utropade löjtnanten.

— Ni skall få den, baron! En kavaljer nedlåter
sig ej att tukta en skolpojke. Jag lofvar er, han skall
få stut.

Twisten afstannade och förblef föga bemärkt. Lager-
crantz anmälde förbrytelsen hos rector magnificus, Ala-
nus kallades följande dag inför disciplinskommissionen
och dömdes — nog lindrigt, tyckte officerarne, nog
strängt, tyckte studenterna — till ett års relegation
från akademien.

Balen fortfor. Det led emot midnatt; aftonmåltiden dukades vid sittande bord. Taffelmusik spelades upp. Man skämtade, man log, man var upprymd. Förstås, att man politiserade. Landshöfdingen uppstod och höll ett tal, fullt af kongl. majestät och kriget. Allt ginge förträffligt. Svenska armén droge mot Viborg. Före vinterns inbrott vore den måhända i Petersburg. Systerbäck vore den tarfligaste gränsen; man hade anledning hoppas, att den skulle utsträckas längre. Gustaf Adolfs tider skulle återkomma. Svenska vapnen skulle betäckas med ära. Hvar stund väntades segerbudskap. Ljus borde anskaffas till illuminationerna. De sköna damerna skulle få en lysande bal...

I detta ögonblick anmäldes en kurir från Fredrikshamn.

Det klack i allas hjärtan. Sorlet tystnade strax. Men gamle landshöfding Yxkull utropade gladt:

— Låt den gode mannen träda in och dricka ett glas med oss, till lön för de budskap han medför!

Allas ögon vändes åt dörren, och in trädde en ung kurir, en soldat, höljd af damm och blod, med sönderrifna kläder, förstördt utseende och dyster blick. Stilla-tigande räckte han landshöfdingen ett bref. Denne läste och bleknade, läste åter och bleknade än mer. Allt efter som färgen vek från den höge chefens kinder, vek den äfven från alla öfrigas, hvilka på honom fästade blickar af ångest och förfäran, som förkrympte hvarje hjärta, innan man ännu visste hvad depeschen innehöll.

Ändtligen hördes i den djupa, graflika tystnaden gamle Yxkulls röst, entonig, sträf som en korpalåt midt ibland småskogens tystnade fåglakvitter.

— Det är ingenting, sade han med låtsadt lugn, men detta *ingenting* fick af hans darrande röst det

obestämda uttrycket af ett fruktansvärdt *någonting*. — Det är ingenting... en liten affär, som aflupit mot förväntan, men som innan kort skall aftvås i fiendens blod.

De äldre herrarne trängdes kring landshöfdingen, som med förlägenhet blickade på den oroliga, tätt sammanpackade massan. Etikettens band voro upplösta; framför det spensliga hofrättsrådet trängde sig den korpulente rådmannen, och majorens korta figur sökte förgäfvos att bana sig väg mellan fänrikar långa som gärdsgårdsstörrar.

— Så säg då för Guds skull — ropade bakom cirkeln de ängsligaste bland fruarna — är ryssen redan i antåg mot Åbo?

— Mina nådiga damer ha allt för klena tankar om vår tappra armé, sade nu landshöfdingen, i det han försökte le. — Martis gunst har ett ögonblick svikit oss, vi ha förlorat Villmanstrand, och general Wrangel har lidit en liten förlust, men fienden har förlorat vida mer, och general Buddenbrock anrycker, för att drifva honom tillbaka öfver gränsen. Se där alltsamman; denna nyhet är så god som en seger. Jag hoppas den ej skall störa vår glada sammanvaro. En skål för vår hurtiga armé; måtte den väl gå!

Några de närmast stående togo sina glas, men glömde att dricka.

— Godt franskt hattevin! upprepade spefullt Mössorna i sällskapet.

— Och Wrangel själf? frågade en af generalens personliga vänner i sällskapet.

Landshöfdingen teg.

— Han har stupat! utropade en.

— Stupat med hela sin kår! genljöd det i salen.

— För ingen del, mina vänner! återtog Yxkull.
Han är endast fången.

— Endast fången! genljöd det ånyo.

— Redlige, tappre Wrangel!

— Man vet ännu icke, fortfor landshöfdingen, man gissar blott. Det är möjligen en krigslist; törhända har han på omvägar fallit fienden i ryggen.

— Hvar är kuriren?

Han var bortskickad.

— Såg han ut som ett segerbudskap?

— Allt är förloradt.

— O, de fördömde Hattarne!

— I galgen med landsförrädarne!

— Mina herrar, hvad ord!

— Här äro inga ord, här är fäderneslandet.

— Äro vi icke frie svenske män?

— Det skulle bättre anstå ryttmästaren att kommentera sin skvadron på slagfältet, än att skvadronera med stora ord fyrtio mil därifrån.

— Här kommenderar ingen.

— Intet gräl, mina herrar! Egard för damerna!

— Hattarne ha kokat soppan; låt dem skålla sig på den!

De sista läckra faten på landshöfdingens bord hade förblifvit orörda, och större delen af sällskapet, i synnerhet fruntimren, hade skingrat sig under en obeskriflig villervalla. Snart följde alla deras exempel, den ena häftigt ordande gruppen efter den andra försvann, och om en stund såg man gamle Yxkull med rynkad panna ensam vandra af och an i sin ödeblifna sal.

Men nyheten spriddes i Åbo hastigt som ofärd jagar de säkre ur sömnen. Det ena ryktet kapplöpte med det andra och växte under flykten i allt kolossalare dimen-

sioner. De få ofullständiga notiser man uppfångat från kurirens mun antogo snart gestalten af detaljerade berättelser om förfärliga olyckor. Ryssarne, sade man, vore i full marsch mot Fredrikshamn; Buddenbrock hade förbundit sig att innan vintern spela hela Finland i deras händer. Armén vore kringränd, landet vimlade af förrädare, allt vore förloradt, allt, ända till hoppet om en lycklig utgång af detta osälla krig!

En så stor nedslagenhet var den naturliga följden af så många orimliga förhoppningar nyss förut. Men den besynnerligaste, den märkvärdigaste företeelsen under allt detta var, att olyckan, långt ifrån att förena alla spridda viljor och olika åsikter till endräktig ansträngning för fäderneslandets räddning, tvärtom ännu mera söndrade medborgarnes redan förut åtskilssträfvande sinnen. Partihatet frodades som svampar på nederlagets blodbestänkta mark, och försynen tycktes hafva slagit allas ögon med blindhet, så att de i det hotande allmänna skeppsbrottet voro mera betänkte på att kasta hvarandra öfver bord, än att med samfäld kraft återvinna räddningens strand. Det är så som välden förgås och stora krafter förstöra sig själfva.

7. Kriget.

När Sverige, besegradt och blödande, kastades tillbaka på sig själf efter tolfte Carls död och det gällde att visa, om olyckan var större än kraften att bära henne, hade det bärgat från bättre dagar ett icke ringa antal män, förfarne i statskonst och pröfvade i fosterlandskärlek. Desse män trodde sig förstå skickelsens vink och beslöto i rikets olycka söka dess lycka. De räknade folkets glesnade leder och sade: vi äro för få, för att beherska norden. Krig är vår ofärd, krig med Ryssland vår undergång; låtom oss söka freden till det pris hon kan köpas, trygga oss genom förbund med vår östra granne, vända vår omsorg på rikets inre välstånd och inom Sveriges gränser återvinna hvad Sverige förlorat!

Desse män, som genom ett skämt af konung Fredrik erhöillo benämningen *Mössor*, blefvo de rådande från 1720 till 1738. De höllo hvad de lofvat, de utförde ett så stort och välsignelsebringande verk, att få tider och få länder kunna uppvisa något därmed jämförligt — ödemarker förbytta till blomstrande fält, ruiner till idoga verkstäder, armod till välfärd, vanmakt till kraft, för-

tviflan till mod att lefva och hoppas. De hade utfört så mycket, att de trodde sig hafva murat ett hälleberg, när de plötsligen funno marken svikta under sina fötter och störtades jämte den statskonst, som fört dem till makten.

Svenska folket hade aldrig förstått Mössorna och uppburit dem endast så länge tröttheten uttog sin rätt. När den gamle kämpen vaknade uthvilad, kände han stugan för trång; det var vår, han ville i härnad. Mot Mössorna reste sig minnet af en förgången storhet; här funnos nederlag att hämna, segrar att efterlikna. Sverige var ännu ej tryggt, det måste stå med draget svärd mot tre väderstreck, mot Norge, mot Danmark, mot Ryssland. Detta allt beräknade ett parti, hvilket af de kokarder det bar som igenkänningstecken kallades *Hattar*, och hatten hedrades som frihetens sinnebild. De ansågo Sverige ej böra förneka sin forntid; dess roll vore antingen att beherska Östersjön, eller att nedsjunka till en skugga. De vände sina blickar till den makt, som i trettioåra kriget bidragit att lyfta Sverige på herskarsätet i nordén, till Frankrike. Däremot ansågo de Rysslands tillväxt vara Sveriges undergång; nordén kunde ej hafva två herrar.

Denna politik var *traditionel* i Sverige: alla Vasakonungar, förutom stamfadern, och alla regenter af Pfaltziska huset hade varit Hattar. Än mer, denna politik var *nationel*: det svenska lynnet begrep rätt väl huru man kunde hungra och slåss, men det begrep icke huru man kunde nöja sig med dagligt bröd utan ära och äfventyr. Såsom det hade förstått sina Carlar, förstod det sedan äfven Hattekonungen Gustaf III, men kunde aldrig rätt sympatisera med sin största och konsekventaste Mössa Carl XIV.

I Finland var stämningen annan. Det var ingen slump, att Finlands störste statsman Arvid Horn organiserade Mössornas parti och införde tålmodets, ihärdighetens, den fredliga odlingens välgörande styrelse. Han återspeglade sitt folk, som lynne och olyckor lärt att bekänna sig till Mössornas grundsatser. Om icke andra skäl funnits, skulle redan Finlands ställning som »den blodiga skölden» mot öster varit därtill ensam tillräcklig. Men Mössornas politik var lika nationel i Finland, om ock ej lika traditionel, som Hattarnes parti i Sverige. Finska folket hade, till sin egen förvåning, ryckts med i stormaktstankarna och följde ej ovärdigt den stöt, som satt det i rörelse; men det hade under Carl XII:s senare år fått tid att vakna och igenkände sig själf i Arvid Horn. På denna sidan om Bottenhafvet var numera allt, utom enstaka adelsgårdar och tjenstebyråer, Mössor.

Hattarne kommo, lika godt huru, till styret 1738. De funno framför sig Mössornas verk: frihet, lagar, välstånd, krafter, penningar, härar; tiden syntes dem inne att återgå till den traditionela, den nationela svenska politiken och upprätta makten, såsom man upprättat lifskraften. »Rikets ständer,» sade Tessin, »äro alltid beredvillige att preferera ett vigoröst krig framför ett nesligt stillasittande.» Lystringsordet upptogs af en ny generation, som från det förflutna endast ihågkom segrarna; vikingalynnet brusade upp, och kriget var färdigt.

Det byggdes i luften, på växlande vindkast, hvilka man kallade *konjunkturer*: Frankrikes understöd, Rysslands krig med Turkiet, kejsarinnan Annas död, ett barn i vaggan upphöjdt till tsar, storfurstinnan Elisabets anspråk och det talrika parti af missnöjde, som önskade se henne intaga sin faders, Peter I:s herskaresäte. Hvad hade man icke rätt att förvänta, om en svensk armé

upplyftade denna furstinna på sina bajonetter till tsarernes tron?

Riksdagen sammankallades i December 1740. Huru Hattarne där använde alla lockbeten — konjunkturerna, subsidierna, Sinclairs mord, Gyllenstjernas förräderi — vädjade till ädla och oädla lidelser, konungens älskog inberäknad — trodde själfva och förespeglade andra de mest lysande utsikter — detta tillhör numera historien. Intrycket af denna lättsinniga lek med krut och tillfälligheter förminskas icke af sekretissimi berättelse till sekreta utskottet den 15 Juli 1741, hvori man läser: »*Enda hasarden af verkligheter (krig) vore vid ett olyckligt utslag Finlands ruin eller förlust.*»

Vi skola vara så korta som man bör vara vid skiltringen af ett pojkstreck.

Tisdagen den 28 Juli 1741 (alla data efter gamla stilen) öfverraskades Stockholm och riket af en krigsförklaring, från hvilken en stor del af Hattarne själfve reste bort för att icke behöfva underteckna ständernas beslut. Stora fraser maskerade små skäl och fördolda syften, såsom man ofta läser i sådana förklaringar. Krigspartiet litade på en revolution i Ryssland och tog fältttåget som en parad, där man endast behöfde visa sig, för att återvinna allt hvad Sverige förlorat sedan år 1700, måhända mera därtill. »Blott vår Herre vill vara neutral, skola vi jaga ryssen från det ena hafvet till det andra.»

Svenska trupper hade redan året förut blifvit öfversända till Finland. Men när under sju månader allt berodde på ständernas samtycke, hade man icke vågat vidtaga de verksamma förberedelser, som betinga framgången af ett anfallskrig. Vid krigets utbrott var en del af de finska trupperna, bristfälligt utrustad och utan

magasiner, på marsch från rotarna. Vid Qvarnby nära Fredrikshamn stod Buddenbrock med 5,000 och vid Martila nära Villmanstrand Wrangel med 3,000 man.

Ryssarne visste allt och voro väl förberedde. Den 17 Augusti stodo skottarne De Lacy och Keith vid finska gränsen och den 22 Augusti vid Villmanstrand.

Wrangel med sin kår hade från Martila skyndat den svagt befästade staden till undsättning. Den 23 Augusti stod slaget. Keith med 9,900 man sprängde och krossade, efter en blodig strid, den svenska styrkan, som räknade vidpass 3,200 stridande, däribland 2,000 finnar. Staden intogs och plundrades, 2,000 döde och sårade å båda sidor blödde på Saimas sköna strand, Wrangel och 1,300 man blefvo fiendens fångar. Detta var början af »verkligheterna», men icke slutet af illusionerna.

Buddenbrock hade fyra mil att marschera till undsättning och kom för sent. Ett år och nio månader efter nederlaget föll hans hufvud på stupstocken för att han ej haft vingar.

Samma 23 Augusti, nära en månad efter krigsförklaringen, afseglade kommenderande generalen Charles Emil Lewenhaupt från Stockholm till krigsskådeplatsen. Nya svenska trupper följde, och i Oktober stodo 15,000 krigare, utvaldt manskap, i eller invid Fredrikshamn. På hösten uträttades intet annat än ett ofruktbart ströftåg. Man fortfor att vänta den stekta sparfven af en revolution.

Och sparfven kom. Den 24 November 1741 steg drottning Ulrika Eleonora i Stockholm ned i sina fäders graf, och följande natt steg kejsarinnan Elisabet i Petersburg upp på sin faders tron. Budbäraren, som framförde denna nyhet till Stockholm, fick hundra dukater,

såsom för ett segerbudskap; Lewenhaupt, hvilken begärde Viborg och Kexholm som underpant på den nya kejsarinnans vänskapliga tänkesätt, tröstades med försäkringar om hennes medfödda rättrådighet.

Överksamheten, missnöjet, nedstämningen, partihatet, vintern, fuktigheten, farsoterna anställde fruktansvärda härjningar i svenska armén, såsom redan hösten härjat den svenska flottan. När våren kom, hade hären sammansmält till mindre än hälften. Politiken känner ingen tacksamhet mot oegennyttige, än mindre mot pockande bundsförvanter. Rysslands nya herskarinna fann den svenska vänskapen obekvämt och sände sina härar till anfall. Vänta faran, ana nederlaget, fly båda och ändock öfverrumplas af båda, sådan var den svage Lewenhaupts olyckliga taktik. Eftervärlden mildrar sin dom, när hon vet, att han, med några få tappra undantag, omgafs af en nedslagen här och ett liknöjdt, knotande, i hemlighet uppstudsigt befäl. Flertalet bland arméns officerare utgjordes af Mössor eller amfibier mellan de båda partierna. När vikingar icke få slåss, prata de kull hvarandra och chefen. Någre bland desse hjältar reste till riksdagen utan permission under brinnande krig.

När så många talade, ville kejsarinnan Elisabet äfven hafva ett ord i laget, och hon talade i sitt manifest af den 18 Mars 1742, på half-tysk Viborgs-svenska, till Finlands folk. Kriget vore orättrådigt, hon älskade freden och begärde inga eröfringar. Om Finland ville lösgöra sig ur Sveriges välde såsom ett fritt land under sin egen regeringsform, ville kejsarinnan bistå och beskydda finnarne, men låta de af otidig egensinnighet förleda sig till fientlighet mot hennes majestäts trupper, såge hon sig, mot sin vilja, nödsakad att förhärja landet med eld och svärd.

Man måste medgifva, att detta var en stark frestelse för ett så ofta förhärjadt land. Ingen lyssnade därpå, Finlands trohet stod bergfast, såsom den stått genom seklerna, och blott här och där tände i fnösket den gnista, som fyrtiosex år därefter uppflammade och spårlöst förbrann i Anjalaförbundet.

Slutet på ett vinterfälttåg utan ära och utan frukt blef ett krigsråd och efter krigsrådet den nesligt fega reträtten från det brinnande Fredrikshamn den 28 Juli 1742, årsdagen af krigsförklaringen.

Därefter följde den stora reträtten till Kymmene älfs grenar och vidare från den ena fasta och lätt försvarade positionen efter den andra längs kustvägen västerut ända till Helsingfors — reträtten för en föga manstarkare fiende, som med glad förvåning såg den ena fasta ställningen efter den andra öfvergifvas utan nödtvång och utan försvar. Ryska befälet hade order att stanna vid Kymmene. Men svenska krigsrådets pluralitet vid Kymmenegård förenade sig med öfverste Pahlen, som naivt förklarade: »Om vi än skulle slåss med fienden, så kunna vi ju intet vara försäkrade att få seger, och vi risquerade på allt sätt. Jag ser därför intet bättre och för riket nyttigare, än att conservera armén, flottan och galerna för Sveriges säkerhets skull.»

Den finske soldaten tyckte ej rätt om detta råd, som prisgaf hans hembygd, och började desertera från fanorna. Svenska regeringen fann ej heller arméns högsta uppgift vara att »conserveras». Dess order lydde, att landet borde manligt försvaras.

Den 11 Augusti hade den retirerande hären uppnått Helsingfors. Den 14 kringgick ryska hären denna stad och stängde reträtten till Åbo. Den 17 erbjöd Lacy en »hederlig kapitulation». Den 19 afsattes Lewenhaupt

från befälet och kallades, jämte Buddenbrock, att i Stockholm ansvara för fälttåget. Den 24 Augusti 1742 hade hans tappre efterträdare, generalmajor Bousquet, den sorgen att med 11,000 välrustade krigare nedlägga gevär för 16,000 förundrade fiender. Svenska armén skulle inskeppas till Sverige och de finska regementena hemförlofvas till rotarna, om de så önskade, men vapen, fältartilleri och ammunition öfverlämnas åt segraren.

Finlands blifvande hufvudstad har icke debuterat lyckligt i krigföring den 24 Augusti 1742 och den 3 Maj 1808.

Kapitulationsvillkoren uppfylldes med synnerligt nöje af den segrande fältherren. Men den återseglade svenska armén, som skulle »conserveras», led af svåra stormar på hemresan och beströdde skärgårdens ensliga holmar med sina soldaters grafvar. Kavalleriet, som återvände öfver Torneå, hemförde af 1,200 hästar knappt 300.

Finland hade vid denna tid ingen stödpoint, ingen fästning, som förtjenade detta namn. Villmanstrand och Fredrikshamn lågo i ruiner, medeltidsborgarna Nyslott och Tavastehus voro icke byggda att motstå artilleri och kapitulerade för första anryckande ströfkårer. Kapitulationen i Helsingfors gaf hela landet till pris åt fienden. Sekretissimum hade härtills räknat riktigt. »Enda hasarden af verkligheter var vid ett olyckligt utslag Finlands ruin eller förlust.»

8. Ryssarne komma!

Ett år har förflutit sedan vi sist lämnade det goda Åbo på landshöfdingens bal i öfverraskning och häpnad öfver slaget vid Villmanstrand. Hvilket år var ej detta! Säkerhet och fruktan, ny trygghet och ny ångest hade omväxlat med hvarandra. Rykten om strid, seger och nederlag flögo som hvirfvelvindar öfver det uppskrämda landet, korsade hvarandra och bestraffade hvarandra oupphörligt med lögn. Än hade svenskarne tagit Viborg och voro på marsch till Petersburg; än hade ryssarne tagit Helsingfors och voro på marsch till Åbo. Kurir på kurir passerade Åbo, för att från Stockholm afhämta nya order åt den försagde fältherren. Kring hvarje budbärare österifrån skockade sig skaror af nyfikne och sökte i hans blickar läsa lycka eller olycka. Oftast läste man ingendera; utmattad och brådskande steg kuriren ombord på första seglare han kunde åtkomma och slog ifrån sig alla frågor med ett: »Hvad vet jag? Fråga generalerne!»

I början af kriget var arméns korrespondens åt väster noga bevakad af öfverbefälet, på det att inga andra rapporter än chefens måtte förmåla om krigets gång. Men snart blef denna kontroll omöjlig, helst inom

Finland. Bref och resande kommo i mängd från krigsteatern, och allas hufvudsakliga innehåll kunde resumeras ungefär i följande ord: »Ännu ha vi icke slagits, men snart smäller det. Rikens ständer anamme Lewenhaupt och Buddenbrock!»

I början af året 1742 var man så säker om en lysande fred, att man redan uppgjorde ritning till de transparenter, hvarmed freden skulle förherrligas. Borgerskapet samrådde i enskildt tal om en ståtelig fest, och man var endast brydd, huruvida festen borde blifva en middag eller en bal. Aldrig, så beslöt man, skulle Åbo ha varit vittne till en så praktfull högtidlighet. Och därtill hade man ju största skäl, ty härtills hade stadens rörelse endast vunnit på kriget, och nu ville man därtill betyga sin glädje öfver återvinnandet af Viborg, Kexholm och — Petersburg. Med ett ord, man insöfde sig i drömmar, ljufvare än någonsin före olyckan vid Villmanstrand.

Kom så Mars månad och den paniska skräcken öfver ryssarnes väntade anfall på Fredrikshamn, förenad med jämmerryktena om dödligheten vid armén. Transparenterna gömdes i skåpet; man studsade, man ängslades, man begynte tala om förräderi. De som trodde sig veta mer än andra antogo en hemlighetsfull min, blinkade och sade: vi få se!

I April och Maj steg modet ånyo. Nu blir det vår, sade man, och det är på våren man väntat. Nu skola vi se vår armé marschera till Petersburg! Gamla fruar hade sett Carl XII i drömmen; han hade sagt, att Narva vore ett intet mot hvad som komma skulle. Men det som kom, det var Fredrikshamns förstöring. Då gick åter en skräck genom bygderna; talet om förräderi kom åter ut bland menigheten högljuddare än förr. Men

de kloke politici blinkade åter hemlighetsfullt och sade: vi få se!

Begynte så den stora reträtten. Finland har aldrig i sin historiska tid, icke ens i klubbekriget, som var ett bondekrig mot herrarne, stått afvigt sinnadt inbördes, landskap mot landskap. Till Åboboarnes heder bör medgifvas, att de aldrig tänkte: låt östra Finland gå, endast vi sitta trygga! Hvar fotsbredd land, som öfvergafs, var för dem och alla såsom en lem lösryckt från deras egen kropp. Redan kommo från östra Nyland och Savolaks flyktande familjer, hvilka i nöden och brådskan sammanrafsat det lilla de kunde medföra och icke gåfvo sig någon ro, innan de kommo öfver till Stockholm. Nu blef oron också i Åbo ganska stor, och de försiktigaste beredde sig att under hvarjehanda förevändningar öfverflytta till Sverige. Men de kloke och mycket vetande fortforo att blinka och säga: vi få se!

Fienden ryckte mot Helsingfors, och nu väntade man allmänt ett fältslag. Ingen dag gick förbi utan rykten om de vidunderligaste tilldragelser. Ryska lägret, sade man, var underminerad och skulle sprängas i luften med hela deras armé. Då kom jobbsposten att svenska armén var kringränd och att allt hvad fly kunde flydde från Helsingfors. Obeskriflig var bestörtningen i Åbo och hela landet. Hundradetal familjer bärgade allt sitt bohag på båtar och galeaser samt begåfvo sig öfver till Stockholm, eller åtminstone till Åland. Auktoriteterna förlorade all fattning. Bort fördes arkiver och dyrbarheter, Åbo akademis personal skingrades, viktiga handlingar skickades i säkerhet; ämbetsmän flydde från sina poster; »rädde sig hvem som kan» var den allmänna lösen. Dock saknades icke män som ansågo för en vanära att i farans stund öfvergifva sin post, och med

dem förenade sig ett antal borgare, som modigt kvarblefvo för att trygga sin fasta egendom, eller gå under med landet.

För att begripa denna sanslösa skrämsel, måste man erinra sig allt hvad Åbo lidit under stora ofreden. Efter den fanns knappt ett hus som kunde bebos, knappt en husfader som icke var bragt till tiggarestafven. Man kände ryssarne blott af ryktet och minnet; man visste icke, att tsar Peters verk och Keiths krigskonst hade fört i deras leder en början till civilisation.

Ännu i sista stunden trodde sig de mycket vetande i hela denna förtviflade ställning endast upptäcka ett fint maskeradt konstrepp af svenska öfverbefälet till fiendens ruin. De fortforo att blinkande och ännu mera mystiskt än förr upprepa: vi få se!

En söndagsmorgon klockan mellan sju och åtta den 29 Augusti 1742, gamla stilen — hvilken dag då motsvarade den 8 September enligt den senare, år 1752, i Sverige och Finland införda nya kalendern — såg man en ung flicka gå framåt den långa, med låga kojor bebyggda gatan, som ledde till slottet. Morgonen var herrlig och klar; i luften låg en lindrig aning om höst, och man kunde se på kryddgårdarnas ömtåligare växter, att natten ej aflupit utan frost. Men ingen tycktes denna morgon hafva tid eller lust att betrakta naturen; en sällsam rörelse, en ovanlig brådska förmärktes på gatorna. Människorna sågo sig om vid hvartannat steg, likasom fruktade de en fara bakom sin rygg, och med ängslans rop blandade sig oljudet af trätor och okväden, när den ena i brådskan stängde väg för en annan.

Utkommen på den friare planen nära slottet, stannade flickan och såg med ett uttryck af sorgsenhet bort mot åmynningen och slottsfjärdens blänkande spegel.

Oaktadt det var söndag, märktes äfven vid stränderna och på sjön en ovanlig rörelse. Båtar kommo och foro, kistor och bohagsting inlastades vid bryggorna, barn gräto, mödrar släpade knyten till stranden, karlar uppmanade dem att skynda och syntes otålige att komma till sjöss. Hela familjer inpackades på små fiskarebåtar; man kunde se, att deras färd icke skedde för nöjes skull. Många vände sig än en gång tillbaka på bryggan och kunde endast med halft våld förmås att stiga i båten. De skulle öfvergifva sin kära stad, sitt hem och sin fädernebygd; det syntes så ovisst, om de någonsin skulle återse dem. När båtarna lade ut från stranden, tycktes äfven solbrynte, härdade män, gripne af skilsmässans ögonblick, fatta årorna med en krampaktig rörelse, såsom ville de låta det hårda årskafvet erfara de upproriska känslorna i deras inre. Det var en stum sorg, utan åtbörder, utan klagan, nästan utan yttre spår; men det är så som finnen sörjer sitt fädernesland.

Den unga flickan betraktade vemodigt denna tafla af flykt och tårar.

— Ack — sade hon vid sig själf med vek stämma — aldrig hade jag trott, att detta land skulle vara så skönt, så kärt och så tungt att öfvergifva! Om några timmar skall också jag hafva flytt från vår finska strand. O att jag kunde fly bort från mitt väsendes grund, från mig själf, från allt!

Eva Merthen påskyndade sina steg. Klockan i domkyrkotornet slog åtta, och strax därpå begynte klockorna ringa till högmässan.

Hon närmade sig ett litet förfallet hus nära slottsmuren, då hon såg en liten hopkrympt gestalt stående på en till hälften nedrasad vall, lämningen af ett gammalt utanverk, som fordom försvarat slottet på landsidan.

Hon igenkände gestalten: det var den nittioåriga, vansinniga häxan från Loihdomäki.

Den gamla fäktade med armarna som en väderkvarn, vände sig stundom mot sjön, stundom mot landsidan och tycktes uppfånga luftens dallringar med luktsinnet, när hon ej kunde förnimma dem med sina döfva öron.

— Kommen I icke? skrek hon med samma befallande åtbörder åt de okända och osynliga varelser, hvilka hon väntade, likasom hon engång förut hade tillropat stormen, åskan och slagregnet. — Har jag icke befallt eder att komma, med hästar och resenärer, med vagnar och järnrör, med spjut och pilar? Har jag icke gifvit eder detta landet och denna staden till sköfling? Si, de ligga för eder fot som ängen för lian; hvarför kommen I icke? Hafven I icke städer och byar nog att bränna, välfärd att sköfla, byten att bortföra? Viljen I hafva lif, så tagen dem! Viljen I hafva barn och kvinnor att släpa till stepperna, tagen dem! Är det icke nog? Viljen I ännu därtill hafva vigda klockor, altarskrudar, helgonbeläten, tagen dem!... Hvad? Är det ännu icke nog? Viljen I hafva ära och rykte, tro och samveten... tagen dem, tagen dem, allt, allt, så att stenarna skria och askan gråter under edra hofvar, I landuppslukare! Ären I ännu icke mätte! Viljen I ännu något mer?

Utmattad af raseri, sjönk olycksprofetissan ett ögonblick ned på gruset, men reste sig snart och tycktes med återhållen andedräkt lyssna, eller snarare vädra mot det nästan omärkliga, från öster begynnande luftdraget.

— Ändtligen! skrek hon med hes, triumferande stämma. Ändtligen komma de, ändtligen, ändtligen! Jag

hör deras hofslag, bergen darra af vagnarnas rassel. Ja, de komma ... välkomna till gästabud! Åbo skall lysa så klart, som moder mins bål...

Och hon dansade i sin vilda fröjd på grushögen, än klappande med händerna, än utbredande sina armar mot öster, hvarifrån hon trodde sig förnimma de för hvarje annan ofattliga ljuden. Den unga flickan, hvilken en stund med rysning betraktat henne, skyndade in i det gamla huset vid slottsmuren.

Trumslagaren Mikael Kallio, Mikku benämnd, läste i sin psalmbok såsom i djupaste fred. Hans gamla hustru, fordom trotjenarinna i Merthenska huset, låg orörlig på sin röttoffsdyna i den fattiga bädden.

— Hur är det med Greta? frågade Eva delta-gande.

— Tackar, som frågar, svarade gubben, utan att se upp från boken. — Nog är det med henne så bra det kan vara.

— Har hon tagit de droppar jag förde till henne i går?

— Gud signe jungfru Eva, visst tog hon dropparna. Så somnade hon, och så vardt hon döder i dag klockan fem.

— Hvad? Är hon död?

— Vi skola den vägen gå, sade gubben lugnt. Gud tog henne till sig från all den ofrid, som nu är i världen. Nog har hon bra.

— Min stackars gamla hederliga Greta! utbrast Eva bedröfvad. Och ni är nu ensam, gamle Mikku!

— Får väl gå som det går, så länge jag orkar röra en pinne på trumskinnnet. Gossen vår gick i fält med Carolus till Norge — här böjde den gamle karolinen hufvudet, som för ett helgon — och på den vägen blef

han. Flickan vår gick med de andra på flykten till Sverige, och på den vägen blef hon. Mor har nu gått att beställa rum för mig, och på den vägen blef hon. Jag får väl lunka efter så godt jag förmår. Sitt ned, jungfru Eva.

— Vet ni då icke, att ryssarne tagit Helsingfors och äro på väg till Åbo?

— Det sägs så. Carolus är borta (ny böjning); hvad skulle här komma annat än ryssen?

— Många fly öfver till Sverige nu, som förut i ofredens dagar. Hvem skall taga vård om eder på gamla dagar?

— Tror jungfru kär, att jag ligger hårdare nu, än jag låg i unga dagar på gruset af Viborgs vallar? Ännu kan jag röra pinnarna, om ryssen kommer till Åbo.

— Han kommer förrän vi tro, Mikku!

— Kommer han? Då skola vi mottaga honom på det gamla ärliga sättet. Landshöfdingen vet det. Sergeant Dahl i slottet vet det också. Vi skola betala ryssen för gammal ost. Lefve Carolus! — Och gubben gjorde honnör.

— Är det något som jag kan tjena er med? frågade Eva med en suck vid tanken på desse gamle, giktbrutne karoliner, hvilka ännu stöflade fram genom världen som gengångare från mera lysande dagar och glömde år, krämpor och uselhet för hoppet om ett nytt nappatag med deras forne vederdeloman. — Behöfver ni linne till svepning eller häst för begrafningen?

— Tackar som bjuder. Behöfs så litet. Nog få vi Greta i jorden, bara vi få ryssen ur landet.

— Farväl, Mikku! Gud hjälpe er, gamle vän! Vi segla till Stockholm i eftermiddag.

— Borgmästaren med?

8. — *H. af Finl.*

— Nej, far vill stanna.

— Gud signe honom för det. Res ni, jungfru; icke duga kvinnfolk i krig. Lyckosam färd! Nog sköta vi ryssen.

Eva gick. Hon hade icke gått långt, innan hon såg Valborg, som släpade med sig till båten den ursinnigt stretande häxan.

— Fly! fly! ropade Valborg. De äro här innan solnedgången.

— Ja, vi resa i eftermiddag. Får jag ej säga farväl åt dig?

— Kanske, kanske icke. Nu måste jag bärga mor. Hon rymde i båten från Loihtomäki och är galnare än jag någonsin sett henne förr. Resa ni verkligen?

— Ja, ja. Systrarna och jag. Vi resa med gudmor Heldt.

— Gud vare lofvad. Men låt det gå fort, lämna allt i sticket! Minns hvad det är i nästa vecka!

— Jag vet det.

— Gud hjälpe dig öfver den veckan, allrakäraste barnet mitt! Det är skickelsens tid, ofärdens tid, lyckans tid, ingen vet. Glöm ej att läsa sju fadervår, när du vaknar den dagen. Men res nu, för Guds skull, res! Morgonen vet ej hvar aftonen lägger sig.

När Eva nalkades domkyrkan, hörde hon psalmerna återljuda från dess mäktiga hvalf. Tiden var dyrbar, Valborgs enträgna maning: res! res! ljöd i hennes öron, men en oemotståndlig längtan dref henne in i kyrkan. Ännu engång ville hon höra dessa sköna psalmer, som blandade sig i hennes ljufvaste barndomsminnen; ännu en kort stund ville hon bedja inom dessa vördnadsvärda murar, där släkte efter släkte klagat sin nöd eller uppsändt sina lofsånger under ett halft årtusende.

Församlingen var i dag mera fåtalig än vanligt, många tankar förströdda, många bekymmer hotande utanför portarna, men samma längtan, samma behof hade hitfört flera än man kunnat förvänta. Krigets nöd och ovissheten om den närmaste framtiden hade kastat dessa ångestfulla, halft förtviflade människor ned inför den Allsmäktiges tron; de behöfde lägga sitt öde i Hans händer, hvilken nu ensam förmådde hjälpa dem. Fienden ryckte an: till hvem skulle de i ett sådant ögonblick vända sig, om icke till härskarornas Herre, för hvilken stridens bågar brista och de starkes vapen falla till stoft? Man sjöng psalmen 307: »När vi i högsta nöden stå» — och denna gång fanns icke en läpp som skrymtade, icke ett öga som ljög med hycklade tårar. Det var sextonde söndagen efter trefaldighet, och evangelium handlade om änkans son i Nain. Biskopen hade flytt från sitt stift och herdarne från sina hjordar, men två stodo kvar till det sista, glömde alla faror och föraktade flykten... kyrkoherden vid finska församlingen Wallenius och diakonus Elg. Den senare stod åter i predikstolen. Han började med att uppläsa en af Davids strängaste botpsalmer; ingen var skuldfri, alla hade sin andel i straffdomen öfver landet. Därefter gaf dagens evangelium anledning att tala om Guds kraft till de försagda och klenmodiga hjärtan. Predikanten anförde stycken ur Davids 50:de, 77:de och 44:de psalmer. »Herren Gud den mäktige talar och kallar världen från solens uppgång allt till dess nedergång. Vattnen sågo honom och ängslades, djupen stormade, skyarna dundrade. Herrens pilar foro fram, hans blixtar upplyste världen, jorden bäfvade... Gud, vi hafve med våra öron hört, våra fäder hafva förtäljt oss hvad du i deras dagar gjort hafver fordom... Våra ovänner hafva icke intagit

landet med deras svärd, deras arm halp dem intet, utan din högra hand och ditt ansiktes ljus, ty du hade behag till dem... Icke på min båge förlitar jag mig och mitt svärd kan icke hjälpa mig. Vi vilja städse berömma oss af dig och lofsäga ditt namn evinnerligen. Och nu förkastar du oss dock och låter oss till skam varda och drager icke ut i våra härar. Du låter oss vända till rygga för fienden; du säljer ditt folk för en ringa penning, du gör oss till smälek för våra grannar. Dagligen är vår smälek för oss, och vårt ansikte är fullt med skam... Uppväck dig, Herre! Hvi sofver du? Vår själ är nederböjd till stoftet; hjälp oss, och förlös oss för din godhets skull!»

Sedan följde evangeliets uttolkning såsom den mäktiga hjälpen i all andelig och lekamlig nöd. Dessa ord föllo som en svalkande dagg öfver många beklämda hjärtan, och när hela församlingen därpå efterstafvade bönen för konung och fädernesland samt slutligen instämde i psalmen 310: »Förläna oss Gud så nådelig Fred i våra dagar» — då gingo dessa suckar ur själarnas grund; aldrig i välfärdens tid hade orgeln ljudat så skön, aldrig psalmerna så enstämmiga, aldrig bönerna så andaktsfulla, som nu från dessa människors läppar, hvilka i hvarje stund väntade krigets ofärd och af hvilka mången lämnade kyrkan för att genast därefter stiga ombord och som en arm, hemlös flykting irra bort till okända öden i vida världen.

Högmässan var slutad, och folket strömmade ut ur domkyrkan. Vid stora trappan stod Isak Alanus i otålig väntan och varseblef Eva.

— Hvar har du dröjt så länge? utropade han. Ett rykte går, att kosackerne varit i natt i Haliko. Ni måste

resa nu genast. Allt är inpackadt; far och systrarna vänta endast på dig.

— Är du rädd? frågade Eva, medan hon gick vid hans sida. www.libtool.com.cn

— Om jag är rädd? upprepade ynglingen. Ja, för dig, icke för mig. Mig må de gärna taga, mitt lif är så litet värdt, men du... du! Kom; vi ha ej en minut att förlora!

— Isak — sade fostersystern och såg in i hans ärliga blå ögon — vi skola nu skiljas, och ingen af oss vet när eller huru vi nästa gång se hvarandra. Du är den bästa, den trognaste gosse jag känner på hela jorden. När jag var barn, drog du mig på kälken till skolan och tänkte aldrig på huru trött du var. När jag blef stor flicka, slog du unga baron Faltzburg för min skull och blef relegerad ett helt år... Ja, jag vet, att du håller af mig. Nej, säg ingenting; jag vet, att du ville gifva ditt lif för mig. Hvarför har du aldrig frågat, om jag håller af dig?

Ynglingen blef blodröd om kinderna och svarade med låg röst:

— Hvad skulle jag begära annat af dig, än att du någon gång tänker på mig, när du ej har någon bättre att tänka på?

— Ser du det! Har jag ej hundra gånger sagt dig, att du är så blyg som en flicka? Fy, Isak! Är du ej en lika god karl som någon annan? Har du icke de bästa betyg, fastän du var relegerad för min skull? Och så blyg du är, har du mod att gå i döden för det du anser för rätt. Hvarför skall du tänka så ringa om dig själf? Hvarför skall icke du, med ett sådant hjärta och sådana kunskaper, blifva en stor man, ja en ära

för hela ditt land och för oss, som hålla litet utaf dig? Märk nu hvad jag säger, ty Gud allena vet, om det någonsin mer blifver sagdt till dig. Ställ ett högt mål för din ärelystnad. Bryt nya vägar. Gå längre än någon annan, hvart du än vänder dig, i vetenskapen eller... ja, i vetenskapen, det är din bana. Blif en stor man, låt mig få heder af dig... förtjena mig, Isak! Sedan... ja sedan kan du göra den frågan, som du ännu icke har gjort. Förstår du mig nu, du rädda gosse? Måste jag åter börja det abc, som du ännu icke har lärt?

— Eva... låt mig få dö för dig!

— Nej lefva, Isak; lefva och hoppas. Men minns mitt villkor. Ju högre äpplet, dess högre stegen. Vi äro vid porten. Intet ord om hvad vi nu talat!

Gamle Mikku hade lämnat sin döda hustru att vänta på bättre tider och stod vid porten med lyftade trum-pinnar, färdig att slå revelj och kalla man ur huset till stadens försvar.

— Nå, Mikku — tillropade honom den förbiskyndande Eva — hvarför står du här? Trumma landshöfdingen vaken, han skall försvara oss!

— Borta! svarade trumslagaren.

— Så trumma upp sergeant Dahl, och försvara slottet!

— Borta! var åter det sträfva, entoniga svaret. Själfve karolinerne hade flytt. Kvar stod endast den fattigaste spillran från Carl XII:s tider med gikten i armarna och gråten i halsgropen.

I borgmästarens hus hade sedan ett år skett stora förändringar. Den redbara och praktiska husmodern, borgmästarinnan, hade icke långt efter landshöfdingens bal förkylt sig vid höstmarknaden och hvilade redan snart ett år i sin graf under domkyrkans golf. Äldsta

dottern Anna hade med hushållet öfvertagit vården om den numera sjuklige fadern och om den talrika familjen af åtta syskon. Borgmästaren själf hade lidit ett politiskt nederlag, som den skicklige, men ärelystne mannen icke lätt kunde glömma och som tärde på hans lifstråd. Mössornas mäktiga parti i Åbo kunde ej förlåta sin riksdagsman, att han svikit deras illusioner och icke varit mäktig nog att sätta sin skuldra mot krigets rullande hjul. Till den nya riksdag, som nu under sommaren sammanträdde med anledning af krigets oväntade motgångar, valdes därför icke Merthen, utan hattefienden, rådmannen Esaias Wechter till ombud för Åbo stad. Det behöfde ej tagas som ett nederlag, ty under ett krig kunde staden minst af alla umbära sin politieborgmästare. Men borgmästaren Merthen kände sina Åbabor. Han beslöt att taga en ädel hämnd för sitt nederlag och blifva en väktare för det samhälle, som försmått hans tjänster vid riksdagen. Medan han ville bortsända sina döttrar under fru Heldts beskydd, beslöt han att trotsa alla faror för sin egen person och kvarstanna i staden.

Nu var huset i stor villervalla. Kappsäckar packades, knyten fullstoppades, kistor fylldes med husets redbaraste egendom, möbler kringkastades, kärror förspändes, tjänarne skulle uträtta sju sysslor på en gång, döttrarna stökade i de sista skåpen. Den alltid fint putsade borgmästaren hade icke ens hunnit utbyta nattmössan mot peruken: han skulle sörja för magistratens arkiv och stadens välfärd på samma gång som för sin familjs afresa.

Alla dörrar stodo öppna. Stadstjänarne sprungo med order; fiskaler, notarier och andra underordnade, som icke hunnit eller vågat följa sina förmäns exempel och sätta sina personer i säkerhet, kommo och gingo.

— Jungfru Eva! ropade notarien Skogsman, hennes trägne beundrare, hvilken som god Hatt ville i det längsta hålla god min.

— Hvad är det?

— Res icke, vänta ännu litet! Man berättar, att kapitulationen i Helsingfors varit endast en krigslist. Man har grävt en mina under det ryska lägret, och hela ryska armén har sprungit i luften.

— Jag vet. Det hände för tvåhundraftio år sedan i Viborg.

— Det kan hända ännu. Er far tror ej på faran. Han stannar.

— Han stannar, men han kan ju icke löpa någon fara för sin person?

— Han är numera stadens enda öfverhufvud, han skall ansvara för allt. Skulle fienden, mot all förmodan, våga sig ända hit, är öfverhufvudet främst i fara, svarade notarien med en axelryckning.

— Då stannar jag kvar med honom, förklarade Eva beslutsamt.

Hon låt ej afråda sig. Den flyende familjen hade i all denna förvirring fått ett nytt bekymmer. Systrarna, Isak, tjänarne besvuro Eva att icke i sista ögonblicket fördröja flykten med ett orimligt infall. Beskyddarinnan fru Heldt hade redan låtit ro sig ut till det väntande fartyget. Allt berodde på fadern, och han såg kanske icke så ogärna, att han fick behålla älsklingsbarnet. Han lämnade sin dotter fritt val att resa eller att dröja. Hon stod där på trappan i afresans stund, med glänsande ögon och blossande kinder.

— Bed mig icke! Systrarna måste resa, Isak kan följa dem i mitt ställe, om han vill, men jag kan ej lämna far i fiendens våld. Se huru fegt alla män ha

öfvergifvit honom! Alla hafva de tänkt på sig, han ensam har tänkt på sin pligt, och jag skulle öfvergifva honom!

— Sådan är hon! klagade den saktmodiga Anna. Det gifves blott en utväg att få Eva med oss. Far... följ med. Alla ha svikit er; svik nu ej oss!

— Nej, sade borgmästaren. Här är min plats. Res i Guds namn, jag stannar här, om det ock skulle kosta mitt lif.

— Sen I! utropade Eva. En sådan far! Jag stannar med honom, om jag ock skulle dö med honom.

— Hvad är det hon säger? frågade en bekant röst, och Valborg armbågade sig fram till trappan.

— Jungfru Eva vill stanna kvar med far, svarade en af tjenarne.

— Vill hon? mumlade bistert den gamla sköterskan. Och innan Eva anade något ingrepp i sin beslutanderätt, hade Valborg fattat henne om lifvet och lyftat henne på sina seniga armar, som hon så ofta fordom brukat, när det kära barnet understod sig att trotsa hennes förmaningar.

— Jag skall lära dig hvar din vilja är, när det gäller din välfärd! förklarade amazonen med den välbekanta barska stämman, som ej fördrog någon motsägelse. Så hastigt och oväntadt skedde denna manöver, ätt den förvånade flickan ej tänkte på något motstånd, innan hon befann sig i språng buren till båten vid strandbryggan och varligt nedsatt på ett knyte med sängkläder.

Fadern, systrarna och tjenarne följde efter till fots. Det ringde till aftonsång, men ingen tänkte på att hörsamma klockornas kallelse. Alla strandgator voro uppfyllda af flyktingar, hvilka skyndade nedåt bryggorna,

medförande hvad de af sin egendom trodde sig kunna bärga. Åbo hade sedan två veckor förlorat sin halfva befolkning, och likväl voro gatorna folkfyllda som på en marknad, ty www.dlibnet.org andra hälften var nu i rörelse för att undkomma fienden.

Då blandade sig plötsligt med klockornas klang ett förskräckelsens rop, som ännu många år efteråt ljud i de kvarlevandes öron. Det började långt vid Nylands tull, det fortplantade sig som en stormvind genom gatorna, flög öfver broarna, nådde domkyrkotorget och brusade slutligen fram emot båtbyggarna på södra älfstranden. »Ryssarne komma! Ryssarne komma!» genljöd det från alla läppar. Hvarje hjärta tycktes upphöra att slå, hvarje hand förlamades; man ville fly, och fötterna nekade sin tjänst; man ville gömma sig, och man fann ingen tillflyktsort. Ett annat sekel, som dagligen ser desse samme ryssar fredligt komma och gå i Finlands forna hufvudstad, kan icke mer göra sig en föreställning om hvad detta rop *då* innebar, detta förtvivlans genomträngande rop från stora ofredens dagar.

Ryssarne kommo verkligen till Åbo förr än man väntat dem. Deras befäl i Helsingfors hade förnummit, att halfva befolkningen i landets dåvarande hufvudstad redan var stadd på flykt, och ville kvarhålla den andra hälften. För detta ändamål skickades öfverste Kamenko med två kompanier dragoner i ilmarsch till Åbo.

I samma ögonblick dragonerne sprängde in genom tullen, utbrast öfver staden ett störtregn, som bidrog att öka den allmänna förvirringen.

Eva Merthen satt i båten; Valborg, som bevakade henne, hade förnummit ropet, som flög genom gatorna, och åter uppstigit på bryggan, för att påskynda de

efterföljande. De voro belastade med tunga bördor och nalkades långsamt stranden, när en hop flyende, vettlös af skrämsel, störtade sig emellan dem, skilde dem åt och rusade ned till båtarna för att rädda sig, lika godt huru eller i hvilken farkost. Innan Merthens hunno till bryggan, voro redan alla därvarande båtar öfverfyllda med dessa i vild flykt framrusande människor, hvilka, utan att bry sig om hotelser eller bömer, stötte båtarna ut från stranden och begynte ro utför älfven. Valborg stred som en örninna för sin unge, hon kastade den ene angriparen i ån, den andre till marken, men allt förgäfves; hon öfvermannades, nedtrampades, såg sitt allrakäraste barn försvinna på strömmen i den öfverlastade båten, som hvarje ögonblick tycktes nära att sjunka...

Något längre ned vid älfstranden väntade en annan båt på flyttgods från Merthens. Det var den enda utväg till flykt som återstod. Isak Alanus lyckades samla familjens skingrade medlemmar och föra dem till denna andra båt, som åter skulle föra dem till en på slottsfjärden väntande galeas och med denna, jämte fru Heldt, till Stockholm. Man hoppades återfinna Eva vid Runsala eller längre fram. Men innan man uppnådde denna sista räddningsplanka, var äfven den med storm intagen af flyktingar och flöt utför strömmen.

Familjen hade intet val. Den var tvungen att stanna kvar och återvände darrande till sin boning. Man hade knappt hunnit porten, när borgmästaren Merthen öfverraskades af två ryska dragoner, åtföljde af en tolk, och uppmanades att följa dem till rådhuset.

Hit samlades så många af stadens kvarblifne invånare, som man i hast kunde öfverkomma, och befalldes att med två uppräckta finger svära trohetsed åt

kejsarinnan Elisabet. För att gifva denna ceremoni dess vikt och betydelse, uppställdes därunder de af den hastiga ridten trötte dragonerne till häst i långa leder på torget.

Då hördes en trumhvirvel från porten till borgmästarens hus. En oro uppstod i lederna... en officer sprängde fram, en patrull utskickades. Man tycktes befara en öfverrumpling af någon svensk eller finsk trupp, som låg dold i staden.

Snart återvände patrullen med en fånge, en trumfig, linkande invalid, som spjärnade emot och ej ville släppa trumpinnarna. Det var Mikku. Han hade tålmodigt åseti försvararnes flykt och fiendens intåg, men att man därinne i rådhuset skulle förneka sin fana och svära kejsarinnan trohetsed, det blef för galet för gamle Mikkus ärliga hjärta. Hvarför bar han en trumma, om ej för att vid så skamliga företag röra upp himmel och jord? Mikku trummade så att svetten dröp från hans fårade panna, och han skulle ha trummat till nattens inbrott, om icke dragonerne gripit honom i armarna och fört honom bunden till öfversten.

— Hvad vill den galna människan? frågade öfverste Kamenko på tyska borgmästaren Merthen.

— Han är stadstrumslagare, svarade borgmästaren, och det är hans skyldighet att trumma vid alla högtidliga tillfällen.

— Ach, was, der alte Bummler, skrattade öfversten; karlen är ju kejsarinnans lojalaste undersåte. Släpp honom lös, och gif honom en silfverrubel för hans undersåtliga nit.

Mikku frigafs och betraktade förvånad det blänkande silfvermyntet. Hans förman, borgmästaren Merthen, fann likväl icke rådligt att gifva honom tid till besinning och

lät en stadstjenare bortföra gubben. Hade Mikku fått tid att besinna sig, skulle han hafva kastat silfverrubeln i ansiktet på den ryske öfversten.

Men trohetseden? . . . Ja den svors intill nästa fred.

www.libtool.com.cn

9. Höstmarknaden i Åbo.

Nio dagar hade förgått sedan ryssarnes inmarsch. Man hade småningom hunnit öfvertyga sig, att dessa fiender voro mänskligt sinnade. De höllo god manstukt, och med undantag af inkvarteringen och den förplägning staden måste bestå de oväntade gästerne, hade Åbo intet skäl att beklaga sig öfver deras därvaro. Tvärtom kände sig mången lättare till sinnes, sedan ovisshetens pinsamma stunder voro förbi och man hade verkligheten framför sig, hård nog för fosterlandsvännen, men mindre hård för den enskilde, än man föreställt sig.

Den 7 September 1742 var åter i Åbo en ovanlig rörelse, och det af dubbel anledning. Höstmarknaden inträffade dagen därpå, och en mängd landsbor, tryggade genom ryktet om ryssarnes mänskliga framfart, begynte redan inströmma till staden, ditlockade både af nyfikenhet och hoppet att med vinst afsätta sina produkter för truppernas behof. Detta var ett; det andra var vida viktigare, nämligen att general Keith, jämte generalerne Stoffeln och Bruce samt ryska hufvudstyrkan, nalkades staden och skulle inrycka här. Tidigt följande morgon samlade sig de kvarblifne af prästerskapet, magistraten

och de förnämste af borgerskapet samt begåfvo sig den antågande fienden till mötes vid Pemar Vista. Dåvarande kyrkoherden i finska församlingen, teologie professoren doktor Johan Wallenius förde ordet och anhöll hos kommenderande generalen om mildhet och förskoning för Finlands hufvudstad. Keith var en ädel fiende; Åbo lärde snart känna den man som nu skulle beherska det. Han lugnade deputationen med den försäkran att intet ondt skulle vederfaras staden och dess invånare, endast de fredligt och villigt gingo honom tillhanda i hvad på dem ankom. De utskickade återvände med lättade hjärtan och fulle af aktning för den fientlige fältherrens humana bemötande.

Dock — det är tid att återvända till den unga flykting, hvilken vi lämnade i en nästan sjunkande båt på Aura å, där hon, som ville kvarblifva, rycktes med på flykten, medan de som ville fly blefvo mot sin önskan och afsikt tvungne att stanna.

Ström och åror framdrefvo båten hastigt utför ån. Båten var öfverlastad med folk, dess reling höjde sig knappt en tum öfver floden och intog vatten vid minsta krängning. Lifsfaran var så ögonskenlig, att äfven desse förvirrade flyktingar öfverlade, om icke fångenskapen dock vore bättre, än att räddningslöst drunkna. Men ännu hörde man ropen och såg folkvimlet; man inbillade sig, att fientlige ryttare sprängde fram långa stränderna och uppfångade flyktingar. Ingenstädes var rådligt att landstiga; man fortfor att ro och att ösa med hattarna ut det inträngande vattnet.

Femtio båtar styrde samma väg. Ändtligen försvunno staden och dess folkrörelse för de flyendes blickar, det blef tyst kring stränderna, man närmade sig Runsala, några vågade landstiga där, och Eva Merthen

var nära att följa deras exempel, då hon på stranden blef varse den lilla häxan från Loihtomäki, fäktande på sitt vanliga sätt i luften med armarna. Denna syn var så motbjudande, att Eva beslöt fortsätta färden till Laimi, i hopp att därifrån kunna återvända till staden.

Båten var nu befriad från en del af sin öfverbefolkning och styrde utan fara mot Pargas skärgård. Vid mörkningen uppnådde man Laimi, Eva steg ur och lät bära i land familjens tillhörigheter, som funnos i båten.

På bryggan stod åter Paulina — syster Paulina — alltid beredd att räcka en hjälpsam hand åt olyckliga flyktingar. Hon hade redan mottagit fyra båtslaster sådana; hon mottog lika villigt och vänligt en del af den femte. Kanske lyckönskade sig den goda själen i tysthet, när hon igenkände Eva Merthen, att hennes bror icke var hemma nu; men det lät hon icke förmärka. Stugan var uppfylld af husville, i diakonens fridlysta kammare trängdes kvinnor och barn, men i syster Paulinas egen lilla fristad, vid hennes bord och i hennes bädd fanns vid sidan af fosterbarnen ännu alltid en plats för den unga flicka, som Paulina kanske mest bland alla dödliga hade orsak att frukta — henne, som bedårat den tillbedde brodern, henne, som kanske ännu en dag skulle frånröfva systemen hans hjärta. Hvad återstod för Paulina, om hennes plats blef intagen af en annan, blef frånröfvad henne af en öfvermäktig, allrådande, självvisk rival? Ack, när hon förlorat denne bror, som var hennes allt och för hvilken hon härtills varit mer än en mor, då återstodo för henne blott ensamheten, tårarna, minnet och en förskjuten kärlek!

Syster Paulina hade redan fått höra många berättelser om fiendens intåg — vidunderliga rykten från den

första förskräckelsen om nedsablade kvinnor och spetsade barn. Hon hörde med nöje, att i Eva Merthens berättelse icke förekom något om ett möte med hennes bror — intet annat, än ~~en värdslösa erinran~~ om den högtidliga högmässan. När Eva beskref dagens gripande predikan och den djupa rörelse som därunder intagit församlingen, glömde Paulina alla sina farhågor, allt sitt harmlösa hemliga groll mot den fruktansvärda rivalen, kysste dessa förtjusande läppar, som kunde tala så vackert om hennes älskade bror, och utropade i sitt hjärtas hänförelse:

— Ja säg, är icke han en Guds människa? Ett sådant Herrens sändebud, hvar finns hans like på jorden i denna förtappelsens tid?

Eva rodnade lätt, ty den fromma systemen hade uttalat en tanke, som länge legat fördold i berättarskans eget adertonåriga hjärta — en tanke, som alltid blifvit bestridd, alltid undertryckt, men alltid kommit tillbaka.

— Ja, sade hon sakta, han är endast *för god* för oss.

Dessa ord, hvilkas hela mening Paulina icke förstod, voro nog att fullkomligt blidka och eröfra hennes älskande hjärta. Om brodern i detta ögonblick stigit fram och sagt till henne: »Paulina, omfamna denna flicka som en kär syster, ty hon skall blifva min hustru!» då hade Paulina icke haft mod att göra någon invändning, hon skulle hafva omfamnat sin rival med den mest uppriktiga ömhet och sedan gått lycklig bort att försaka och glömmas.

Några dagar förgingo, innan Eva beslöt sig för att återvända till staden från det gästfria Laimi. Hon hade fått underrättelser från hemmet, där allt var godt och

intet att frukta. Hon hade låtit de sina veta, att hon var i goda händer, men icke hvar. Hon hyste en hemlig fruktan att Valborg sökte henne, att Valborg skulle bevaka henne med vidskepelsens hela enträgenhet, intill dess skickelsens märkedag, den ödesdigra nittonde födelsedagen, var förbi, och Eva var för stolt, för själfständig, för att bevakas som ett omyndigt barn. Hon beslöt att stanna kvar öfver denna dag i sin lugna fristad på Laimi, för att sedan kunna triumferande säga till den gamla vidskepliga vännen: ser du, prinsessan Törnrosa stack *icke* sitt finger på den farliga sländan!

Tiden, döden och skickelsen rida fort. Dagen nalkades, han skulle randas i morgon.

Eva hade blifvit en kär vän för fosterbarnen och så förtrogen med syster Paulina, som en stolt själ kan blifva det med en from och ödmjuk, när båda söka ett ädelt mål. Det fanns mellan dessa två så olika kvinnor en själsförvantskap som förenade dem; de voro båda oförställda och sanningsälskande: Eva stod med alla sina fel så öppen för Paulina som dagens ljus, och Paulina hade snart ingen hemlighet mer för sin nya väninna. Den frånvarande brodern hade blifvit mellan dem ett än starkare band. Eva hade lärt sig att uppskatta hans själfuppooffring för mänskligheten, Paulina hade lärt sig att förstå hans profetiska snille. Den man, hvars tvenne hälfter, så att säga, växte ihop till ett helt under dessa olika synpunkter, blef för de nya vännerna allt större och allt älskvärdare. Ändtligen hade den alltid öppenhjärtiga, alltid försakande systemns sista dammar brustit, och hon hade låtit sin nya förtrogna förstå, att endast den, hvilken förstod uppskatta en man så som Eva förstod det, vore värdig att kalla denne man sin.

Hvad hade Eva svarat på detta det ömmaste hjärtas förtroende? Hon hade ingenting dolt, hon hade öppnat hela sin oroliga, törstande, sökande själs förlåt; hon hade tillstått, att hon famlade efter ett okänt mål, att hon icke förstod sig själf, att hon icke vågade binda sitt öde, af fruktan att göra den ädlaste man olycklig, och härtill hade Paulina förtröstansfull svarat, att det skulle nog allt blifva godt. Hennes bror väntades alla dagar; Eva fick icke lämna Laimi utan att vara hans förlofvade brud.

När Eva uppstod om morgonen efter detta samtal, kände hon, att hon gråtit i sömnen. Vid dagens solsken beherskas en ung, liflig själ af tusen frågor och tusen önskningsar, stoltheten uppreser sig, tviflet motsäger. I nattens lugn få de hemlighetsfulla rösterna i själens innersta rådtrum att tala, och när de tala — då händer att den slumrandes slutna ögon gråtit.

Hon satt på ett berg vid stranden och såg tankfull ut emot fjärden, när en båt närmade sig Laimi och lade till vid dess brygga. Eva igenkände Isak Alanus.

Han kom med hälsning från hemmet i Åbo. Dotterns tillflyktsort hade icke länge kunnat förblifva okänd, och Isak kom med en sträng befallning från fadern att genast återvända. Ingenting var naturligare. Hvilken far kunde i sådana tider tillåta sin dotter att vistas utom föräldrahuset?

Eva lydde. Lydnad var tidens första pligt. Äfven denna upproriska ande böjde sig nu för fadersviljan.

Det var ingen Romresa till Åbo: två timmars färd. Båten förde segel, Isak Alanus styrde, en stark roddare skötte årorna; man skulle snart vara tillbaka i hemmet. Men Valborg hade sagt: morgonen vet icke hvar aftonen lägger sig.

Klockan var nära sex på eftermiddagen, när båten i frisk sydväst passerade Runsala midtför sommarstugorna. Här låg en rysk galer för ankar midt i farleden. En slup lade ~~wut från galerens sida~~ ut från galerens sida, stängde vägen och anropade Merthens båt.

— Lägg bi och stanna! lydde befallningen på ett främmande språk.

— Med hvad rätt stängen i vägen? frågade Isak Alanus uppbragt.

— Fångna! var det lakoniska svaret.

Ynglingen var obehäpnad, men icke sinnad att godvilligt gifva sig. Han lovade upp i den starka vinden och styrde åt höger i rät vinkel emot sin förra kosa. Slupen jagade honom med åtta mans rodd och föga utsikt att upphinna seglaren, när denne törnade mot ett undervattensgrund. Båten fylldes med vatten, och slupen hann fram i rätt tid att bärga de skeppsbrutne.

De bärgades som fångar, fördes till galeren och föreställdes för dess befälhafvare. Denne, en gammal solbrynt holländare, talade en behjälplig tyska. Fångarne förhördes. Den ärlige sjömannen råkade i förlägenhet och tycktes icke rätt veta hvad han borde göra med sina fångar. Han hade fått order att anhålla och sända till öfverbefälhafvaren en båt af det och det utseendet, hvori skulle befinnas tre personer med ett signalement . . . ja, om signalementet passade in, det ville gamle Van der Brooken icke afgöra. Emellertid måste order åtlidas; alltså skulle fångarne afsändas till Pemar Vista, där kommenderande generalen för ögonblicket hade sitt högkvarter.

Kriget hade sin lag: ingen protest kunde ändra en bokstaf i Van der Brookens klara eller oklara order. Man visste, att den retirerande svenska flottan för

närvarande låg vid Åland. Det var tydligt, att ryska befälet fruktade ett anfall mot Åbo, att man väntade spioner och genom egna hemlige kunskapare fått anledning misstänka en båt af det utseende, som man nu trodde sig igenkänna i Merthens oskyldiga segelbåt.

Fångarne måste foga sig i sitt öde. Men att sändas, en mörk höstkväll, under fientlig eskort, till ett fientligt läger — hvilken utsikt för en ung flicka, som så ofta hört omtalas ryssarnes våldsbragder under det förra kriget!

Nej, detta var omöjligt. Eva protesterade; förr ville hon dö.

— Liebes Kind — sade den godmodige holländaren med en axelryckning — vill ni då hellre tillbringa natten på min galer?

— Där är ett hus på stranden. Låt mig tillbringa natten där; ställ vakt kring huset, och ni skall finna mig beredd att i morgonbräckningen resa till Pemar.

Van der Brooken betänkte sig ett ögonblick och antog förslaget. Den kvinnliga fången skulle landsättas under bevakning vid en obebodd stuga — hennes föräldrars sommarstuga — medan Isak Alanus, till sin förtviflan, kvarhölls på galeren jämte sin roddare.

— Kapten — sade Eva till chefen, när hon såg denna anordning — låna mig ett par af edra pistoler!

— Was der Henker! utropade holländaren, mäktas förvånad. Mina pistoler?

— Ja, och laddade! Ni kvarhåller mina beskyddare och skickar mig bort med edra matroser. Är ni en man af heder, måste ni gifva mig medel till mitt försvar.

— Eller till flykt?

— Ni behåller ju gisslan. Denne unge man är min fosterbror.

En sådan käckhet behagade den grånade sjöbussen. Eva fick pistolerna med en faderlig varning att icke i otid leka med krut.

Inom mindre än en half timme därefter befann hon sig ensam i sommarstugan, hvars uppbrutna dörr hon omsorgsfullt åter tillbommade, medan två man ställdes på post utanför och den öfriga vakten tog sitt nattläger i strandboden.

Stugan var mörk och kall, men ved låg vid den stora spiseln, fnöske, flinta, eldstål och svafvelstickor på spiselmuren. Snart upplyste en munter brasa den ödsliga boningen med alla dess minnen från glada sommar-dagar. Eva såg in i elden, såsom Valborg en afton på Loihtomäki såg in däri, för att i de fladdrande lågorna läsa den fladdrande framtiden. Hon var icke rädd, icke sorgsen, men oviss och tvekande. Hon tänkte föga på sitt krigiska äfventyr, som ju skulle upplösa sig i ett snart frigifvande; hon tänkte desto mer på den gåtfulla morgondag, som här skulle randas under så egna om-ständigheter. Den nittonde födelsedagen! Huru hade icke denna dag alltsedan barndomsåren stått hotande i hennes väg såsom ett aflägsset, dunkelt mål, hvars följder och betydelse ingen visste! *Något* skulle förändras, men *hvad?* Hade Eva Merthen, i en annan tid och under andra inflytanden, femtio år senare skådat dagens ljus, skulle hon, med sin klara, själfständiga, trotsiga, upproriska ande, blifvit en fritänkarska, och då hade hon icke fäst någon vikt vid en gammal kvinnas löjligen spådomar, eller, om hon fäst vikt vid dem — ty just fritänkare kunna stundom vara de mest vidskepliga — hade hon trotsat dem och sökt sitt stöd där fritänkaren söker det: i sin egen kraft och sin strid för det rätta. Men hon var född i ett tidehvarf, när skrock af alla slag hängde som slagg

äfven vid de bästa, de frommaste och undergifnaste människoandar: huru skulle en så sökande, så väntande själ kunna lösgöra sig därifrån? Hon *trodde sig icke tro* på en spådom som hon föraktade, men den inblandade sig i alla hennes drömmar om framtid och lycka, den smickrade, skrämde och bedårade henne mot hennes vilja.

— Visste nu Valborg — tänkte hon vid sig själf — att jag i morgon skall vakna så nära hennes egen bostad, skulle hon springa ur sin bädd i mörka natten, ila till mitt beskydd, slå ned alla vakter och bära mig på sina armar långt, långt bort härifrån. Är det min lycka eller min ofärd, att hon nu sofver lugn? Ingen vet. Och sedan? Om hon än bure mig bort till världens ände, skulle det oundvikliga icke finna mig äfven där?

Brasan brann ned, kolen glimmade som gycklande irrbloss i den falnande askan. Eva tillredde sin bädd, lade pistolerna framför sig på bänken vid sängen och gick till hvila. På någon aftonmåltid hade hon icke tänkt, och ingen hade heller sört för en sådan. Fastande, såsom man fordom gick till en högtidlig, en afgörande vändpunkt i lifvet, gick hon från de fyllda aderton åren in i sitt nittonde.

10. Törnrosas födelsedag.

Icke långt från ryska lägret syntes dagen därefter två officerare till häst från en kulle betrakta nejden med kikare. Den äldre af desse män kunde vara några och fyratio år; han var kraftigt byggd, något mörk och med en hy som icke blifvit skonad af solen. Dessa drag, på afstånd bistra, blefvo, ju närmare man nalkades, ljusa, öppna, ädla och ridderliga. Denne krigares hållning hade något på engång så förnämt och så anspråkslöst, så befallande och så intagande, att man stannade i villrådighet, om man framför sig hade en personlighet hvilken man borde frukta eller älska. Snart fann man sig efter omständigheterna hafva skäl till det ena så väl som det andra. Ty denne man, den öfvermodiges gissel och skräck, den tappres belönare, den redliges vän, den sårades tröst, den lidandes värn, den förorättades hämnare, högt älskad af soldaten för sin rättvisa, sin omsorg och sin oegennyttia, men ännu högre af den fredlige invånaren, som såg hans skyddande hand ständigt beredd att afvända fasorna af ett olyckligt krig, denne man var skotten Jakob Keith.

Septembersolen sken med en nästan vemodig skönhet

öfver den redan höstlika nejden. Tankfull lät Keith sina blickar irra öfver land och sjöar.

— Det är ett skönt land, detta Finland! sade han mera till sig själf än till den unge adjutant, som red vid hans sida. — Jag vet ej hvaraf det kommer sig, men sedan tjugu år har icke mitt Skottland så lifligt stått för min inbillning, som i denna stund. Det förekommer mig som hade jag något att älska i detta land. Vid Gud, desse svenskar förstå icke att värdera det; de skulle då icke så lätt och så skymfligt hafva lämnat det i våra händer.

I detta ögonblick jagade en trupp af ryttare vägen framåt och nalkades kullen, där generalen höll med sin adjutant.

— Lacy! — sade generalen, ty adjutanten var en son till marskalken — det synes mig som föra desse kosacker fångar med sig. Rid ned och infordra deras rapport. Jag vill framför allt, att fångarne behandlas med mänsklighet.

Befallningen efterkoms, truppen höll stilla.

— Ers excellens — sade den återvändande Lacy — de medföra tre fångar från kusten vid Åbo.

Keith red ned till landsvägen. Han fann där fyra kosacker och en marinunderofficer, eskorterande två manlige fångar på en kärra och ett fruntimmer till häst.

— Hvad gäller det? sade generalen, sedan han mottagit och besvarat den vanliga hälsningen.

Underofficern red fram, gjorde militärisk honnör och öfverlämnade till generalen en rapport från befälhafvande kaptenen på hennes majestäts galer Ischora.

— Det är spioner, yttrade Keith likgiltigt till adjutanten. Van der Brooken rapporterar, att han enligt

order uppfångat en misstänkt båt, som förmodas vara utsänd från Åland för att kunska om vår styrka i Åbo. För fångarne till byn, förhör dem, och rapportera hur det förhåller sig. Van der Brooken är icke född till poliskarl. Han låg vid Fredrikshamn på jagt efter desertörer och skickade till mig en käring som sålde strumpor.

— Denna gång — smålog adjutanten — skickar han också en rar fångst, men jag betviflar, att det nu gäller handel med strumpor.

General Keith såg upp och varseblef det ridande fruntimret. Hon satt väl till häst; den hastiga ridten hade jagat blodet till hennes kinder; de långa, mörkbruna lockarna hade befriat sig ur hufvans fångsel och stulit sig en väg till skuldror och hals.

Keith var gammal och erfaren nog, för att icke så lätt förgäpa sig i ett vackert ansikte. Han var fyrtiosex år, det hade stått honom fritt att välja en maka bland allt hvad Europas adel hade skönt, ädelt och lysande, och ingen skulle hafva försmått en så tapper krigares hand. Han hade förblifvit likgiltig, eller endast flyktigt berörd af kärlekens tjuskraft; hans pansrade hjärta hade ännu ingen skön fiende — åtminstone ingen sedan tjugu år tillbaka — eröfrat; valkyrian var hans brud, äran hans älskarinna, kriget hans lefnadsyrke. Han red närmare sina fångar, hälsade lätt med handen och red förbi.

Den unge, ridderlige Lacy förblef icke lika kall.

— Sköna dam — sade han — ni är trött af ridten; behagar ni följa mig till byn och upplysa det missförstånd, som vi förmodligen ha att tacka för ett så ovanligt besök i vårt läger?

— Var detta general Keith? frågade Eva Merthen.

— Ja, det var ert lands eröfrare. Finner ni honom fruktansvärd?

— Jag har ingenting att frukta, svarade Eva stolt.

Fångarne fördes till byn. Ett kort förhör var tillräckligt att intyga deras oskuld och den gamle holländarens ringa skarpsynthet i upptäckandet af svenska spioner. Bland byns befolkning funnos flera, som kände dem. »Det är ju borgmästarens dotter!»

General Keith var uppbragt öfver kapten Van der Brookens öfverflödiga nit. Såsom han redan i Helsingfors och under marschen funnit den bästa politik vara att lugna det uppskrämda folket och tillvinna sig dess förtroende, så låg det honom särskildt om hjärtat att lugna och tillvinna sig landets hufvudstad. Ingenting kunde i detta ögonblick vara mera oklokt och mera olägligt, än att uppskrämma Åbo genom en våldsamhet mot själfva dess styresmans familj. Han beslöt att godtgöra detta politiska missgrepp genom den mest förekommande artighet.

Några ögonblick efter Lacys rapport hade generalen själf infunnit sig i den bondstuga, där de numera frigifne fångarne inväntade hans vidare order.

— Mademoiselle — sade han till Eva Merthen — det är en af krigets olyckor, att de oskyldiga ofta få lida oförrätter, hvilka det icke alltid är lätt att godtgöra. För allt det omak och den fruktan kaptenen på Ischora beredt eder genom ett oförlåtligt missförstånd skall han ställas till ansvar. Om min uppriktiga ledsnad däröfver kan gälla som ursäkt, torde jag kanske blifva i tillfälle att visa er familj någon tjänst och i alla händelser öfvertyga er, att hvarje fredlig invånare i Åbo skall vara så trygg under den tid jag har äran att föra befälet i staden, som under djupaste fred.

— Jag tackar ers excellens, svarade Eva okonstladt. Om jag får utbedja mig någon ynnest, så är det, att kaptenen på galeren icke ställes till ansvar. Han trodde sig lyda order, och mig har han lånat sina pistoler.

— Sina pistoler?

— Ja, han tillät mig att tillbringa natten i mina föräldrars sommarstuga. Där stod vakt utanför fönstret; så mycket mera skäl för mig att vara beväpnad.

— Och ni behöfde ej Van der Brookens pistoler?

— Nej ers excellens. Jag sof lugnt.

Generalen smålog.

— Mademoiselle — fortfor han — om alla edra landsmän i Åbo varit lika lugna som ni, skulle mången ha besparat sig en onödig flykt. Tillåt mig nu att sörja för en bekvämare återresa, än er hitresa varit. Och ni, unge man — han vände sig härvid till Isak Alanus — mottag min ursäkt till mademoiselle som om den varit riktad äfven till er. Önskar ni någon särskild godtgörelse?

— Nej, svarade studenten harmfullt. Han kunde icke förgäta sin sömnlösa natt på galeren och sina tankar på Eva i fiendens våld. Godtgörelse! Ja, det skulle ha funnits en godtgörelse för sådana oförrätter — den att jaga hela ryska armén och dess fältherre Faraos väg ut i Ålands haf — men denna godtgörelse vågade Isak Alanus ej högt uttala.

Merthens dräng kände sig mera belåten. Han hade blifvit väl bespisad på galeren med rysslimpa och ärtsoppa; nu fick han därtill tre silfverrublar som dagtraktamente för sin korta resa till Pemar. En sådan resa ville han göra om.

Generalen gick. Om en stund närmade sig hans adjutant Lacy med anmälan att armén var i marsch och att man sörjt för mademoiselles återresa till staden.

Hvem målar den unga flickans häpnad, när hon vid grinden till gården fann generalens lysande vagn — denna vagn, hvilken Keith alltid förde med sig i fält, men endast då begagnade, när hans vid Otschakov erhållna blessyr i knäet ännu stundom smärtade honom.

Hon vägrade stiga i vagnen. Hon begärde en ridhäst... den uslaste kärra skulle varit för henne angenämare, än detta lysande ekipage. Men fåfänga voro hennes böner.

— Mademoiselle — sade Lacy allvarsamt — hans excellens skulle finna sig förolämpad, om ni vägrade mottaga hans artighet, och det är lyckligare för er familj att hafva generalen till vän, än till ovän.

Darrande, gråtande, uppsteg den annars så modiga flickan i vagnen. Hon hade en förkänsla af hvad detta steg skulle kosta henne; hade hon vetat allt, skulle hon hellre kastat sig under vagnens hjul.

Och vagnen satte sig långsamt i rörelse, föregången och efterföljd af ryska armén. Den drogs af fyra engelska fullblodshästar i spann; på dess körsäte satt en rysk kusk i lång kaftan och hög mössa; bakpå vagnen två guldsmidda lakejer. Vid sidan red, under Lacys anförande, en eskort af tolf lifgardets husarer i deras vackra röda uniformer med silfverbefransade tröjor och små koketta tschakaer med silfversnodder. De voro alla utvalde, ståtliga unge män och förde sina hästar med ett behag som skulle ha anstått konstberidare. Hvar detta tåg, nästan dansande, framgick, där gaf allt väg, där skyldrade vaktposterna, där trängdes folket vid grindar och gårdesgårdar för att begäpa den fruktade

fältherrens stolta gemål, ty hvem annan kunde med en sådan prakt och en sådan ärebetygelse intåga i Åbo i spetsen för en fientlig armé?

Icke långt från Pernar möttes vagnen af den redan nämnda deputationen, som kom att bedja general Keith om förskoning för Åbo. De vördige och välwise herrarne af prästerskapet, magistraten och borgerskapet höllo stilla i deras anspråkslösa tvåhjuliga åkdon, när de sågo den rikt förgyllda vagnen med dess eskort af husarer; de trodde sig möta generalen själf. Men i den öppna vagnen satt endast ett fruntimmer, som dolde sitt ansikte bakom hufvan, ehuru solen hvarken var så varm eller så klar, att den borde besvära ens de finaste kinder. Åboherrarnes schäsar körde af vördnad nästan i diket, medan vagnen passerade långsamt förbi. Det var knappt tre stegs afstånd: på hvem skulle deputationens nyfikna blickar riktas, om icke på vagnens invånarinna? Hon kunde ej undgå dem; hennes dräkt var den välbekanta borgerliga dräkten från Åbo, hvardagsdräkten af hvit hufva, svart kamelottströja med en duk öfver axlarna och en enkel blå ylleklädning. Emedan herrarne åkte parvis, kunde enhvar blott meddela sig med sin granne. Eva förnam dessa halfhöga meddelanden.

— Det är icke en ryssinna!... Hon liknar våra... Hon liknar... Men det är ej möjligt...

Eva hade velat sjunka i jorden, när hon slutligen hörde en välbekant röst — Heldts röst — hviska till sin granne:

— Bror Merthen... det är Eva! Det är din egen dotter!

Vagnen hade kommit förbi de mötande; faderns svar kunde icke förnimmas. Man nalkades staden. Triumftåget — hvilket triumftåg! — fortfor mellan

ständigt ökade folkhopar. Samma dag råkade, som redan nämndes, vara höstmarknad i Åbo, och ryska befälet, i hvars intresse det låg att lugna befolkningen, hade träffat alla anstalter för att marknaden skulle gå sin ostörda gång. Öfverfältherrens proklamationer, ryktet om ryssarnes goda krigstukt, väl äfven utsikten att vinna något på kriget hade gjort marknaden öfver förväntan besökt. Ehuru så många flytt, hade än flera inströmmat från den kringliggande landsorten. Aurajoki var uppfylld af båtar, torgen med handelsstånd och kärror med landtmannens varor. Här såg man, utom vanliga produkter från fältet och ladugården, träkärl från Letala och Nykyrka, tunnor från Pöytis, näfver från Lundo, fisk af alla slag från Åland och skärgården, tjära från Somero, lärfter från Nådendal, spetsar från Raumo och tusen andra begärliga saker, medan allmogen i utbyte tillhandlade sig tyska kramvaror och specerier, Wechters gröfre kläden, Lütkes regarnströjor, Heldts långtobak och annat mer. Allt skulle ha liknat freden, därest icke kriget intågat från Nylands tull — därest icke, tid efter annan, ett sorl bland folkmassorna låtit ana, att en fientlig krigshär väntades inom stadens portar.

När general Keiths vagn med de tolf husarerna körde in genom tullen, tätnade folkmassorna som murar vid gatans båda sidor och allas blickar riktades mot vagnen, där man väntade få se generalen själf. Alltsedan borgerskapet svor trohetsed åt kejsarinnan Elisabet och mången trodde att Finland skulle blifva det »själfständiga land», som så ädelmodigt förkunnades i manifestet af den 18 Mars, trodde man sig i den fientlige öfverbefälhafvaren se den blifvande hertigen af Finland. Att Keith var ogift, kände man icke. När man därför i den praktfulla vagnen såg, icke honom själf, blott ett

ensamt fruntimmer, gick ett sorl genom alla gator och folkmassor: »Hertiginnan! Det är hon . . . hertiginnan af Finland!»

Men i Åbo — då en stad om 6,000 invånare — kände man alltför väl sina egna, för att Eva Merthen kunde genomresa staden inkognito. Hon igenkändes snart — efter nyfikenheten följde förvåningen, efter förvåningen gissningarna, efter gissningarna förtalet och efter förtalet smädelsen. Det grymma triumftåget blef förfärande . . . smäderopen högljudda, förbittringen allmän. Dessa folkhopar, bland hvilka så många först hade flytt, i stället att försvara sitt land, och sedan återvändt för att köpslaga med fienden, i stället att afsäga sig all gemenskap med honom, de kände nu intet förbarmande med hvad de ansågo för ett förräderi. De skulle ha spärrat vagnens väg, de skulle ha sönderslitit det olyckliga offret för deras misstankar, om icke ett annat, allt öfvervældigande rop i samma stund kommit dem att rusa tillbaka mot Nylands tull — samma rop, som några dagar förut jagat så många på flykten, men hvilket nu jagade dem framåt som nyfikne åskådare: — »Ryssarne komma!»

Keiths vagn banade sig väg till Merthenska huset. När Lacy uppslog vagnsdörren, fann han sin skyddsling afsvimmad. Kort därefter vaknade Eva i sin fars och sina systrars armar. *De* trodde henne. Om deras förundran var stor, var deras glädje att återse henne större. Blott ett förblef en gåta för dem: hvarför återvände icke Eva genast från den olyckliga flykten?

Valborg trodde sig förstå det.

— Hvarför läten I icke henne stanna kvar på Laimi? Laimi är en Guds mans boning. Där skulle hon varit trygg . . .

Eva låg sjuk i brännande feber två veckor efter sin nittonde födelsedag.

— Stackars mitt barn — suckade Valborg, som natt och dag vakade vid hennes bädd — det skulle så ske. Törnrosa stack sig ändå på sländan. Men, tillade hon, icke till döds!

11. Jakob Keith.

General Keith och ryska armén ryckte in i Åbo. Det var en här ovanlig syn: hela regementen, som marscherade med ljudlös ordning, folkmassor till flera tusental, som med stum nyfikenhet sågo därpå. Ingen triumf å ena, ingen förtviflan å andra sidan. Dock såg man på den ryske soldatens nöjda uppsyn, att han här hoppades få hvila ut efter det besvärliga fälttåget. Astrachanska regementets grenadierer redo partals och buro till segertecken en afbruten tallkvist på tschakåerna. Komna till stora torget, gjorde trupperna halt och mönstrades ännu en gång af sin general. Keith höll till dem ett kort tal: de hade förtjent att hvila och de skulle få det; ingenting skulle fattas dem. Men ett lade han dem på sinnet: de skulle glömma, att de vore uti ett eröfradt land; tapperhet i striden vore oskiljaktigt förenad med mänsklighet mot den öfvervunne. De visste hans vilja i detta afseende; han hoppades, att de skulle ställa sig den till efterrättelse och så göra deras kejsarinnas namn lika älskadt som fruktadt.

Trupperna besvarade detta tal med ett hurra. Om det från alla läppar var uppriktigt, kan vara osäkert.

Münnich, under hvilken mången af dem hade tjenat i turkiska kampanjen, var icke så samvetsgrann som Keith i ett fientligt land. Soldaten klagade sedan ofta, att han här hölls strängare än i eget land; det syntes honom vara ganska obilligt att likställa segaren med den besegrade. Invånarne däremot lärde sig snart att älska Keith som en beskyddare och täflade om att förse honom med alla förnödenheter — en sällsynt företeelse i de finska krigens historia.

Detta hindrade icke Keith att med sitt skämtsamma lynne roa sig åt de gode Åboboarnes första häpnad. När han mönstrat trupperna, infann sig hos honom en deputation af borgerskapet, som inbjöd honom att taga sitt logis i Grubbska huset.

— Nåväl, I gode herrar — sade han till deputationen — hvarmed viljen I nu undfånga de gäster I bjudit till eder?

Efter grenadiererne inredo i Åbo kosacker och efter kosackerne kalmucker. Kring desse kalmucker skockade sig folkmassorna med en skygg nyfikenhet, ty alltsedan stora ofreden gingo om dem vidunderliga rykten, såsom att de brukade steka och uppäta barn. Alla mödrar skickade därför i god tid sina små i säkerhet; men kalmuckerne läto alldeles icke märka några människoätande afsikter. De släpade allenast med sig en utdömd häst, och när de voro komne på lilla Aningaisgatan framför Sierckens port, stötte de en lång knif i kreaturets bröst, så att det genast föll. Då skrattade de vilde männen, så att de hvita tänderna glänste fram mellan deras svarta skägg, sprungo ned från sina hästar och hade med sig hvar sin pipa, med hvilken de sögo åt sig det varma, rinnande blodet. Därpå styckades slakt-offret, enhvar tog den bästa bit han kunde öfverkomma,

hvilket icke aflopp utan tråtor, och resten lämnades till sköfving åt hundarna.

I kriget mot Sverige hade härtills marskalken De Lacy varit hufvudet och hans landsman Keith armen. Den förre återvände till Petersburg, den senare öfvertog Finlands civila styrelse, jämte högsta befälet öfver ryska armén, intilldess att Balthasar von Campenhausen blef landets generalguvernör.

Keith bodde i Grubbska huset midt emot Merthens. I fält lefde han enkelt som en soldat, men som ädling och styresman i ett eröfradt land omgaf han sig med en i Åbo alltsedan hertig Johans tider okänd prakt. Officerare och civile tjenstemän, hvilka dagligen trängdes i hans boning för att afbida hans befallningar, infördes genom dubbla rader af preobraschenska gardets vakt och anmälades för generalen af negern Daydie, ett minne af Keiths äldre broder, lordmarskalken af Skottland. När desse bröder, som älskade hvarandra med en sällsynt vänskap hela lifvet igenom, skildes i London 1740, förärade lordmarskalken Daydie åt sin broder, hvilken såsom återskänk förärade åt honom en ung tatar, en ung kalmuck och ett skönt turkiskt barn, Emetulla, hvilken Keith räddat från Otschakovs ruiner.

Hvem var då denne Jakob Keith, som skickelsen kastat till våra aflägsna stränder på samma gång som en gissel och en försyn — denne man, som först slog oss ett så blodigt slag i ansiktet vid Villmanstrand, därefter tog vårt land som en oväntad skänk af den krigshär, hvilken skulle försvara det, och slutligen styrde detta land på ett sätt, som gjort hans minne äradt, hans namn välsignadt ännu af efterkommande släkten?

Han var en af desse ridderlige skotske äfventyrare, hvilka Finland och hela nordn kände ända sedan Erik

XIV:s, Carl IX:s och Gustaf II Adolfs dagar — en man, för hvilken den krigiska äran var allt och som tycktes ha fått ett fädernesland blott för att utbyta det mot hvilken annan strand som helst, där bragden och ryktet vinkade honom. Yrket var intet egendomligt för skottarne; Europa har sett många andra vandrande riddare tjena för sold hos främmande furstar. Men under det att den spanske soldnären fikade efter guld, den italienske ombytte fana såsom han ombytte häst, den franske tog kriget som en lek och den tyske som ett geschäft, utmärkte sig den skotske soldnären i alla tider icke blott för sin tapperhet, hvori han hade få likar, utan ock för sin trohet, hvori han hade ingen sådan. Hans fana var hans fädernesland; han kunde utbyta henne mot en annan, när kontraktet var slut, men så länge han stod vid henne, var han henne trogen i bleka döden. Näst tapperheten — och kanske än mer — var det denna så ofta bepröfvade trohet, som utgjorde skottarnes äretitel i Europas arméer, tillvann dem furstarnes gunst, skyddade dem mot infödingarnes afund och än i dag bereder aktning åt deras här i Norden kvarstannande afkomlingar. På dem kunde man lita. Man såg dem segra och dock icke förhäfva sig, lida nederlag och aldrig misströsta, uppstiga till äreställen och icke brösta sig. Olika alla andra som jaga efter lyckan, voro desse skottar så litet hennes slafvar, att de fastmer tycktes trotsa henne. Af deras fäderneslands seder hade de ärft stoltheten, likasom modet, men i öfrigt, när man läser Skottlands historia, som är så genomväfd af förräderi och löftesbrott, frestas man nästan att anse desse skottar i utlandet vara bättre och pålitligare än deras landsmän hemma.

Det var således själfallet, att Jakob Keith var lika stolt som han var tapper och trofast. Han hade ock,

enligt tidens och landets sed, något skäl att vara det, ty han härstammade från sitt lands högbornaste adel; värdigheten af Skottlands marskalk var ärfblig i hans familj. Men han var den yngre sonen, född i slottet Inverugie den 11 Juni 1696; alltså bestämd att studera rättsvetenskap. Från dessa studier rycktes han vid nitton års ålder bort till krigsyret genom tronstriderna efter drottning Annas död. Familjen Keith tillhörde det fördrifna Stuartska konungahusets anhängare och förblef, under alla olyckor och nederlag, denna fana trogen, äfven när intet hopp om dess seger mera återstod. Bröderne Keith grepo till vapen för Stuartarnes sak 1715, delade pretendentens missöde, gingo i landsflykt och förlorade sina gods. Jakob Keith såg sig om efter en skola i krigskonsten: det var 1717, Carl XII, som tänkte på allt utom sitt eget rike, hade då för afsikt att landstiga i Skottland och uppsätta Stuartska huset på tronen. Keith blef svensk kavalleriöfverste, men hjältekonungens död gjorde planen om intet. Därefter studerade Keith ett år krigsvetenskap i Paris, gick sedan i spansk och slutligen 1728 i rysk tjänst, under hvilken han sårades svårt vid Otschakov 1737.

Det var under fälttågen mot turkar och polacker Jakob Keith vann sitt stora rykte som krigare och sin vackraste lager som en beskyddare för olyckliga, förhärjade länder. Att ödelägga fiendens land »intill svarta mullen» hade dittills varit ryssarnes sed och många andras; Ludvig XIV:s härar hade profvat denna krigskonst i Tyskland, Carl X Gustaf och Carl XII hade följt samma sed i Polen; Peter I följde den i Estland och Finland. Keith lärde ryssarne andra seder, trotsade bestämda order att härja och nedgöra allt, ådrog sig hat och ansvar, men vek icke och dref igenom en

mänskligare krigföring. Utom kriget hade han uppdrag att införa ordning och rättvisa i aflägsna, försummade provinser vid Asiens gräns; han lärde förvaltningens svåra konst; han blef en lika berömd organisatör, som fältherre och människovän.

Med denna erfarenhet, detta rykte och dessa grundsatser kom Keith till Finland. Hvad han här såg, var icke egnadt att ingifva en man och en hjälte höga tankar om den finska nationen. Den gamla tiden var förgången, den nya i slyngelåren. Så långt häfdens blickar tränga tillbaka, känner man knappt någon tid, när Finland varit så fattigt som då, icke allenast på utmärkte krigare, statsmän och vetenskapsmän, utan, hvad värre var, på mod, på själfkänsla, på viljekraft, endräkt, fosterlandskärlek. Det var som ett land utan höjder och bergspetsar, fruktbart, men lågt. Det hade blödt för mycket, för att icke behöfva ett långt andrum, innan det återfick musklernas styrka och viljans spänstighet. Det kände sig rotlöst och utan framtid. Ryskt ville det icke vara, svenskt kunde det icke vara, sedan Sverige två gånger öfvergifvit det. Hvad återstod? Att vara *ett finskt land*... Men denna tanke, som dykat upp med kejsarinnan Elisabets manifest, var ännu så ny, så hopplös och i det stora flertalets mening så oberättigad, att den likasom sprakade bort i några enskilda vildhjörnors politiska hugskott.

Fanns det då ingen man eller kvinna i detta land, som vågade tänka högt om sin fosterbygd — vågade uppställa ett ärorikt mål för dess framtid och handla för detta mål? Ack, de som funnos, de hade nu flytt, de kifvade, söndersletos och utnöttes vid riksdagarna i Stockholm, där de så föga uträttade, och sporde hvarandra om Hattar eller Mössor borde regera riket.

Mössornas politik, till hvilken, med få undantag, hela Finland bekände sig, var en stor och vis politik i sin grundtanke: inifrån växande kraft. Men en sådan politik behöfde en stor statsman, som Arvid Horn, en statsman som kunde se långt in i framtiden. För alla andra blef Mössornas lösen freden till hvarje pris, hvilan till hvarje pris, välstånd till hvarje pris, ymniga skördar, hastig folkökning, lekamligt välbefinnande, allt för magen, något för hufvudet och intet för hjärtat. Horn var nu borta, nyttan öfverröstades af äran, men själfva äran i sin höga hatt ville göra sig nyttig genom landvinningar och fann sig obehagligt öfverraskad af att ryssarne togo landet.

Nu må man föreställa sig Jakob Keith — visserligen också en praktisk man, ty hvad kan väl finnas mera praktiskt än en general i spetsen för en segrande armé? — men på samma gång en idealist, en fantast, en äfventyrare, som kunde bortkasta alla timliga fördelar, alla lifvets bekvämligheter, ja lifvet själf, för ett hjärnspöke som kallades ära och hjälterykte — man föreställe sig denne man midt i myrstacken af nyttans tidehvarf, där han slagit ned som en bomb och knappt såg något annat omkring sig, än de förskräckta, åt alla håll kringkrypande myrorna. Hvad skulle han tänka om detta folk?

En fältherre dömer folket efter dess mod i striden, och här hade man sprungit fortare undan, än ryska armén hunnit följa. Sannolikt tänkte Keith ej högre om finska folket, än grefve Buxhövdens tänkte 1808, när han uppmanade finske soldaten att sälja sina vapen. Men Keith hade varit mänsklig mot barbariska horder i Turkiet och Polen; hvarför skulle han ej behandla finnarne som en mild segrare? Han vidhöll den strängaste

krigstukt, han sökte i allt att lätta krigets bördor, utdelade understöd, gynnade fredliga arbeten, ordnade landets förvaltning och lät kungöra, att han två dagar i veckan ville mottaga böneskrifter uti sin bostad. Han var så mån om folkets försoning med den nya styrelsen, att när många voro missnöjde med afskaffandet af apostladagarna, hvilka förut hade ansetts som helgdagar, lät han åter påbjuda deras högtidliga firande.

Småningom återkom lugn i sinnena, icke få bland flyktingarne återvände redan på hösten. En del af ryska armén hade återskickats till Petersburg; bland den del som stannade kvar funnos många unge officerare, som behöfde någon omväxling i en småstads enformighet. Åbo kunde icke ens erbjuda dem sin lärda akademi, som var till det mesta förskingrad, inga teatrar, konserter, konstberidare, inga offentliga baler. Hvad skulle man företaga sig? General Keith hade i sin krigskonst äfven inhämtat den erfarenheten, att en armé som har tråkigt icke blott kritiserar sitt befäl, är missnöjd och opålitlig, utan äfven lättare befolkar lasaretterna, än en armé som får roa sig. Alltså lät han soldaterna frampå vintern bygga kälkbackar, »ryska berg» och tillställa folknöjen af flera slag, men de unge officerarne bjöd han på baler hemma hos sig och såg icke ogärna, att de i sin ordning inbjödo honom till samma nöjen i rådhuset.

Musik fanns i öfverflöd, kavaljerer funnos i öfverflöd; hvarifrån taga damer till balerna? Hvarifrån? Ja det var icke lätt att utgrunda, då så många af stadens anseddaste familjer ännu voro på flykten och andra styrdes af stränga mödrar, hvilka icke tillåto sina döttrar en så opassande förtrolighet. Merthenska familjen var den första som *måste* antaga bjudningen och den första som fick röna generalens personliga ynnest. En politie-

borgmästare är den styrandes högra hand och offerpligtiga redskap. Ingen dag förgick, utan att borgmästaren Merthen nödgades uppvakta sin höge förman och mottaga hans befallningar. Lika litet kunde han vägra att mottaga generalen i sitt hus, när denne visade honom den äran att där på en ledig stund glömma fältlivets mödor och maktens bekymmer.

Efter Merthens läto först några af tjenstemännens familjer, därefter några adliga fröknar från de kringliggande herregodsen förmå sig att mottaga en inbjudning till general Keiths och hans officerares baler. Småningom töade isen på andra håll, och vid nyårstiden hade ungdomen uttagit sin rätt i de flesta Åbofamiljer, som gjorde anspråk på att räkna sig till de bildade samhällsklasserna. Det var ett stort och hastigt, men icke oväntadt omslag i sederna på en eröfrad ort. Ju högre murar, desto brantare fall.

Vintern 1742—1743 blef den briljantaste man upplefvat i Åbo alltsedan hertigens tider. Man hade ju nu en hertigens vederlike — icke blott eröfraren, fältherren, hjälten — man hade en högboren ädling, furste i hvarje tum, världsman i hvarje ord och åtbörd. Denna glänsande personlighet tycktes beherska allt och alla. Den slappa, trötta, förspridda generationen af det dåvarande Åbo såg upp till honom, halft fruktande, halft bönfallande, såsom till en född herskare, hvilken kunde förkrossa allt, men föredrog att upprätta och skydda det bristande samhället. Man måste än en gång tänka sig denna vanmäktiga, sönderklufna, *hopplösa* tid, och man skall förstå huru Jakob Keith ett ögonblick kunde beherska Finland, som förlorat tron på sin framtid — Åbo, som förlorat medvetandet om sin skymf.

En sådan tid hade aldrig varit och skall — må vi hoppas det — aldrig återkomma i Finland. 1714 och 1809 buro nederlaget och eröfringen såsom 1742, men de hade bakom sig äran. Med detta minne kan man fördraga mycket. Men att på samma gång bära ofärd och blygd — att nödgas förtvifla om allt och dansa på en bal med sitt lands besegrare... nej, en sådan tid skall ej komma mer!

12. Utför branterna.

Alltifrån September 1742 betraktade sig den ryska styrelsen såsom hemma i Finland och bosatte sig här såsom man bosätter sig när man ej mer ämnar flytta. Man inrättar sig omtänksammare i eget bo, än i andras: alltså skulle Finland upprättas och icke förstöras. Keith var rätte mannen; han gick till sitt verk med samma pligtkänsla och samma mänsklighet, med hvilken han skulle ha gått att lyfta Moldau eller Bessarabien ur ruiner till välstånd. Ingenting mer, ingenting mindre.

Hvad angick honom detta land? Det var ett fält för hans pligt; han ville uppfylla den; ett skördefält för hans ära; han hade bärgat sin lager. Hvad rörde honom därutöfver ett främmande land? Intet.

Men antag, att en man som Keith, en irrande och sökande ande, hade känt inom sig en tomhet, som hvarken pligten eller äran förmådde fylla — det mänskliga behovet af en annan varelse, som förstod honom och för hvilken han kunde öppna hela sin själ — antag, att denne man, som gick så ensam och oförstådd bland sina härskaror, redan i många år och många länder hade förgäfves sökt en sådan, med hans egen ande jämnbördig och befryddad varelse, hvilken

kunde fylla tomheten, jämna klyftorna, lugna det oroliga hjärtats slag och göra det halfva helt — antag, att detta så länge sökta, aldrig funna väsende plötsligt, blixtnikt som en uppenbarelse stod i hans väg där han minst väntade det — hvilken öfverraskning, hvilken strömmande flod af ett nytt lif och hvilket oväntadt, mäktigt föreningsband mellan eröfraren och det eröfrade landet!

Keith blef förtrogen i Merthenska huset. Han, den i så många strider hårdnade krigaren, älskade barn och ungdom. Sådana funnos här hela skaran. Barnen hade inga goda tankar om ryssen; hvem hade väl det? Men när Anders fått en trumma och Torsten en sabel, när Maju och Silla fått smak på den petersburgska konfekten och yngsta prinsessan Gertrud blifvit förtrogen med generalens stora guldur, ansågo de små det vara ganska öfverflödigt att gömma sig för ryssen bakom dörrar och skåp. Äfven den femtonåriga Karin och den sjuttonåriga Lotta vågade sig fram ur kökskammaren för att beundra de rara gåfvor, hvarmed generalen stundom roade sig att öfverraska de äldre systrarna. Svårare hade negern Daydie, som åtföljde sin herre, att blifva förtrogen i huset. Man sprang efter honom på gatorna, pigorna skreko, barnen togo till flykten. Vid sådant var Daydie van. Han visade grinande sina hvita tänder, och det varade tre månader, innan barn och tjenstefolk kunde öfvertygas, att detta odjur var människa.

Keith hade sett mycket och berättade väl; språket gjorde ingen svårighet, emedan alla de äldre förstodo tyska och Eva därtill fransyska. Den förnåme gästen satt då i gungstolen framför en sprakande brasa i salen och förtäljde något af sina många äfventyr i fält eller underhöll samtalen med glänsande skildringar från utländska hof. Fadern var idel öra och artighet,

döttrarna mera förbehållsamma. För den blyga, husliga Anna, hvars hela värld var Åbo, kyrkan, köket och barnkammaren, voro dessa skildringar alltför främmande; ofta smög hon sig ut till en syssla, ofta betraktade hon generalen med fruktan och misstro. Desto uppmärksammare lyssnade Eva. För henne dagades under dessa samtal en ny värld; folk och länder upprullades för hennes blickar, stora tankar blixtrade fram genom den trånga synkrets som dittills omgifvit henne och från hvilken hon så länge omedvetet hade längtat ut till vidsträcktare vyer.

Men hon förblef icke blott den undrande eller beundrande åhörarinna, som den öfverlägsne världsmannen sannolikt hade väntat. Hon var för själfständig, för högsint och för skarpsynt, för att antaga på god tro hvad hon ej kunde gilla. Hon dolde icke, att det fanns åtskilligt som misshagade henne i generalens berättelser. Hon vågade motsäga honom; hon framkastade, i början skyggt, snart allt bestämdare sina tvifvel och sina anmärkningar — klara, enkla, träffande omdömen, än hufvudets, än hjärtats protester mot det som i detta nya och sagolika världslif syntes henne ihåligt, tomt eller rent af förkastligt.

Då såg man stundom den vidtbereste, mångpröfvade krigaren med förvåning betrakta den djärfva unga flickan, som motsade honom. Han hade varit för mycket med i världens brokiga vimmel, för att icke en del af dess slagg skulle häftat sig fast äfven vid hans i grunden ädla personlighet. Evas motsägelser träffade alltid slagget, aldrig kärnan. Lifvades han af en stor tanke, en högsint handling, då såg han henne med glänsande ögon och återhållen andedräkt liksom insuga hvarje ord från hans läppar. Utbredde han sig åter i beskrifningen om

en lysande fest eller en kejserlig gunst, förblef hans åhörarinna likgiltig; och tillät han sig en kall reflexion, ett förakt för fredliga yrken eller en alltför fri anspelning ur tidens rika förråd på lättfärdiga anekdoter, då flammade hon upp och djärdes säga honom, att detta icke var sant, icke rätt, icke stort, icke värdigt. Hvarje sådant ord anslog en ljudande sträng i berättarens inre. Han skämtade bort det, men kände sig öfvermannad. Det bästa i hans själ uppreste sig och tog parti för motståndarinnan. Han hade hvarje gång kommit till det Merthenska huset för att fördrifva en ledig stund i en liten förtjusande flickas sällskap, och han lämnade det hvarje gång med den förvånande upptäckten, att han funnit en öfverlägsen själ, jämnbördig med hans egen. Utan att ana det, hade Eva Merthen eröfrat Finlands eröfrare.

Hon var nitton år, hon visste icke, att segrar kunna vara dyrare än ett nederlag. Hon visste ej huru hastigt hon förlorade sig själf på samma gång hon vann en hjältes beundran. Allt det som härtills varit oklart inom henne tycktes med ens blifva klart. Storheten tog för henne gestalt och blef Keith. Allt det ädla och upphöjda i lifvet, allt det höghjärtade, mäktigt lyftande, framtidsrika och världsomfattande, efter hvilket hon längtat och som hon så förgäfvets sökt inom sin trånga synkrets, det stod nu framför henne, och det var Keith. Hon hade älskat historiens hjältar, hon hade beundrat sin samtids ideal, prins Eugène af Savojen; äfven han blef Keith. I bredd med honom syntes hennes omgifning så oändligt liten och betydelselös; hvad kunde man icke offra för en sådan man!...

Keith hade all anledning att vara nöjd med borgmästarens tjänster. Merthen var klok och energisk,

varsam och skicklig, just det redskap som styrelsen behöfde i denna brydsamma tid. Campenhausen hade anländt på nyåret och öfvertagit den civila förvaltningen såsom generalguvernör öfver Finland. Det blef nödigt att reorganisera ämbetsverken, som råkat i förvirring genom många tjenstemäns flykt och andras frånfälle.

Då sade Keith en dag till Merthen:

— Vill ni hafva revanche?

— Jag förstår ej ers excellens, svarade borgmästaren.

— Ni har lidit ett nederlag som riksdagsman. Jag frågar om ni vill hafva revanche.

— Ers excellens har genom sin ynnest gifvit mig all den revanche jag kunnat önska eller begära.

— Jag tvislar därpå. En så skicklig administratör som ni har rättighet att önska sig en mera inflytelserik verkningskrets. Jag skulle icke vilja mista er på den post där ni nu står, om jag behölle styrelsen. Men Campenhausen må reda sig er förutan. Han är nu sysselsatt att reorganisera kejserliga Åbo hofrätt. Vill ni blifva assessor?

Merthen teg ett ögonblick. Det hade varit hans hemliga ärelystnad i många år, och husets affärer voro i obestånd.

— Jag står till tjenst på den plats där ers excellens kan finna mig nyttig, svarade han.

— Godt, ni skall blifva assessor i hofrätten. Ni har juridiska kunskaper; jag vet ingen värdigare.

Merthen blef assessor i slutet af Januari 1743. Valborg hade sagt om honom: han slutar icke förrän han blir president i hofrätten.

Men spåmannen har, som bekant, två villkor. Den försmådde riksdagsmannen hade fått en lysande revanche,

men den nye assessorn skulle icke länge få njuta däraf. Hans hälsa hade någon tid varit vacklande, han hade öfveransträngt sig under kriget, öfveransträngde sig sannolikt för att blifva vuxen sin nya befattning, nedlades på sjukbädden och dog den 31 Mars 1743, några och femtio år gammal. Det är antecknadt, att han begrofs den 5 April i domkyrkan med alla klockor och fyra ringningar. Assessor Carl Merthen efterlämnade ett fattigt bo med nio oförsörjda barn, hvilka såsom begrafningshjälp erhöello af kronan 600 daler i silfvermynt, motsvarande ett halft års assessorslön.

Den fader- och moderlösa familjen stod utan stöd, prisgifven åt fattigdomen. Kriget fortfor, vännerna voro borta på flykten, det frusna och spärrade hafvet afstängde hvarje understöd från den rika beskyddarinnan fru Heldt, som befann sig i Stockholm. Till och med den fattige, men trofaste Isak Alanus stod ingenstädes att finna; han hade försvunnit från Åbo samma dag ryssarne intågade. Så öfvergifna, så värnlösa, hvar skulle dessa nio syskon söka ett skydd?

Valborg, som vakat med dem, som gråtit med dem och sörjt för barnens vård under den smärtsammaste pröfningen, svept den döde och varit outtröttlig i begrafningsbråket, aftorkade nu sina tårar med den alltid tillreds varande förklädssnibben, reste sig upp i sin fulla längd och sade beslutsamt:

— Nu skall det ske!

— Hvad skall ske? frågade Eva.

— Det angår dig icke. Och om det än angår dig, låt nu mig råda. Förra söndags har jag begrafvat mor min. Hennes sorg var, att hon icke fick se Åbo brinna; min sorg var, att hon icke fick en kristlig begrafning. Lika godt, jag har jordat henne vid Loihtomäki och

läst öfver henne, stackare. Sammu är på rymden, jag vet icke hvar. Jag är nu ledig, och jag skall sörja för eder.

Valborg gick raka vägen till diakonus Elg. Han var bortrest sedan en vecka. »De fattiges Elias» hade många törstande själar och hans syster Paulina många hungrande munnar att mätta.

— Hvarför har Gud just nu bortskickat honom, knotade Valborg, just nu, när han bäst behöfdes?

— Gud vet bäst sin tid och sitt råd, svarade henne den fromma syster Paulina. Mathias kommer tillbaka i öfvermorgon.

— Stå mig då icke emot! bad Valborg.

— Nej, sade Paulina. Hon gissade väl hvad ärendet gällde.

Valborg kom tillbaka två dagar därefter, och diakonus var nyss återkommen. Hans sinne var i uppror; han hade förnummit Merthens död.

— Magistern vet nu huru det är? sade Valborg.

— Ja jag vet. Hur är det med de fattiga barnen?

— Hvad skulle det vara annat än fattigdom och elände?

— Jag skall besöka dem.

— Det är ej nog, sade Valborg. De behöfva en far.

— Jag vill vara för dem i fars ställe. De skola ej behöfva lida brist.

— Det är ännu ej nog. Den svarte går alla dagar in och ut i huset.

— Hvem? frågade diakonus förvånad.

— Morianen. Det börjades i fars lifstid, det sker desto mer, när far ligger under domkyrkans golf. Där den svarte gör sig ett ärende, står frestelsen för dörren.

Men om den rätte väktaren icke stänger dörren nog hårdt i lås, hvad mäktar en annan?

Diakonus teg. Han hade ej på länge besökt Merthens familj och kände ej det förtroliga umgänget med general Keith.

— Nå? frågade Valborg.

— Jag förstår er icke.

— Gift er med flickan!

Åter teg diakonus Elg. Han var den saktmodigaste, ödmjukaste bland människor, men han tyckte ej om att man ville påtruga honom en hustru, icke ens om hon var hans ungdoms utkorade brud. Efter något betänkande lyckades han, nu som förra gången när Valborg ansatte honom, lugna sina upprörda känslor och svarade:

— Gå; jag vill besöka dem om en timme.

— Och fria? frågade Valborg djärft. Hon var vid sitt desperata lynne; nöden har ingen lag.

— Gå, gå! Pröfva icke längre mitt tålmod!

— Jag går. Men kom ihåg, att jag lägger mitt allrakäraste barn och de andra åtta med henne på magisterns samvete!

Valborg gick, men i hennes ställe inträdde syster Paulina. Hon såg broderns oroliga tvekan och anade med sin kvinnliga skarpblick dess orsak.

— Hvarför så bedröfvad? frågade hon ömt. Är det Merthens barn som ligga dig tungt på hjärtat?

— Ja, svarade brodern. Och kvinnan där med sin efterhängsenhet. Det är den gamla dårskapen, du vet. Jag hade hoppats att vara den fri.

— Misstycker du icke, om jag säger dig något? fortfor den ömma system. Du är en lärd man, Mathias; ja, du är mycket mer, du är en Guds människa, och

hvad är jag annat än din fattiga, okunniga syster? Men om du ej misstycker, så vill jag säga dig, att en Guds man, som du, bör icke längre gå ogift. Icke för folks tals skull, när ditt ämbete ålägger dig att skriffta unga kvinnor eller att kyrktaga hustrur; men du vet bättre än jag, att vår lärofader, doktor Martinus Luther, som själf var gift, har ansett det äkta ståndet vara tillbörligt och godt för präster. Och fastän nu din stackars syster sköter om ditt hus så godt hon förstår, så kan den tid komma, när hon blifver ur stånd att göra det, och en gammal ungar, Mathias, är ett skröpeligt ting här i världen. Minns du gamla Staken, huru eländig och öfvergifven han låg där med alla sina penningar, när ingen vårdade sig om honom? Katten drack upp hans mjölk, och brödet möglade bort i skåpet. Om jag nu blefve sjuk, hur tror du att jag skulle kunna dö lugn, när jag lämnade dig så vind för våg i den onda världen?

— Sörjer du ock för morgondagen, Paulina? Vet du icke hvad Herren har sagt om sådana omsorger?

— Jo, jag vet. Men Herren har ock sagt: det är icke godt för mannen att vara allena. Om du ej misstycker, Mathias, så tror jag mig känna dig bättre än du känner dig själf. Ofta har jag sett dig sorgsen och liksom sökande något... ja jag vet hvad du vill säga, att vi först skola söka efter Guds rike och hans rättfärdighet; det gör du alla dagar. Men däremellan faller dig på likasom en längtan efter ett annat sällskap än din fattiga syster... och så vet jag, att du tycker om små barn. Gud har icke lagt sådant i människors hjärtan utan afsikt. Gift dig, Mathias!

— Gud har sagt till mig: hvar och en som älskar fader eller moder eller hustru eller barn mer än mig, han är mig icke värd.

— Mer? Hvem har sagt mer? Men om nu, emot din vilja, en af Gud själf nedlagd mänsklig längtan tränger sig mellan honom och dig, så tjenar du illa din Herre, om du låter sådana tankar störa och oroa dig. Kort sagdt: du har haft Eva Merthen kär alltifrån din ungdom. Jag bekänner, att det kostat mig många tårar; jag fruktade ju, att hon icke vore dig värd. Men Gud sände henne till mig i höstas, när du var borta i krigs- oroligheterna, och då lärde jag bättre känna henne. Visst är i henne mycket af världens fåfänglighet, men det skall du rensa bort, du Guds kastoskofvel! Hon är sannfärdig, hon är storsint som du och kan blifva ödmjuk som du. Ingen, icke ens din fattiga syster, förstår dig såsom hon förstår dig. Henne skall du taga, Mathias; hon skall göra dig lycklig, och du skall göra henne till en Guds människa, som du själf.

— Och om jag gifter mig, vill du då stanna hos mig, Paulina? frågade brodern, rörd och till hälften öfvertygad. Systemens ömma råd hade funnit en bunds- förvant i hans eget bröst. Denna ungdomskärlek, mot hvilken han stridt i så många år — denna dårskap, hvilken han ändtligen börjat anse död och tillintetgjord — den hade plötsligt åter stått upp ur sin graf, öfver- väldigat beslut, dem han trodde orubbliga, och snärjt honom i en kedja, från hvilken han trodde sig för alltid befriad.

— Jag? upprepade systemen, döljande sina tårar. Det är nu icke fråga om min lycka, utan om din. Nog finns här i Åbo en enslig kammare för en gammal jungfru, som ingen nytta gör. Men det är tid att du går till Merthens. Kläd om dig efter resan och gå sedan, Mathias, gå, du käraste, bästa bror, som på jorden finns — gå till Merthens, begär Eva, hon skall tillhöra dig,

de skola alla blifva lyckliga att få omfamna dig som en himmelens ängel i deras stora bedröfvelse. Också du skall blifva lycklig, Mathias: ja, ja, du måste blifva det, ingen förtjenar det så som du. Gå, gå! . . .

Här var det slut med syster Paulinas latin. Det var icke mera en liten bäck, det var en stor, strömmande flod, som trängde mot ögonens stängda dammar. Om hon icke genast skyndade ut, skulle dammluckorna sprängas, och det ville hon icke för allt i världen låta brodern förmärka. Denna flod hade kunnat bortskölja hans nya beslut . . .

Diakonus Elg lämnade verkligen sin bostad i afsikt att äntligen utsäga det afgörande ord, på hvilket han så länge betänkt sig. Men under vandringen till Merthenska huset rann honom i hågen en tanke, som åter kom honom att tveka. Var det skickligt, var det en tröstens budbärare värdigt, att inträda med giftermålsanbud i ett sorgehus, hvars hufvud så nyss blifvit begravnen, och hvars öfvergifna barn väl minst borde störas med sådana tankar? Var icke detta att sälja den tröst, som en god själasörjare alltid borde erbjuda för intet? Ju närmare han nalkades sitt mål, desto ovärdigare förekom det honom att inblanda i sorgen sitt hjärtas angelägenheter, och när han uppnådde porten, hade han beslutat uppskjuta sistnämnda fråga till en lägligare tid, men i stället blifva den värnlösa familjens stöd i allt öfrigt, så långt han förmådde.

Och diakonus höll ord. Ingen kunde trösta de bedröfvade så som han kunde det. De förgråtna, sorgklädda döttrarna, tjenarne och själfva de små barnen, hvilka lekte så muntert, som om ingenting förefallit, alla mottogo honom som en kär, gammal vän, och för alla hade han ett kärlekens ord, en fridens hugsvalelse. Han

erfor, att det närmaste bekymret nu gällde ingenting mindre än familjens bestånd. Gården måste säljas så snart som möjligt; det första var således att söka en annan bostad. Den nye borgmästaren Roos hade åtagit sig utredningen i Merthens trassliga bo; Elg erbjöd sig att blifva barnens förmyndare. Det var ovana omsorger för en man, för hvilken själarnas välfärd öfvergick alla timliga ting. Veckor förgingo; bostaden hyrdes, familjen skulle flytta endera dagen.

En morgon stod gamla Valborg åter, bister och mörk, på Elgs tröskel.

— Nu eller aldrig! sade hon.

Diakonus for med handen öfver sin panna.

— Ja, Valborg, nu skall det ske.

— Genast?

— I eftermiddag.

— Hvarför i eftermiddag? Morgonen vet ej hvar aftonen lägger sig.

— Jag har ingen tid öfrig på förmiddagen.

— Ingen tid att bärga en stackars fågel i jägarens snara! Köp tiden, säger Paulus.

Diakonus ville ej höra mer; han var trött vid råd som nästan liknade hotelser.

På eftermiddagen gick han till Merthens. Allt var i flyttning, barnen redan borta: endast Lotta och två af tjenarne voro sysselsatta med att bortföra de sista bohagstingen.

— Hvar äro barnen?

— I nya bostaden.

— Och Anna?

— Med småsyskonen.

— Och Eva? — Diakonus kände, att hans röst darrade.

— Eva och Karin ha icke flyttat med oss. Det var så, att...

— Hvad var så?

— Generalen bjöd dem att bo hos sig...

— Och de ha således flyttat...

— Till general Keith.

13. Fallet.

Hon hade flyttat till Keith. Den femtonåriga Karin var hennes beskyddarinna. Skenet skulle räddas. Förgäfvdes. Om någon tid befann sig Karin åter bland sina öfriga syskon. Och världen fördömde, numera icke med orätt, denna glänsande stjärna, som fallit så djupt från en töcknig himmel i en stormig tid, när alla dagar det minst väntade blef en verklighet och det otroligaste en visshet.

Du, som beundrar skönhetens makt och knäböjer för behagen, försvara henne icke! Du, som ställer hjärtats känslor öfver alla pligtens band och upphöjer själarnas valfrändskap till en naturlag, urskulda henne icke! Ingen skönhet, ingen känsla, ingen naturlag är berättigad att ställa sig öfver det sedligt rätta. Utan det sedligt rätta sjunker hvarje människas tillvaro, hur skön, hur begåfvad, hur upphöjd hon än synes vara, ned från sin höjd till de vilda naturdrifterna, gudsbelätet är fläckadt, och de band, hvilka sammanhålla denna värld af tänkande, kännande och handlande varelser, brista i stoft.

Men om anden gör uppror?

Om anden gör uppror, lössliter han sig från sin krafts källa och kastas tillbaka på sig själf. Det ändliga binder honom vid jorden, fjättrar hans vingar och upplöser honom i vanmakt. Det oändliga, som han trotsar, men icke kan undkomma, står framför honom, uppslukar och fördömer honom. Hans storhet är att kunna förneka; hans förödmjukelse är att nödgas till sist bejaka. O, att han kunde dö! Men han kan ej tillintetgöras, han är odödlig.

Vi skola hvarken försvara, urskulda eller döma den unga flicka, som hennes samtid kallade hertiginnan af Finland. Vi skola återgifva intrycket af hennes fall och möjligheten af hennes upprättelse.

När diakonus Elg återvände från det Merthenska huset, gick han såsom i drömmen. Gång efter gång upprepade han dessa oförklarliga ord: »Hon har flyttat till general Keith!» Hvad betydde dessa ord? Han kunde icke uttyda dem. De måste innebära något sällsamt missförstånd. Ingen kunde bättre förklara detta än Eva själf. Han beslöt att uppsöka henne i den nya bostaden. Således Grubbska huset.

Vägen var icke lång: det var tvärtöfver gatan. Men under dessa få steg hann diakonus erinra sig Valborgs mystiska ord om den svarte, som alla dagar gått in och ut i huset. Hvad kunde hon mena därmed? En morian var visserligen ett rart oting i Åbo, men Valborg hade röjt en förkänsla af något frestande ondt.

Diakonus betraktade vaktposten utanför generalens högkvarter, ändrade föresats och gick att uppsöka Valborg hos Merthens barn. Han fann syskonen i full ifver att ställa det nya boet i ordning. Det var ett litet trångt och tarfligt hus nära Aningais tull, ett fattigmans bo i utbyte mot fädernehuset, som varit rymligare och

mera välförseädt än månet annat i Åbo. Men nyhetens behag hade anslagit de små: de hade funnit en gungplanka och en förträfflig vind för gömställen; hvad behöfde de mer? Endast Annas röda ögon buro spår af flyttningens sorger.

Diakonus nedkallade välsignelsen öfver detta fattiga bo, ville veta huru familjen nu hade det och frågade slutligen efter Valborg. Han vågade ingen fråga om Evas försvinnande.

Valborg var sjuk och låg i en folkstuga på andra sidan om gården. Huru hade hon tid att nu vara sjuk, hon, trotjenarinnan, som var med om allt och bar omsorg om allt? Diakonus uppsökte henne.

Hon låg på en usel halmbädd, vänd mot väggen, och svarade på hans frågor endast:

— Låt mig dö!

— Är det Guds vilja, att ni skall dö, Valborg, sade själasörjaren, så låt oss tänka på er fattiga själ. Jag kom för att fråga er om något, som rör oss båda nära, men vi skola icke tala därom, vi skola tala om er.

Valborg reste sig upp på halmbädden och betraktade honom med vilda, stirrande ögon. Hon hade på de få timmar, som förgått sedan diakonus sist såg henne, blifvit tio år äldre. Hennes nyss nästan svarta hår hade blifvit askgrått, hennes kraftfulla gestalt hade förtorkat till en mumie, hennes hy hade gulnat, hennes händer darrade. Hon liknade mera sin mor, häxan på Loihtomäki, än hon liknade den Valborg, som i dag på morgonen sagt så hotande: nu eller aldrig!

— Är ni *nu* här? sade hon i afbrutna ord, ty raseriet förtog hennes röst. Är ni *nu* här? Hvarför kom ni icke i dag på morgonen, när jag kallade er? Minns ni när Herren sände Jona att predika för Ninive

och han ville icke? Han flydde och vardt kastad i hafvet. Hvart skall jag kasta er, ni som flytt för Guds kallelse? O, att ni låge på hafvets djupaste botten!

— Lugna er, Valborg! svarade diakonus, själf blek och darrande. Anförtro åt mig det som tynger ert hjärta. Är det Eva ni menar, så låt oss bedja för henne.

— Bedja! Alltid vilja de bedja! fortfor den gamla med samma häftighet. Hvarför ej hellre uppstå och verka, när Herren gifver stunden i våra händer? O, när jag tänker, att ni ännu i dag... men så är det alltid. Bedja, bedja... och när allt kunnat bärgas och allt är förloradt, då säger ni åter: bedja, bedja! Är ni präst, ni? Är ni Guds redskap till själarnas räddning, och Herren gifver en själ i eder hand, men ni tager icke emot henne, ni har icke tid... hör på honom, han har icke tid!... och då kommer frestaren och tager den förlorade själen, men ni som icke haft tid, ni som icke haft ögon, öron och hjärta för Guds kallelse, ni kommer sedan så sakteligt, som om ingenting händt, och säger till mig: bedja, bedja! Jag skall säga er något, så lärd ni är, så Guds man ni tror er vara: ni kommer för sent! För sent! För sent!

Och den rasande kvinnan sjönk utmattad ned på sitt halmläger. Det var omöjligt att vidare få ett ord af henne.

Diakonus Elg beslöt att återkomma i morgon, då han hoppades finna den sjuka lugnare. Men hans eget innersta var förlamadt af skräck. Han gick till Anna, tog henne i enrum och frågade:

— Hvar är Eva?

Anna förmådde endast svara med sina tårar.

Nu äntligen förstod diakonus Elg den gåta som han förgäfves sökt utgrunda. I mer än tjugu år hade hans kall som själasörjare lärt honom ransaka hjärtan och utforska de fördolda klyftorna i människors inre. Han borde ju vara en människokännare, han måste vara det för att med framgång sköta sitt kall, och likväl hade han icke inträngt nog långt i dessa hemlighetsfulla djup. Han, som själf var ett barn i synden, hade ännu behållit så mycken oskuld, att han kunde bedragas, kunde hoppas och tro, där den mest världslige af hans åhörare genast skulle ha insett, att intet tvifvel återstod mer.

Men var han ett barn i oskuld, så var han en man i mod — icke tillräckligt en handlingens man för att bryta hinder och kasta åt sidan betänkligheter, detta bevisade bäst hans långa tvekan, innan han beslöt sig att följa sitt hjärtas böjelse — men dock en man, som när det gällde var färdig att våga allt.

Nu tvekade han icke. Valborg hade förebrått honom att hafva prisgifvit en själ som han kunnat rädda; nu ville han, kosta hvad det ville, rycka sin ungdoms älskade ur det bråddjup, hvari hon störtat sig.

Han gick till högkvarteret, till generalens hus. Hans excellens var ej hemma; omöjligt att komma in. Han gick till generalguvernören grefve Campenhausen. Denne landets välmenande och tillmötesgående styresman var hemma och yttrade sin fägnad att se en värdig herde, som icke i farans stund öfvergifvit sin hjord. Men så snart det blef fråga om en reklamation hos general Keith, förklarade grefven, att han icke hade det minsta att säga i generalens angelägenheter.

— Är det en penningefordran?

— Det är en fordran, svarade diakonus, rodnande öfver sin halfva nödlögn. Han hade kommit med afsikt att uppröra himmel och jord; men att inför denne småleende hofman blottställa en kär persons rykte, utan hopp att ens vinna något därmed, det blef honom för starkt. Han bugade och gick, men icke hem till sin boning, utan åter till högkvarteret, och åter blef han ej mottagen. Där såg man honom långt inpå natten, vankande som en fridlös skugga utanför den okända mur, som dolde en älskad fånge. Han trodde sig hafva genomgått alla pröfningar, denne man, och anade icke, att i denna förfärliga natt återstod för honom en af de bittraste strider som sönderslita ett människohjärta — svartsjukans kval.

Följande morgon gick diakonus Elg för fjärde gången till högkvarteret. Nu blef han mottagen.

Keith satt kall, stolt och förnäm vid det stora skrifbordet, på hvilket låg utbredd Sveriges karta. Det var Keith fältherren, Keith ädlingen, Keith världsmannen. Han hade blifvit störd i sina planer att eröfra Sverige, såsom han eröfrat Finland.

Framför honom stod midt i rummet den förorättade familjens försvarare, mindre kall, mindre befallande, men en ädling med högburet hufvud äfven han, ehuru med en annan herres diplom. Det var två starke män som kämpade om en svag kvinna — två motsatta lifsåskådningar, som stredo hvar för sin rätt.

Deras samtal kan lättare gissas än utsägas. Elg bönföll icke, han fordrade. Han förde som förmyndare familjens och som präst den sedliga rättens talan. Merthens flydda, förvillade döttrar måste återlämnas åt deras anhöriga. Att kränka fredlige medborgares hemfrid och frånröfva familjerna deras barn öfverensstämde

hvarken med civiliserade nationers krigsbruk eller med ryska styrelsens proklamationer. Han vädjade till den berömde fältherrens kända ädla tänkesätt och förlitade sig på hans rättvisa; men om han bedragit sig, vore han beredd att gå med sina klagomål ända till foten af kejsarinnan Elisabets tron.

Keith lät honom tala till punkt och begärde därpå att se hans legitimation som förmyndare. En sådan fanns icke.

— Är ni nära besläktad med Merthenska huset?

— Endast på långt håll.

— Hvad angå er då dess enskilda angelägenheter?

— De angå mig med hvarje medborgares rätt. En förolämpning mot en är en förolämpning mot alla.

— Fraser!

Om diakonus Elg icke varit den man han var, skulle han hafva slagit sin motståndare i ansiktet. Om general Keith icke varit den man han var, skulle han hafva kastat den djärfve talaren i Åbo slottstorn. Båda beherskade sig.

De voro dock båda högsinte män. Keith var för ridderlig för att missbruka styrkans rätt, och måhända tvang honom en inre röst att högakta sin motståndare.

— Vördige herre, sade han efter en stunds tystnad, jag vill gå eder önskan till möte, men blott på ett villkor. Mademoiselle Eva skall själf få bestämma om sin och sin systers frihet. Förklarar hon, att hon blifvit hitförd emot sin vilja, skola båda systrarna genast återlämnas. Förklarar hon åter, att hon frivilligt inträdt i detta hus, så förbinder ni er att ej rekamera dessa unga fruntimmer mot deras vilja. Går ni in därpå?

Diakonus betänkte sig. Hans förstånd svarade: ja; hvad vinner du på en rättsprocess? Hans samvete svarade: nej; man dagtingar ej om det rätta! Och Elg hade alltid funnit sitt samvete vara den bästa rådgifvaren. Han svarade nej.

— Då har jag ingenting vidare att tillägga, återtog generalen kallt.

Audiensen var slutad. Mathias Elg återvände för att nedlägga sina sorger i den trogna systemens sköte. Jakob Keith återvände till sina kartor och planen till Sveriges eröfring.

Det var verkligen denna tid fråga om ingenting mindre än en landstigning af ryska armén på Sveriges kuster. Fredsunderhandlingar hade öppnats i Åbo redan i Februari detta år 1743. De fortgingo långsamt och intrasslades med striderna om tronföljarevalet vid svenska riksdagen. Det förlorade Finland var priset för ett val efter kejsarinnan Elisabets önskan. Man hade valt hennes systerson, hertigen af Holstein, sedermera Peter III. När denne olycksfödde prins blef Rysslands tronföljare, delade sig Sveriges ständer mellan kejsarinnans kandidat, furstbiskopen af Lybeck, och svenska bondeståndets utkorade, kronprinsen af Danmark. Allteftersom den ene eller andre af desse tronpretendenter syntes få öfvertaget, mäklade underhandlarne i Åbo på köpmannavis om freden. Det gällde Finland i munsbitar. Svenska sändebuden Cedercreutz och von Nolcken fordrade icke mera Petersburg; de ville nu nöja sig med Nystadska fredens gräns. De ryska sändebuden Rumanzoff och Luberas fordrade hela Finland, läto sedan förmå sig att lofva Österbotten tillbaka, därefter äfven Björneborgs län, sedermera en gräns från Hangö norrut, slutligen äfven Tavastland. Och efter det sista priset hade man i

beredskap det allrasista. Det är fredsunderhandlingars vanliga prutmån. Men till statskonstens ära bör medgifvas, att man sällan har schackrat oförskämdare om länder och folk.

Skrämskott användes å båda sidor att påskynda underhandlingarna. Svenskarne återtogo Åland, deras skärgårdsflotta visade sig i Åbo skärgård, och linieflottan lade sig vid Hangö, för att instänga den ryska i Finska viken.

Keith skulle påskynda freden i Stockholm. Han hade andra bekymmer att tänka på, än sitt hjärtas angelägenheter, så mycket mer som upprorsplaner förspordes i nejden af Åbo.

Han hade utsändt en ströfkår för att rekognoscera i trakten af Bjerno, och denna återförde som fånge en ung man, hvilken trotsigt vägrade att besvara de frågor man ställde till honom. Rapporten innehöll, att den unge mannen blifvit gripen under försök att en söndag uppvigla bönderne på kyrkovallen mot den ryska styrelsen; att han varit åtföljd af några från Helsingfors till rotarna hemsände finske dragoner; att han försvarat sig som en ursinnig, men lämnats i sticket af bönderne, blifvit afväpnad och förd till Åbo att ställas för krigsrätt.

General Keith var van vid sådane fångar, men det var det första myteri mot sin makt som han haft att bestraffa i Finland efter kapitulationen i Helsingfors. Han lät föra fången till sig.

— Ditt namn? frågade han på tyska.

Fången svarade icke. Trasig, blodig, förvildad, med bakbundna händer och kläderna nedstänkta af vägarnas gyttna, blickade han sin domare trotsigt i ögonen, men teg.

Keith hade en skarp blick och Julius Cæsars berömda konst att igenkänna hvarje ansikte bland de hundratusende, hvilka han engång sett. Han betraktade fången uppmärksamt och sade åter till honom:

— Du är icke bonde. Du är icke heller soldat. Hvar har jag sett dig engång förut?

Intet svar.

— Kalla hit tolken!

Tolken, en viborgare, som rådbåkade halfva Europas språk, hade dagen förut brutit sitt ben och kunde ej åtlyda sin herres befallning.

— Daydie, sade generalen, bed mademoiselle hafva godheten assistera som tolk.

Daydie gick och återkom snart med Eva Merthen. Det var första gången hon visade sig i generalens högkvarter. Hon hade förändrat dräkt, bar en klädning af svart atlas och åtföljdes af en främmande fransk kammar-tärna. Håret upplagdt med mera omsorg, ögonen nedslagna, kinderna bleka, hållningen kanske litet mer prinsessa än förr, men värdig och lugn.

— Var god, mademoiselle, och tolka mina frågor på finska eller svenska. Fången tycks icke förstå mig. Jag önskar veta hans namn och yrke.

Den nya tolkens långa, svarta ögonhår lyftade sig som moln och läto se dessa två glänsande solar, som tjusat och bedårat så många hjärtan. Men knappt hade hon kastat en blick på fången, innan hon grep i den närstående kammarjungfruns arm, för att icke digna till golfvet, och från hennes läppar gick endast det svaga utropet:

— Isak!

Fången, som icke sett sig om, förnam detta knappt hörbara ord, och ville störta fram, men greps af vakten.

Han sökte förgäfvles lösgöra sina bundna händer, hans kinder blossade, hans läppar sammanbetos, och äfven han kunde blott utsäga ett enda ord:

— Eva! www.libtool.com.cn

— Lacy — sade generalen till sin adjutant — lämna mig allena med fången. Ingen vakt. Daydie stannar.

Lacy och vakten aflägsnade sig.

— Mademoiselle — fortfor generalen på fransyska — var lugn för den unge mannen. Jag igenkänner honom från Pemar. Det var i hans sällskap jag första gången såg er . . . Tala till honom!

— Isak — sade Eva Merthen, som återvunnit besinningen, men icke modet — huru är det möjligt, att jag återser dig så? Hvad har händt?

— Och huru är det möjligt, att jag återser dig så? Hvad har händt? efterstafvade ynglingen mekaniskt i en förvirrad ton.

— Du har rätt att fråga, och jag skall berätta dig allt, svarade Eva. Men icke nu, Isak. Jag ber dig, låt oss tala endast om dig. Hvad har du gjort, att du föres hit i dessa förskräckliga band? Du blöder! Hvad har du gjort?

— Icke nu! efterstafvade åter Isak Alanus, i det att hans blickar misstänksamt irrade från generalen till fostersystemen och från denna åter till generalen. — Icke nu; låt oss tala om dig.

— Gör fången uppmärksam på att det gäller hans lif, anmärkte Keith, och denna gång på tyska. — Han har blifvit gripen med vapen i hand under försök till uppror. Om han ställes för krigsrätt, skall han knappt undgå att arkebuseras. Hans enda räddning är en uppriktig bekännelse.

Eva ville tala, studenten afbröt henne. — Jag förstår tyska, sade han. Jag behöfver ingen tolk, allraminst dig som tolk för vårt lands fiender. Gäller det ingenting annat än mitt lif, tag det! Jag fruktade, att det gällde någonting mer. Hvad vill han veta om mig, den mäktige herrn? Jag ämnade tiga, men det var för en halftimme sedan. Nu må han veta allt. Han må veta, att jag afskyr hans kejsarinna, att jag aldrig varit och aldrig skall vara nog feg, att svära åt henne en falsk trohet. Och om jag afskyr den höga frun, så må han veta att jag hatar hennes besoldade knekt. Han har bundit mig engång förr...

— Han frigaf dig! inföll Eva.

— Lika godt, de bundo mig engång förr, och han bjöd mig en godtgörelse. Jag tänkte då redan säga honom: i sjön med dig, skotska hund, som säljer dig åt den mestbjudande!

— Isak, för himlens skull, tag dig till vara!

— Jag tänkte då redan säga: tror du dig köpa andra, för att du säljer dig själf? Det är krig mellan oss, och krig skall det vara. Därför har jag lämnat boken och gripit till huggvärjan. Må de darra, som nu trampa oss; jag är icke den ende.

— Hvad säger han? frågade Keith på fransyska.

— Han säger — svarade fyndigt den nya tolken, kanske för första gången svikande sanningens pligt — han säger, att han är rasande mot er för att jag befinner mig här. Han säger, att han blifvit förledd af falska underrättelser om en svensk landstigning, att han af obetänksamhet låtit förleda sig att följa några oroliga kamrater och att han nu ångrar detta förhastande.

— Säg honom — fortfor Alanus, som icke förstod fransyska — att han gör klokt i att genast skjuta

mig; annars skall han aldrig vara säker för min kula. Säg honom, att sedan jag sett dig här, måste en af oss dö.

— Han upprepar, öfversatte Eva, att han är er personlige fiende, icke kejsarinnans. Om ni ädelmodigt vill förlåta hans felsteg och tillåta honom fly till Sverige, så snart hans blessyr är läkt, förbinder han sig att icke återvända, så länge den ryska styrelsen råder i Åbo. Och jag tillägger: bevilja hans önskan! Öfverlämna honom åt mig, jag ansvarar för honom.

— Det är mycket begärddt, mademoiselle. Han har gripits med vapen i hand.

— General, har jag förr begärt något af er?

— Nej, mademoiselle. Jag skänker honom åt er, efter han är *min* personlige fiende.

— Hvad säger han? frågade Isak.

— Han säger, att han vill nedlägga denna sak, för att icke göra alla dina kamrater olyckliga med dig. Han säger, att han förlåter dig för din trohets skull och att du är en bra gosse, som velat tjena den regering du anser för din lagliga öfverhet.

— Säger han verkligen det? utropade Isak öfverraskad. Den hunden har dock någonting godt i sig.

— Daydie, sade generalen, kalla in vakten.

Vakten inträdde.

— Lös fången!... Han är nu er, mademoiselle.

— Jag tackar er; jag har icke väntat mindre af ert ädelmod. Men fången är sårad. Tillåter ni, att jag bereder honom en nödig omvårdnad, innan han reser? Och vill ni hafva den godheten sända honom ett pass?

— Ni har att befalla. Man skall uppfylla er önskan.

När man löste fången, svimmade han af utmattning och bortfördes utan medvetande. Några timmar senare befann sig Isak Alanus, förbunden, badad, omklädd och styrkt af en välgörande hvila i ett aflägsset sidorum af högkvarteret, det ofta nämnda Grubbska huset, det största privathus i staden. Hans sår voro icke farliga: ett lätt sabelhugg i hufvudet och rispan af en pik i högra armen. Han hade soffit och såg sig förvånad omkring. Eva satt vid hans bädd.

— Hvar är jag?

— Hos mig, som du ser.

— Men det förekommer mig, som hade jag varit fången... som hade jag sett dig i den skotske knektens högkvarter...

— Du har varit fången, men är nu fri. Huru kunde du handla så obetänksamt? Huru hade du hjärta att bereda mig, din syster, din vän, ett sådant återseende?

— Ja, jag påminner mig, svarade studenten, samlande sina tankar. Det var i Bjerno. Jag hade aftalat med Isak Ross och kronofogden Nikoletius, att vi ej längre skulle fördraga det ryska oket. Vi skulle samla våra finska dragoner och soldater, som hemskickats till rotarna. Vi skulle förstärka oss med några tusen bönder, marschera på Åbo, jaga ryssen i Ålands haf och rensa landet under förväntan på svenska flottan. Å, det skulle ha varit en lustig slängpolska, det skulle ha gått i språngmarsch, om ej de fege bönderne svikit oss. Hvem kunde tro, att det är samma virke, hvaraf man förr gjorde karoliner! Nu är allt uselhet... det lönar ej mödan att slåss för sådana tallriksslickare.

— Isak, jag känner ej igen dig... du, den blygaste, den saktmodigaste bokmal, som någonsin hängt hufvudet

öfver en latinsk grammatika! Var förståndig, och störta dig ej i ett säkert fördärf!

— Och det säger *du* till mig? utbrast studenten, högeligen förvånad. Hvem var det som alltid föraktade mig för min blyghet? Hvem var det som frågade mig om jag var rädd, när ryssarne ryckte mot Åbo? Hvem var det som sade till mig, när vi den dagen gingo hem ifrån kyrkan: ju högre äpplet, dess högre stegen? Du var det; du sade det. Och du tror, att jag kunnat lefva med ditt förakt! Och du tror, att jag kunnat glömma hvad du sade mig samma dag, när vi nalkades porten och ej mer skulle få säga hvarandra ett förtroligt ord! Blif en stor man, sade du. Bryt en ny bana, och sedan ... sedan kan du göra den fråga, som du ännu icke har gjort! Ja, det sade du mig. Förstår du då icke, att dessa ord ha drifvit mig ut i skog och ödemark ... till strid på lif och död för ära och fädernesland? Förstår du icke nu, att jag velat lägga vårt befriade land för dina fötter, du som föraktat mig, och säga till dig: är du nu nöjd? Får jag nu fråga?

— Ja, jag förstår. Din afsikt var ädel; stackars gosse, du har förtjenat ett bättre öde. Men krigarens lager föll ej på din lott. Lef för vetenskapen, strid för ett äradt namn vid vår akademi och i hela Europa! Det är din bana, Isak. Hvarför kan icke du blifva en stor man, som Sveriges Linnæus?

— Och om jag blifver det och återkommer till dig med den fråga, som bränner mig in i mitt hjärtas rot, så skall du kanske åter säga till mig: var förståndig, störta dig icke i ett säkert fördärf!

— Nej, då skall jag icke säga det.

— Icke? Verkligen icke? Nåväl, så säg till mig: fråga nu genast! Eva ... du vet ännu icke hvad jag

kan göra, för att blifva dig värdig, men du vet åtminstone hvad jag vill. Låt mig nu fråga . . . nu, nu! . . . och jag skall gå fram genom alla hinder på den bana du utpekadt, jag skall bryta mig väg genom berg, jag skall blifva en stor man eller dö . . .

— Nej, nej — sade Eva Merthen, med en hastig blyxt af förskräckelse i de sköna ögonen — icke nu! icke här! Du måste ännu i dag fly öfver till Åland eller till Sverige. Det är din enda räddning . . . det är villkoret för ditt frigifvande.

— Villkor? upprepade studenten. Hvem är det som har förelagt mig ett sådant villkor?

— Jag. Det återstod ingen annan utväg.

— Och du har erbjudit ett villkor? Åt hvem? Väl icke åt kejsarinnans legoknekt?

— Jag besvär dig, Isak, fråga mig icke! Res, min vän, min bror, min hjärtesorg . . . res!

— Icke förrän jag vet med hvilken rätt du benådar mig och föreskrifver mig villkor . . . Rättvisa himmel, *hvar är jag?* utropade Alanus, plötsligt förfärad och sprang upp ur sin bädd.

— Jag har ju sagt, att du är hos mig. Lugna dig! Intet larm! Inga oförnuftiga frågor! Det gäller ditt lif.

Men Alanus stod icke att hejda. Han sprang till fönstret, uppryckte det och såg ut mot gatan. Han igenkände de närmaste byggnaderna, såg södra hörnet af domkyrkan och torget, såg Merthenska huset . . . beräknade några ögonblick läget af det hus, där han befann sig, och utbrast därpå med en röst, som nästan kväfdes af snyftningar:

— Jag är i ryska högkvarteret!

Eva Merthen var en så modig kvinna som få, men här svek henne modet. Hon sjönk i en hvilstol och dolde sitt ansikte.

En tystnad uppstod, under hvilken Isak Alanus gaf ohejdadt lopp åt sina tårar och sin förtviflan. Efter hand tycktes han lugna sig, men blott för att såsom i en enda suck sammanpressa hela smärtan af en trofast själs dödligt förolämpade känslor.

— Jag har älskat dig, så långt jag minnes tillbaka ... Jag har beundrat dig såsom det bästa, det högsta, det renaste, som på jorden finnes ... Jag har tusen gånger velat gifva mitt lif för dig ... Jag skulle ha dödat den som vågat säga ett ondt ord om dig, och ... nu måste jag förakta dig!

Han förmådde ej mer. Han störtade ut.

Ingen hindrade honom.

Kvar blef på hvilstolen en olycklig, som betäckte sitt ansikte och för hvilken ett helt förgånget lif tycktes sjunka i spillror. Ett djupare fall har ingen kvinna — ingen högsinnad, ädelt tänkande kvinna — upplefvat.

14. Upprättelsen.

Den starke kan besegras, den trygge snafva, den rene fläckas, den säkre falla. Döm dem icke. I dag jag, i morgon du. Desse besegrade kunna engång segra, desse snafvande uppstå, desse fläckade rentvås, desse fallne återupprättas. Seger eller nederlag kunna bero af yttre stöd eller inre viljekraft, men främst däraf, att den fallne känner sitt fall. Utan förödmjukelse ingen återupprättelse. Känn fallet mjukt, och du blifver liggande.

Hvad hade fört den dittills så beundrade och fläckfria unga flicka, som nu blef ett föremål för så rättvist tadel, till den fientlige fältherrens boning? Historien, hvilken hon tillhör, har icke antecknat det; samtiden, som tadelade henne, har icke besvärat sig med att uppsöka hennes motiver. Hon har stått intill våra dagar såsom en olöst gåta för eftervärlden, och om denna bedömer henne mildt, är det för att fallet var ett ögonblicks villa, men upprättelsen sträckte sig öfver ett långt lif.

Äfven det oregelbundna, intrasslade, svårlösta problem, som kallas människohjärtat, har sin matematiska formel. Äfven dess gåtor kunna, med någon erfarenhet

af karakterer, lynnen och tidsförhållanden, om icke uträknas i siffror, dock afvecklas till en hög grad af sannolikhet.

Antag en tid i upplösning, ungefär som en vår i början af April: drifvor af det förgångna, som ännu icke dött ut, grässtrån af en sommar, som ännu ej blifvit född. Antag ett hem med mycken kärlek och någon svaghet, gammaldags enkelhet parad med en senare tids ärelystnad. Antag en ung person, på samma gång vek och älskvärd, trotsig och svärmisk. Antag smicker i barndomen, beundran i ungdomen, en sällsynt skönhet, ovanliga själs gåfvor, lifligt lynne och frihetstörstande, själfrådigt sinnelag — allt detta instängdt inom den trånga muren af små och inskränkta borgerliga förhållanden. Antag den omedvetna eller halfmedvetna längtan inom en sådan örnunges bröst att en dag flyga ut öfver muren, flyga emot solen, vinna ett högt mål och bada i glänsande ljus. Antag en själ, som länge söker sin jämlike och icke finner honom. Antag, att plötsligt denne drömmarnes hjälte, denne så länge sökta och aldrig funna jämlike står framför en utbredd famn, ett klappande, stormande hjärta; att han erfar alldeles samma intryck; att båda igenkänna i hvarandra det som de båda saknat och båda behöfva, hälften af deras väsende, fyllnaden af ett omätligt tomrum, och i samma ögonblick de igenkänna hvarandra, känna de sig båda hela. Antag slutligen, att denna känsla och detta igenkännande inträffat för den svagare och beroende hälften i en brytningsperiod, när familjens band tycktes upplösta, hemmet föll i spillror och intet stöd fanns i närheten, som höll den redan lyftade foten, det redan prisgifna hjärtat tillbaka inom gränserna af en pligt — hvem vågar under alla dessa förhållanden kasta den första stenen på Eva

Merthen, om hennes beundrade hjälte sade till henne: kom! och hon följde honom?

Hade hon varit man, skulle hon gått hans bana; hade han varit kvinna, skulle han gått hennes. Hvad frågar det upprörda hjärtat vid detta val efter sedernas band eller människors dom?

Detta är fallets tyngdlag, som upprepas i olika former från släkte till släkte. Det är det ändliga, försvinnande ändamålet, som ställes öfver det högre, oändliga. Men det sker icke ostraffadt. En dag kommer, när det yttre band, hvilket den friborna människan söndersliter och kastar af som en fjätter, visar sig vara ett inre lagbud, ett band för själarna — när den samhällets och sedernas dom, som hon i villans ögonblick föraktar och trotsar, visar sig vara hennes samvetes vittnesbörd. Då öppnas hennes ögon, då står hon lösryckt från den Gud som hon glömt, den mänsklighet som hon föraktat, och den inre väktare hvilken hon trodde för alltid stum, men hvilken blott bidar sin stund för att tala och straffa.

Vid ett sådant uppvaknande återstår endast ett val: att stiga eller att sjunka. Det är uppror i människoanden: han måste förödmjuka sig eller förhårdas.

Vi återgå till berättelsen.

Eva Merthen hade gått som i drömmen till den stund, när hon återsåg Isak Alanus. Fosterbrodern, hvilken älskade henne mer än en bror, förde hennes minnen tillbaka till det förflutna, som hon förnekat och öfvergifvit. Hon hade förgäfvets velat skapa honom till den hjälte hon sökte; men han var ädel och rätt-tänkande, hon höll honom kär. Det fanns ett medel att godtgöra hvad hon brutit mot honom. Hon räddade hans lif, lika godt huru: var icke detta nog? Nej,

det var icke nog. I den minut han upptäckte hvar han befann sig — hos henne, och dock i en fiendes högkvarter — var hvarje band brustet mellan henne och honom, mellan henne och ett förgånget lif. Han föraktade henne, han öfvergaf henne i djupet af hennes skam.

I detta förfärliga ögonblick stod den olyckliga ensam i världen. För henne fanns ingenting mer, utom den vaknande, omutlige väktaren, som nu började tala — ingenting, icke ens den man som hon älskade och som hon trott vara sitt allt.

Hon visste ej själf huru länge hon legat i hvil-stolen med ansiktet betäckt af de fina, ringpyrdda händerna. Hon visste ej, att Karin gått genom rummet och trott att hon sof. Men om hon gråtit eller sofvit, det visste hon ej heller. Hon var som tillintetgjord.

Då öppnades dörren, Keith trädde in. Hon igenkände hans steg, men rörde sig icke.

— Ni mår icke väl? frågade han deltagande.

Hon svarade icke.

Han lösgjorde sakta en af hennes händer, tog den i sin och satte sig bredvid henne.

— Mademoiselle — fortfor han, leende, på fransyska — jag har eröfrat ett konungarike och vill icke åter förlora det. Är det en fiende som infallit i mitt rike, så säg mig hans namn, på det att jag må kunna utmana och besegra honom!

Hon vände sig bort, och nu kände hon, att hon grät. Hon älskade denne man så högt, och hon blygdes därför.

— Ja, fortfor Keith lekfullt, jag ser nu, att det är en fiende. Hvem han än må vara, han må heta *migraine* eller *jalousie*, han är såld, han skall icke upplefva

kvällen. Tror ni, att jag låter frånköpa mig min dyrbaraste egendom?

— Också jag vet en dyrbar egendom, som jag ej låter vän eller fiende frånköpa mig, svarade Eva, fortfarande bortvänd. Det rann något upp som en ingivelse i hennes själ och återgaf henne modet. Hon grät icke mer.

— Nå vid Sankt Patrik, genmälde skotten, jag vill se den köparen, som vågar oroa er. Gäller det en lock af ert sköna hår?

— Nej milord. Det gäller en kvinnas heder.

Generalen blef allvarsam. Han tyckte ej om svaret, men det var icke första gången han hört ett djärft ord från dessa vackra läppar.

— Hvad är det? frågade han. Hvem vågar tillfoga er en oförrätt och ännu hoppas att lefva? Hvem vågar skymfa den, som är allt för Keith?

— Ni själf, milord.

Keith uppstod och gick några steg fram och åter i rummet. Han var en ädling i tänkesätt, såsom en ädling i börd, men fältlifvet hade lärt honom att taga sådana frågor lätt.

— Mademoiselle — sade han halft skämtande, halft förebrående — en krigare erbjuder er allt det som står i hans makt, sin odelade kärlek, sin aktningfulla tillgifvenhet. Alla edra önskingar skola uppfyllas, så långt han förmår. Mer kan han icke erbjuda. Begär ej det lugna boet af en ströfvande falk, som ej vet om morgonen hvar han om aftonen söker ett fäste.

Eva hade uppstått. Hon vågade åter upplyfta sin blick, hon var åter sig själf. I samma stund hon lärt känna sitt fall och förstått, att hon ej kunde lefva utan upprättelse, i samma stund var hon räddad.

— Är det allt hvad ni har att säga mig, milord?

— Nej, jag ber er, tag plats, jag har tusen saker att säga er. Jag vill ej förolämpa er med att tala om er skönhet och min kärlek. Hvertill skulle det tjena? Ni vet det förut. Ni är ej den kvinna som matas med sockergryn, och jag är icke nog ung att täfla med dem som bjuda er sådana. Men tillåt mig att säga er hvad Jakob Keith var, innan han såg er, och hvad han skall blifva, om ni fortfarande är nog ädelmodig att åtaga er hans uppfostran. O mademoiselle, jag har före er känt endast en kvinna, som förenat alla sitt köns älskvärda egenskaper med en mans kraftiga vilja och en drottningens högsinhet. Det var min mor, lady Mary Drummond, som härstammade från earlarna af Perth, en familj namnkunnig för sitt mod, sin trohet och sina olyckor. Jag var ett barn, när jag förlorade henne, men det är henne jag tackar för att jag ännu kan högakta en kvinna. Hvarken hofven, slagfälten eller de stora hufvudstäderna, där jag tillbragt största delen af mitt lif, äro de rätta platserna för att lära sig uppskatta en kvinnas värde. Det är sant, att vid tjugutvå års ålder var jag engång förälskad i Paris... Men ni hör mig icke?...

— Jag hör er, milord, till dess att ni behagar återkomma till det ämne, hvarom jag erinrat er.

— Jag försäkrar er, det var hvarken en prinsessa af blodet eller ens en af dessa hundra markisinnor, på hvilkas klädningsfällor man trampar vid hvarje steg i Paris. Det var en liten brunett af borgerlig härkomst...

— Som jag, milord!

— Å, ni skämtar, *votre altesse!* Kort sagdt, hennes far hade den ofantligt viktiga förtroendeposten

att vara konungens förste perukmakare. Hvilket icke hindrade Suzanne Cabet att i mina ögon vara förtjusande. Man föreslog mig vid denna tid att eröfra Sicilien åt konungen af Spanien. Tror ni jag hade tid att lyssna till ett så ärofullt anbud? Nej, jag diktade romanser vid min Suzannes fötter; jag var så galen i henne, att jag kunnat gifta mig med henne.

— Ah!

— Ja, hvilka dårskaper kan man ej begå vid två och tjugu år! Lyckligtvis föll det henne icke in att sätta min kärlek på ett så hårdt prof. I Paris lefver man för dagen. Ingen af oss tänkte på framtiden, när vi en dag råkade i tvist om en knähund. Jag hade gifvit henne en den täckaste lilla gascognare, knappt större än en råtta, med ciseleradt halsband af silfver, och ville kalla honom Bébé, men Suzanne hade fått i sitt hufvud, att han skulle heta Jacques. Ni förstår, att jag ej fann detta namn rätt passande... Suzanne var en liten egensinnig fjolla, som bakom sina koketta lockar *à la régence* dolde ett vanligt tomt litet flickhufvud. Den ena repliken gaf den andra; slutet blef en rupture. Det var nu för sent att eröfra Sicilien, jag inskeppade mig i stället på en halsbrytande expedition till Skottland, men följderna af denna obetydliga roman, hvarmed jag annars icke skulle ha tröttat er, var lycklig för mig. Jag hade fått nog af att leka med känslor och tog mig sedan bättre till vara. Med undantag af furstinna Dolgoruki...

— En värdigare böjelse...

— Jag tvislar därpå. Dolgorukis voro år 1729 den mäktigaste familjen i Ryssland. Den unge tsar Peter II var förlofvad med en dotter till fältmarskalken Dolgoruki. Denne allrådande magnat erbjöd mig sin brorsdotter till

gemål, och jag tillstår, att jag ett ögonblick var frestad att mottaga anbudet. Hon var skön, snillrik och ärelysten . . . som ni, mademoiselle.

— Och furstinna, milord.

— Hvarför icke? En förbindelse med denna mäktiga familj, en förvantskap med det kejserliga huset skulle ha öppnat för mig den mest lysande bana i Ryssland, såframt någon dödlig kan förutse en framtid i detta land, där man i dag står vid tronens trappsteg och i morgon kanhända försmäktar i Sibliens ödemarker. Jag tänkte verkligen på denna fördelaktiga förbindelse, när jag en dag ville besöka furstinnan och mötte i vestibulen en ung slafvinna, hvilken man bortförde halfnaken och blödande af förfärliga gisselslag öfver de bara skuldrorna. Jag frågade hvad den olyckliga förbrutit och erfor, att hon sönderslagit en vas af kinesiskt porslin. Hon hade blifvit afstraffad på furstinnans egen befallning och, jag blygs att säga det, till någon del med hennes egen hand. Ni förstår, att jag vände åter från vestibulen, och sedan såg jag ej mer denna grymma kvinna. Det är ej nog att vara skön, snillrik och ärelysten: man måste äfven hafva ett hjärta . . . som ni, mademoiselle.

— Har ni nu slutat, milord?

— Är ni redan trött att höra mig? Ack, mademoiselle, om jag plågat er med dessa minnen af mina dårskaper och mina frestelser, så är det blott för att ni må förstå med hvilken rätt ni intagit en så ensam och obestridd plats i en krigares hjärta. Om jag älskat er vid mina tjugu år, hvem hade då ansvarat för att jag ännu skulle älskat er vid trettio eller fyrtio år? Och om ni varit en dam af hög börd, en konungs eller en kejsares anförvant, hvem hade förvissat mig, att ni

ej bakom alla dessa bördens, snillets och skönhetens företräden dolt ett grymt hjärta, som en dag skulle sönderslita mitt eget? Men jag är icke ung, och ni är icke furstinna. Ni kan icke dölja er för mig bakom någon mask, och jag, som pröfvat lifvet — jag, som af själfva mina dårsaker hämtat en lärdom — jag har i er funnit den enda kvinna som jag någonsin verkligt älskat, utom min mor. Ni är för mig det högsta och bästa i detta lif, utom äran, och äfven hon kan icke vara eder rival, ty ni är den enda kvinna som är mig värdig. Tror ni mig nu, om jag säger er, att jag ej mera kan lefva utan er, att ingen annan än döden skall åtskilja oss? Och tror ni det, mademoiselle... är det nog för er, att Jakob Keith gifver eder, i utbyte mot sin lycka, en mans ord, en krigares aktning, sitt hela återstående lif och sitt odelade hjärta... begär då ingenting mer; jag har gifvit eder allt hvad jag *kan* gifva eder.

Eva stod åter upp. Hvarje ord hade gått genom hennes själ som glödande pilar. Hon kände, att inom henne bodde en makt som förrådde henne och som nästan oemotståndligt tvang henne att kasta sig till denne mans bröst och säga: nej, nej, nej, det är nog, jag begär ingenting mer!... Men så öfvermäktigt kvarstod ännu intrycket af hennes möte med Isak Alanus, att hon åter nedsänkte de redan utbredda armarna, dödade det förrädiska hjärtats ord, som uppstego på hennes läppar, och sade:

— Allt, utom ert namn, milord!

— Ja, sade Keith, kanske mera förnämt, än han själf visste eller ville det. — Jag har bjudit er allt hvad jag *kan* erbjuda. Mitt namn tillhör icke mig ensam, det tillhör min familj.

— Ni har rätt, svarade Eva Merthen, nu lika stolt som han själf. Ett namn tillhör ej oss allena. Ett fläckadt namn kastar skugga på alla som bära det. Jag vet ingen skillnad däri, milord, mellan den högste och den lägste, som vilja bära sitt namn med ära.

Keiths underläpp sköt fram om den öfra. Det var ett egendomligt drag i hans släkt, såsom det säges vara i Habsburgska huset.

— Mademoiselle — sade han, med ett försök att småle — jag förstår edra känslor, om jag ock skulle finna dem oberättigade af hvilken annan som helst, än er. Ni är född för en krona, och skulle naturens bördsrätt vara erkänd, skulle hvarje annat namn än ett kungligt vara för litet för er. Som det nu är, måste vi böja oss för vår tids fördomar. Hvarför eftersträfvat ett namn, när ni äger i verkligheten alla dess förmåner? Stora själar, som er, äro upphöjda öfver skenet.

— Jag anser er själ, milord, vara jämbördig med min.

— Godt. Jag mottager mitt adelsdiplom af er, såsom jag skulle ha mottagit det af Skottlands drottning. Men i ett afseende är ni friare än jag. Er far har visserligen sagt mig, att ni härstammar från gammal böhmisk adel. Men ni bär icke, som jag, en ädlings ansvar inför nio lordmarskalkar af Skottland i rätt nedstigande led. Det är ett ansvar, som man ur er synpunkt kan beklaga, men från hvilket jag icke kan frigöra mig.

— Jag hör er, milord, och jag vore icke värdig en man som ni, om jag längre ville tvista med er därom. Värdes nu äfven höra mig med den godhet ni visat mig alltför vårt första möte i Pemar. Jag skall aldrig förgäta i hela mitt lif, att ni hedrat mig med en stor

mans kärlek. Jag har älskat er, såsom man endast kan älska det stora, det ädla, det upphöjda i detta lif... nej, afbryt mig icke, jag älskar er ännu, jag skall aldrig till mina dagars ände upphöra att älska er! Men tillhöra er kan jag endast såsom er maka. Ack... jag har ett ögonblick glömt det... jag dåraktiga har i min villa trott, att för den man älskar kunde man, borde man uppoffra allt... världens omdöme, de sinas tårar, ända till hederns fordringar... men jag bedrog mig, milord, och jag skall ångra det, så länge jag lefver. Nu vet jag det... vredgas icke, min fosterbror har varit mitt samvete. Jag har kunnat bära mycket, men hans förakt har tillintetgjort mig. Jag kan icke lefva som er älskarinna, milord. Om ni eller jag kunna höja oss öfver världens dom, så kan hvarken ni älska mig eller jag andas, så länge jag föraktar mig själf.

— Hvad? Denne usling, som jag benådat!

— Ni har skänkt mig hans lif; skänk mig än en gång hans förlåtelse! Sedan har jag en bön till er för mig själf. Jag kan icke kvarstanna i Åbo; gif mig er lejd att öfverresa till Sverige! Alanus har icke afrest ännu, han skall uppsöka ett fartyg och föra mig dit, där ingen förebrår mig min villfarelse och... min skam.

Den oförfärade krigaren, hvars mod aldrig svikit, hvars hand aldrig darrat i dödsfarorna, kände för första gången sin kind blekna. Han såg in i den älskades mörka ögon. Om han där upptäckt den minsta skygga blick, det obetydligaste spår af en hemlig tvekan, eller ens en enda förrädisk tår i ögonvrån, som skulle låtit honom hoppas, att känslorna dock till sist skulle blifva den upproriska viljan öfvermäktiga, så skulle han, den

segervane, ej gifvit vika. Men nej, hon tvekade icke, hon grät icke, hon dagtingade ej med sina känslor, hon stod där så fast, så lugn, så bestämd, som endast en stark själ kan stå, när det gäller ett val för lifvet. Keith förstod, att hans svar skulle blifva afgörande utan appell, och han var besegrad.

— Mademoiselle, sade han, ni reser icke, ni stannar kvar. Har jag ej sagt er, att jag eröfrat ett konungarike och att jag ej ämnar låta någon fiende taga det från mig?

— Jag förstår er icke, milord.

— Och ni tror, att jag skulle låta er resa, att jag skulle belöna er med landsflykt, fattigdom, ånger och öfvergifvenhet för allt det solljus ni redan spridt och än vidare skall sprida öfver mitt ensliga lif? Ni tror då verkligen, att jag skulle kunna lefva utan er och dö utan er? Hvilket lif midt i krigets faser! Hvilken död, utan en tår på krigarens graf! Nej, mademoiselle, äran har varit Keiths ungdomsbrud, äran skall blifva hans valkyria till det sista, men Eva Merthen skall blifva hans maka.

Ett ord, ett enda litet, förklingande ord, huru kan det så hastigt förändra allt? Denna lätta ljudvåg från en människas läppar, som så hastigt uppstår och hastigt förgår — denna svaga fläkt, som knappt förmår sätta i rörelse aspens darrande löf, huru kan den splittra själarna som en åskvigg och åter förena dem såsom två sammanflytande, böljande floder? Huru kan detta enda ord fälla den starkaste och upprepa den svagaste, bryta uddar och spränga murar, utbreda snö eller blomstring öfver den korta minuten af ett människolif, ja gå genom sekler och släkten att omskapa tidehvarfven?

Så var det. Ett ord hade fällt den stoltaste ros till marken såsom en vissnande höst; ett annat ord hade åter upprest henne såsom en grönskande vår. Nu smalt den starka flickan i tårar. Hon hade, utan att veta det, fallit så djupt, och utan att mera hoppas det, vardt hon upprättad.

15. Hertiginnan.

Från denna tid — slutet af April 1743 — uppträdde Eva Merthen som general Keiths gemål. Hon började att vid hvarje lämpligt tillfälle ersätta viborgaren såsom generalens tolk vid de dagliga mottagningarna. Keith vann behaget af hennes sällskap under tröttande göromål; de besökande vunno en förespråkarska, som kände landet och deltog för dess välgång. Än kom en tjänsteman i sina ämbetsärenden; än en borgare som klagade öfver inkvarteringen; än en bonde, från hvilken man tagit hans sista häst till militärtransporterna; än en nödlidande som begärde understöd; än en klagande som lidit öfvervåld och fordrade rättvisa. Den nya tolken var icke ett likgiltigt språkrör, såsom den förre; man märkte snart, att hon hade inflytande och förstod att använda det. Hade Eva Merthen engång tolkat nog fritt, när det gällde en fosterbror, var hon nu desto mera samvetsgrann. Hon hade varit faderns biträde vid uppsättandet af hans ämbetsmemorialer, var icke okunnig i 1734 års lag och företog sig nu att studera den närmare. Snart öfvertog hon granskningen af de många böneskrifter, som dagligen inkommo. Hon var klok och skarpsynt, deltagande för hvarje nöd, men äfven skicklig att genomskåda obilliga

klagomål. Man begynte få en hög tanke om hennes öfverlägsna förstånd och ett stort förtroende till hennes rättvisa. Hon blef den kommenderande fältherrens öra och, genom hans dagliga förbindelse med generalguvernören Campenhausen, den mest inflytelserika person i landet. Knappt en dag gick förbi, utan att man erfor något märkbart spår af denna unga hand, som så klokt, så varsamt och så välgörande ingrep i det eröfrade landets styrelse.

Ryktet om »hertiginnan» utbredde sig hastigt och mottogs med en naturlig misstro. Adeln och borgerskapet, som begynt försona sig med den nya styrelsen, tjänstemännen, som voro tvungna att göra det, och de forne umgängesvännerna i Merthenska huset, hvilka så skarpt fördömde felsteget — alla dessa harmades och höjde axlarna. Mången öfverlade, om man numera borde antaga generalens bjudningar, om man icke borde krossa hans förmätna gunstling med tyngden af sitt förakt.

Dessa flygande opinioner nådde generalens öron, och han beslöt att afbryta deras udd. Det var numera en hederssak för honom själf. Hans maka hade vägrat kvarstanna under bördan af en falsk ställning, och han hade lofvat bespara henne hvarje förödmjukelse.

En knut fanns ännu på denna trassliga tråd. En fältherre måste vara varsam under brinnande krig. Hans anseende och hans ställning bero på hvad fransmannen kallar *prestige* — en förutfattad mening om hans oöfvervinnelighet. För att herska, får han icke själf synas vara beherskad; för att segra får han icke själf synas vara besegrad. Den stolte lorden kunde icke i denna tidpunkt nedlåta sig till den nära nog löjliga ställningen af en brudgum. Men han kunde afhugga

den gordiska knuten med en krigares svärd, förklara denna unga person för sin gemål och sörja för att hon blef respekterad som sådan. Hon skulle icke visa sig ovärdig denna utmärkelse.

Utan tvifvel låg däri ett nytt trots mot sederna. Men Eva Merthen var klok och försakande nog att vänta. Hon hade en krigares ord, det var nog för henne. Hon var hans trolofvade, ännu icke hans vigda hustru, men hon skulle blifva det efter kriget.

Generalen inbjöd, såsom han ofta gjort under vintern, en talrik krets af ortens förnämste. Få vågade uteblifva. Gästerne kommo nyfikne och med föresats att taga sina personer i akt. Men de afväpnades. De mottogos af den nya värdinnan så lugnt, så enkelt och med en så anspråkslös värdighet, som hade hon i alla tider gjort *les honneurs* i ett förnämt hus. Högheten syntes hos henne medfödd. Ingen fruktan, ingen förlägenhet, långt mindre ett försök att uppbära sin nya ställning med en parvenys tillgjorda öfverlägsenhet. Klappade hennes hjärta snabbare vid denna första fruktansvärda uppvisning, så doldes dess slag under den svarta atlasklädningen. Man hade åtminstone väntat sig finna den nya storheten i en lysande toilett, men hon bar sorgdräkten efter sin far, och en solitär i bröstnålen var det enda synliga vittnet om Keiths frikostighet.

Värden tog saken lika enkelt. Inga förklaringar. *Meine Gemahlin, ma femme, my wife*, alltefter det språk han begagnade, med ett ord *min hustru*, men ingen presentation. Han tog det som själfallet, och gästerne måste, antingen de ville eller icke, med tillbörlig aktning rätta sig därefter. Endast den kommanderande fältherren i ett eröfradt land kan fordra att så fermt tagas på orden.

Generalguvernören grefve Campenhausen dröjde icke att med sitt föredöme erinra de öfrige gästerne om deras skyldighet. När man hörde honom med en hofmans aktningsfulla uppmärksamhet kalla värdinnan milady, förstodo friherrinnorna och hofrättsrådninnorna, att de borde följa exemplet. De, som icke ville förstå det, nödgades medgifva, att om där fattades något, icke var det en ladys person eller fulländade hållning. »Hertiginnan» vågade man ej nämna i denna krets; hon tillhörde folkspråket.

Af Merthenska familjen var endast Karin tillstädes, men af forna umgängesväänner flera. Att åter stå gentemot ett förflutet lifs minnen, med hvilka man brutit — att icke nedlåta sig till en undskyllan och likväl icke förneka en gammal vänskap — detta var det svåraste problemet af alla att lösa. Hvilken djup klyfta låg icke mellan det som varit och det som var! Men den unga värdinnan löste äfven denna svåra uppgift med en beundransvärd takt. Hon betraktade sig som återkommen från en lång resa, när man med ett naturligt deltagande gör sig underrättad om allt hvad fordom, i en långt aflägsen tid, varit kärt och förtroget och som man nu återser under nya förhållanden. Hon kunde icke hafva valt ett lyckligare sätt att afväpna misstroendet och försona harmen hos dem, som icke kunde förgäta den forna borgerliga flickan, deras vederlike, hvilken skickelsen — de voro blott alltför böjde att säga vanhedern — upphöjt till en ställning, så högt öfver deras. Det syntes dem, som hade lyckans skiften väl mycket förändrat borgmästaren Merthens beundrade dotter, men endast till hennes fördel. Hon hade varit trotsig och blifvit så förunderligt ödmjuk; hon hade varit nyckfull och blifvit så förvånande lugn. Allt det

goda de förr funnit hos henne — det ömma, deltagande hjärtat, det intagande behaget och det kloka lilla hufvudet — det tyckte de sig igenkänna, men i en annan gestalt. De trodde henne hafva dansat på rosor in i hennes nya ställning och visste icke, att hennes väg gått öfver skarpa törnen, genom förtviflan och mörker.

Af aktning för värdinnans sorgdräkt dansade man icke denna afton hos general Keith. Militärmusiken underhöll gästerne med sina bravurstycken; en italiensk virtuos från Petersburg sjöng romanser till cittra. De unge officerarne underhöllo damerna med ordgåtor och skämt. Fredsunderhandlarnes närvaro gaf de äldre i sällskapet en osökt anledning att kannstöpa i politiken, men om Hattar och Mössor var numera lika litet fråga, som om Petersburgs intagande. Det gällde nu om furstbiskopen af Lybeck, kronprinsen af Danmark eller hertigen af Birkenfeld skulle blifva Sveriges tronföljare; det gällde, i närmaste samband med detta val, om Finland skulle blifva ryskt eller svenskt, helt eller styckadt. De ogenomskådliga underhandlarne själfva voro honung och solsken. De hade placerats vid ett spelbord: lejon röt mot lejon, Cedercreutz mot Rumanzoff; räf lurpassade mot räf, von Nolcken mot Luberas. På förmiddagen hade dessa herrar spelat om kronor och länder i Åbo rådhus; på aftonen fortforo de att lurpassa om en hand full guldmynt. Det ena kortspelet uppvägede det andra: folken skulle i alla händelser betala dem båda.

Kvällen förgick. Keiths värdinna var presenterad för Åbo och Finland. Hennes seger hade varit fullständig — utom på ett håll.

I Åbo fanns en borgarefru, mer stolt än en hertiginna; det var Eva Merthens gudmor, den forna sköna och rika lagmanskan Björkegren, sedermera fru Heldt och nu

sedan två år änka. Hon var en bland dem som flydde på hösten till Stockholm, men hade nu återvändt till Åbo med första sjölägenhet. Denna stolta gudmor, som mer än någon annan älskat smickrat och bortklemat sin guddotter alltfrån barndomen, var nu den enda som icke kunde förlåta henne. Hon vägrade att mottaga Keiths inbjudning. Inga föreställningar af hennes vänner, inga böner af Karin Merthen, som sändes att underhandla, kunde förmå denna obevekliga fru att återse guddottern. Hennes vrede var lika oböjlig nu, som hennes kärlek förut varit svag.

— Jag har varit i mors ställe för Eva, sade hon till den gråtande underhandlerskan. Hennes mor har anförtrött henne i mitt beskydd, jag bär ansvaret för hennes fel, och hon har vågat taga ett sådant steg, utan att fråga mig!

— Men — invände rådmanskan Wechter, som ej varit lika omedgörlig — syster var ju i Stockholm. Eva kunde ej vada öfver hafvet, för att begära systers råd.

— Hon har lärt skrifva, och bref går öfver haf och land.

— Huru var det, anmärkte rådmanskan spetsigt, frågade syster farbror Hans till råds, när syster gömde Heldten i valnötsskåpet?

— Jag hade frågat honom förut; det var andra förhållanden, syster Wechter! Jag ämnar icke nedlåta mig att mottaga generalens inbjudning.

Karin återvände med detta budskap.

— Välan, sade Keith leende, hon vill ej komma till oss; vi måste då gå till henne.

Generalen med sin maka gjorde formliga visiter hos de förnämste i Åbo och mottogos med tillbörliga heders-

betygelser. Slutligen stannade hans praktfulla vagn med det engelska fyrspannet, de guldsmidde lakejerne och en ridande ordonnans framför fru Heldts port vid åstranden. Det blef allarm i huset. Den stolta frun vågade icke bortvisa sådana gäster, och man kände ännu ej seden att hänga vid dörren en låda för visitkort.

Den rika fru Heldt visade sig utstyrd i triumfant efter nyaste Stockholmsnitt, med guldarmband, örhängen och bröstsmucken, så grann och förnäm, som man måste visa sig för att ställa en generalska i skuggan. Hon hade väntat sig möta Keiths gemål i hela prakten af en förmäten uppkomling och ville öfverbjuda henne i glans.

Detta befanns öfverflödigt. Hon såg sin forna favorit i den enkla sorgdräkten, som pryddes af gudmoderns dyrbara faddergåfva, agraften, och fann henne lika ödmjuk, som hon själf, gudmodern, var utmanande stolt. Innan den granna frun var beredd på ett så oerhördt afsteg från rangens företräden, hade Eva böjt sitt vackra hufvud och kysst hennes hand.

— Min gemål — sade generalen på tyska — har önskat betyga sin vördnad och tillgifvenhet för sin barnoms beskyddarinna.

— Gudmor! — sade Eva med den forna hjärtligheten — får jag vara, som förr, ert lilla bortskämda barn?

Och gudmodern var dock icke af stål och granit. Hon hade öfverläst alla de uttryck af förolämpad värdighet, rättmätig indignation och sårad pligtkänsla, som för ett sådant möte voro lämpliga att förkrossa en brottslig flyktig, och nu hade hon glömt dem alla. I sin förlägenhet fann hon intet passande ord till svar, men hennes armar utbredde sig af gammal vana mot tjuserskan, som hon aldrig kunnat emotstå, och i nästa ögonblick låg Eva i hennes öppna famn.

— Stygga, stygga barn! var det enda, som den besegrade gudmodern förmådde framstamma.

Från denna tid blef fru Heldt sin guddotters varma försvararinna, och då hennes ord var tongifvande bland borgaremagnaternes familjer i Åbo, jämnades, snarare än man kunnat vänta, det upprörda vågsvall, som Eva Merthens flykt från hemmet förorsakat i hemortens samtalskretsar.

Privatskvallret undanträngdes af krigsrykten och fredsförhoppningar. Udda blef jämnt; man glömmert mycket i krig, och man erfor alla dagar något lyckligt spår af denna unga hands mäktiga inflytande. Innan kort blef Eva Merthen det ombytliga folkets gunstling i högre grad, än hon engång erfarit dess smädelser. »Hertiginnan» hade börjat såsom ett smädenamn och förvandlades till en äretitel. Få hertiginnor ha varit så älskade, så beundrade.

Hon bebodde nu fyra smakfullt inredda rum i Grubbska huset. Hon hade tid för allt, för statsangelägenheter, studier och böneskrifter från alla delar af landet. Keiths tid var strängt upptagen. Hon arbetade vid hans sida, hon befriade honom från allt som icke direkt angick kriget, och besvarade i hans namn en del af de bref, som anlände i hans frånvaro, liksom man icke i Petersburg hade någon aning om att mångt handbref eller rapport på fransyska härrörde från generalens nya handsekreterare. Hon var mycket välgörande. Samtida berättas därom ett rörande drag. Åbo vimlade af nödställda flyktingar, och de medel Keith kunde anvisa till deras bistånd förslogo ej långt. Då pantsatte Eva Merthen hos en jude den dyrbara agraff, som hon fått af sin gudmoder, och hade den glädjen att blifva en räddande ängel för många de mest nödlidande. Juden

misstänkte likväl, att så dyrbara juveler icke kunde vara ärligt förvärfvade, och anmälde saken, i hopp om belöning, hos Campenhausen, hvilken åter underrättade Keith. Denne smålog; han kände agraften, men för att öfvertyga generalguvernören, lät han tillkalla fru Heldt, som bäst kunde intyga smyckets ursprung. Juden jagades från staden, och hertiginnan varnades att inskränka sin välgörenhet.

Snart afbrötos fredsunderhandlingarna i Åbo på ett mindre behagligt sätt af kanonernas dån. Keith tog befälet öfver en rysk eskader af 21 galerer vid Korpoström, slog tillbaka ett anfall af svenske amiralen Falkengren och seglade med sina galerer till Sottunga. Här förenade sig med honom De Lacy, hvilken med en annan gallerflotta lyckats smyga sig förbi svenska flottan vid Hangöudd. Det gällde nu Sveriges kuster; De Lacy kände dem, han hade 1719 och 1721 besökt dem med värjan i ena och brandfacklan i andra handen.

Eva Merthen begagnade generalens frånvaro att studera engelska språket, hvori Keith varit hennes förste lärare. Hon satt en afton fördjupad i läsningen af Miltons Förlorade Paradis, när en ordonnans räckte henne ett bref från Keith, äfven detta på engelska. Det var en väl vald läxa i de nya språkstudierna. Man lägger ej från sig ett sådant bref oläst eller utan att framleta dess mening i alla tankens smygvrår.

Det var ett raskt bref af en krigare i fält. Han befann sig så väl, som det var möjligt utan sin *gentle-flower* (amarant); hade låtit hänga två marodörer, stått fadder åt en fiskarepojke och gjort bekantskap med en delikat fisk, som kallades nors. Hvad kriget angick, hade han ännu icke, sin *gentle-flower* till ära, intagit Stockholm, endast utbytt några ömhetsbetygelser med

svenska eskadern vid Korpo ström. Det var ett obetydligt morggonnöje, knappt värdt att omtala; han hade lofvat sända henne ett byte, och han utbad sig att få öfverlämna till henne en fånge såsom bevis på sin ridderliga tillgifvenhet. Fången vore icke ovärdig den äran att tjena som hennes *andre* slaf; han hade styrt sin brännare midt in bland Keiths galerer, i den berömliga afsikten att antända ryska flottan och spränga *my gentle-flowers* underdånige tjenare i luften. Det vore hennes fel, att detta ej lyckats. Hon hade gjort sin hjälte så osårbar, att icke ens svartsjukans pilar mer kunde nå honom . . .

Eva lät inkalla fången, och framför henne stod vicomte de Regnier, något blekare, något mindre elegant än senast vid landshöfdingens bal, men lika språksam och oförfärad, ehuru icke alldeles så frimodig, som när Eva ville sända honom att intaga Kronstadt.

— Är det ni, vicomte?

— Som ni ser. Och ni, madame?

— Jag beklagar, att lyckan varit er oblid.

— Tvärtom. Jag har fått återse er.

— Min gemål skrifver, att ni på ett ärofullt sätt utmärkt er vid senaste sjöstrid, och han är ej van att slösa med loford, anmärkte Eva, ej utan en lindrig betoning af första orden.

— Förlåt, madame; jag tänkte på det förflutna. Jag tänkte på en underskön ung dam, som engång sade till mig: kom tillbaka som prins Eugène af Savojen, jag begär intet mer! . . . Tror ni, att man kan höra sådana ord från sådana läppar och någonsin glömma dem? För mig ha de varit min tanke om dagen, min dröm om natten. Jag har brunnit till aska af förtviflan att ej förmå lösa en sådan parol i detta eländiga krig,

men kunde jag väl lämna svenska flottan, så länge hon stod rustad mot fienden och ännu hoppades seger? O madame, jag har väntat... och retirerat. Ändtligen skulle vi angripa, lämt och försiktigt, som alltid, och alltid med tanken på hvad riksdagsherrarne i Stockholm torde säga därom. Man kunde misslyckas, man kunde riskera sitt hufvud... det fanns exempel... *Monsieur*, sade jag till amiral Falkengren, gif mig en brännare! Han betänkte sig något: brännaren kunde gå förlorad, han kunde ställas till ansvar därför, men med mitt hufvud var det icke så farligt. Jag fick hvad jag begärde, fick några frivillige och styrde rakt på den galer, som förde general Keith. Ja, förlåt mig, madame! Vi hade ej ankrat nog långt från Åbo, för att ej ryktet om en förbindelse... kort sagdt, jag ville spränga Keith i luften... hvarför skulle han äga allt och jag intet?

— Det var er rätt som fiende, och han har icke därför mindre erkänt er tappperhet.

— Förlåt mig; om jag lyckats, skulle jag beredt er en sorg, och *det* ville jag icke. Men jag tänkte, då som alltid, på dessa brännande ord, som engång sades mig af... en, som icke mer skall säga mig dem.

— Är ni säker därpå? Förblif alltid trogen er pligt och en krigares ära! Jag har ingenting att förlåta er. Och dessutom har ni *icke* lyckats.

— Nej. Mellan mig och galeren låg ett grund, som jag icke kände. Brännaren törnade mot grundet och brann ned som en oskyldig fyrverkeripjes, under hurrarop från de ryska galererna. Vi hade att välja mellan lågorna, hafvet och fiendens kulor... Jag dödade icke Keith, därför är jag hans fånge.

— Nej, vicomte, ni är icke hans, ni är min fånge. Han har lofvat mig det första byte han hoppades vinna i kriget, och detta byte är ni.

— Er fånge, madame! Därtill behöfdes inga kanoner. Ni vet, att...

— Jag vet, att ni är en fransman, vicomte, alltså en ädling, och att ni icke skall missbruka er fångenskap till att säga mig hvad jag icke mer önskar höra af er. Då nu krigslyckan ställt er till min disposition och jag för ögonblicket äger att bestämma ert öde, torde ni tillåta mig fråga er hvad ni själf önskar. Det skall för mig vara ett nöje att söka göra er fångenskap så kort och så litet besvärlig som möjligt.

— Ni är alltför god. Gif mig åter den brännare, som jag förlorat — sänd mig med den till Sottunga skär, där jag hör att ryska flottan nu skall ligga för ankar — gif mig en klar dag, en frisk storm, ett haf utan grund mellan mig och min fiende! Se där hvad jag önskar, madame. Det är icke sannolikt, att jag andra gången skall lyckas bättre än första gången, men det är sannolikt, att jag ej för andra gången skall sändas till er som ett segerbyte för Keiths triumfvagn. Behandla mig för öfrigt hur ni behagar; jag har intet att tillägga.

— Vicomte, ni skall behandlas som en tapper fiende.

— Jag ansåg mig icke som ert lands fiende, madame! genmålde fransmannen kallt och aflägsnade sig med en stolt bugning.

Det var en väl måttad pil — ett djupt, ett sårande, ett oläkligt stygn. Hon hade kallat sitt lands försvarare fiende och sitt lands fiende sin gemål...

16. Freden.

Från hösten 1742 innehade ryssarne hela Finland intill och med Uleåborg. Endast i högsta norden försökte ströfkårer under Freudenfelt och Stefan Löfving göra fienden motstånd. De vunno några mindre framgångar, funno föga medhåll hos folket, skingrades och försvunno.

Den 19 Maj 1743 hade fredsunderhandlingarna i Åbo hunnit så långt, att kejsarinnan Elisabet ville återlämna Finland, med undantag af Nylands och Kymmene-gårds distrikt, därest biskopen af Lybeck, Adolf Fredrik af Holstein-Gottorp, blefve vald till Sveriges tronföljare. Den 1 Juni medgaf kejsarinnan att utbyta Nyland mot Savolaks och svenska Karelen. Den 15 Juni hade man, under växlande kurirer, löften och hotelser, kommit så långt, att Ryssland ville återlämna allt, utom Kymmene-gårds distrikt, Nyslott och en dithörande sträcka af Saimens stränder. Den 20 Juni inmarscherade i Stockholm de upproriske dalkarlarne och fordrade danske kronprinsens val till tronföljare, hvilket val skulle inneburit Finlands förlust. Den 22 Juni kväfdes detta uppror med kartescher på Norrmalmstorg. Den 23 Juni valdes Adolf Fredrik till tronföljare. Den 29 Juni

utväxlades fredspreliminärerna i Åbo, och den 7 Augusti undertecknades fredstraktaten, hvilken i hufvudsak stadfästade Nystads fred af år 1721, dock att Sverige afträdde åt Ryssland sist ofvannämnda områden af östra Finland med Fredrikshamn, Villmanstrand och Nyslott samt erhöll mot öster den mest orimliga, sönderhackade och oförsvarade gräns som det någon tid innehaft.

Sådan var änden på en krigisk parad, där man byggt allt på en motståndares svaghet och intet på egen kraft — där man börjat med trots, fortsatt med flykt och slutat med kif; ett tappadt falskt spel; i stället för segern och äran nederlaget och skymfen; i stället för landvinning förlust; i stället för uppror i Petersburg uppror i Stockholm; i stället för afgörandet öfver Rysslands tron dess afgörande öfver Sveriges. Man förlåter en krigare, om han räknar på lyckan; man förlåter en yngling, om han ställer för sig det djärfvaste mål; men man förlåter icke en statsman, när han bygger korthus i luften. Ack, det finns korthus, bubblor, drömmar, som kunna vara sublima, glänsande luftslott, sköna hägringar, i hvilka en stor tanke eller en ädel känsla likasom famla efter en kropp. Här fanns ingenting sådant; hjälteryktet och stormaktstankarna, som under ett annat tidevarf kunnat elda ett folk till lysande bragder, hade förlorat sin spännkraft och förkolnat till fåfånga. Allt var ihåligt, söndrigt, sniket; ett lyckans hasardspel, där man kastade tärning om makten, smusslade kort, bedrog sina fiender, bedrog sina vänner och insatte med stora åthäfvor en kopparslant, i afsikt att vinna millioner. Hade man än vunnit allt hvad den djärfvaste väntan förespeglade; hade man lyckats omgöra historien och hejda den växande östra lavinen i dess rullande fart från Ural öfver Europas slätter; hade

man lyckats förintä Peter I:s skapelse och återföra karolinernes första segrar — hvar funnos de män, som skulle uppbära Gustaf II Adolfs och Carlarnes verk? Folk kunna förlamas och återfå ungdomskraft; gränser kunna förändras, vålden nyfödas, riken ombildas; men döda tidehvarf kunna icke mer väckas till lif. Hvarje tid måste skapa sin egen storhet, icke lefva på föregångares verk, icke ällas att mana skuggor ur grafvarna. Det träd, som har fädernejorden att tacka för sin rot och många, längesedan vissnade somrar för stam och grenar, måste dock i hvarje årsskifte nyskapa löf, blommor och frukt ur en ny tids luft. Försök att bekläda dess grenar med de gulnade löfven från en förgången blomstring, och se hvad det blifver!

Sveriges suveräna folk och maktägande ständer glömde sin egen andel i rikets missöde och ropade hämnd öfver krigets anstiftare. Hvar funnos de? Hvilka voro de? Man pekade på den ene och andre — naturligtvis män af Hattepartiet. Men det befanns att Hattarne själfve skreko högre än alla andra på de skyldiges ansvar för Svea hofrätt. Skyldige måste ju finnas, och hvilka offer hafva i någon tid varit mera tacknämliga för en fåkunnig folkmassa, än olycklige fältherrar? Så hände sig, att Gyllenborg, Tessin och öfrige hattechefer behöllö hufvud och makt, men Buddenbrocks skuldlösa hufvud föll den 16 Juli och Lewenhaupts svaga hjässa böjdes den 4 Augusti för bödelns bila.

Finland hade ingen skuld i krigets utbrott, men kunde icke fritaga sig från allt ansvar för dess olyckliga utgång. Det var icke mer samma Finland, som 1656 under en tapprare Lewenhaupt så modigt jagat på flykten en inbrytande fiende. Det hade blödt mycket under dessa åttiosex år, det hade varit öfvergifvet i en lång,

förfärande kamp på lif och död, härjadt, förtrampadt, förtvifladt, döende. Nu var det trött, kände sig rotlöst och hoppades intet af framtiden. Det förblef likgiltigt, rörde sig icke, försvarade sig icke, lät kriget gå öfver sina dalar och moar så som det gick och tröstade sig med att landet nu behandlades mänskligt. Ännu hade dess folk icke lärt att tro på sig själf, och utan en sådan tro kan väl ett folk strida, när det föres till segern, men icke resa sig, när det skymfas af nederlaget.

Kriget kallades i Finland »lilla ofreden» till skillnad ifrån den »stora». I Österbotten var detta folkminne sedan känt under namn af »dragonåren». Landet hade lidit af transporter, inkvartering, kontributioner och flykt; enstaka fall af öfvervåld sagnades icke, men jämförelsen med det förra kriget mildrade skuggorna. Att Finland behandlades af den ryska styrelsen såsom en varaktig eröfring, följaktligen med afsikt att upprätthålla, icke förstöra dess välstånd, är redan bekant.

Om alltså freden ej mottogs med samma förtjusning, som slutet på förra förhärjande krig, så var den dock alltid välkommen, sådan den var. I Åbo firades fredsslutet med utomordentliga högtidligheter. Samtida berättelser härom, att det afkunnades under pukors och trumpeters klang, med klingande musik och ljungande styckeskott. Om aftonen var hela staden illuminerad. General Luberas lät på väggen af hofrättshuset, där han bodde, upphänga en ofantlig tafla, på hvilken man såg tvenne mot hvarandra sträckta händer, öfverallt med ljus i vacker ordning besatta, och därunder stod: *Pax et Aeternum foedus*, »fred och evigt förbund». Ljusen brunno hela natten. »Om morgonen — säger berättaren — sågs taflan i allt öfrigt oskadd, allenast ett ljus hade bränt

bokstafven Ae i ordet Aeternum, så att man läste: *Pax et ternum foedus*, som gaf på devisen en hel annan mening och gjorde hos mången en hjärteknäck.»

På Åbo torg var upprest en ofantligt stor pyramid, bestående af hvetebrödssemior. Därinvid stod ett ovanligt stort bord, betäckt med duktyg, och på detta bord upplades en enda rätt, men en som dugde. På Puolala-backen var nämligen uppgjord en eldbrasa, och på denna stektes en stor, fet och välgödd oxe, hel och hållen begjuten med smör. Så snart oxen blifvit stekt, drogs han af ryska soldater på en släde till torget under högljudda hurrarop och uppställdes på bordet, så stor han var, med förgyllda horn och svansen liggande ostekt bredvid. Rundtomkring var ett garnityr af stekta ankor med förgyllda näbbar.

Folket svärmade jublande kring denna kolossala anrättning, hvars doft förspordes öfver hela torget; men man glömde icke heller att besöka excellensen Cedercreutz' boning vid domkyrkan, ungefär vid nuvarande Frencckellska tomten, hvarest vin rann ut genom ett fint rör och uppfångades i mössor och kärl af den törstiga folkhopen.

Undertiden var en lysande bal hos general Keith, till hvilken höga och låga vidt omkring voro inbjudna. Då, säger en annan samtida, försakade värdinnan, den sköna Eva Merthen, för en stund dansens nöjen och satte sig vid det öppna fönstret, där hon lät frambära en fjärdingssäck fylld med silfverrublar, hvilka hon utkastade bland den jublande folkmassan, som hälsade henne lik en drottning med de mest entusiastiska glädjerop.

Detta glada sorl varade flera timmar, då på ett gifvet tecken furst Rumänzoffs kock sprang upp på en

stege till bordkanten och skar den stekta oxen i tusen stycken, i det han tillika fyrdelade ankorna, hvarefter hela kalaset, bröd och stek, gafs till sköfling åt folkmassan. Där ville visserligen ingen vara den siste: det var ett skrik och ett tånande om de bästa bitarna, som var lustigt att åskåda, och emedan det var kungjordt, att den som lyckades behålla oxens svans skulle få en extra premie, blef om den ett sådant brottande, att en karl, som lyckats eröfra den dyrbara trofén, ej såg någon annan utväg att få behålla den, än att springa ut till medjan i Aura å.

Åbo fick vid denna tid likasom nytt lif och en ovanlig rörlighet. Från alla håll strömmade flyktingarne tillbaka; vid alla stränder var ett vimmel af båtar, som förde skaror af förrymde landsmän tillbaka till fäderneslandet. Där såg man hela familjer med glädjetårar hälsande hemmets älskade strand; och när de åter med barn och husfolk satte sin fot på de välbekanta gatorna, betraktade de hvarje port, hvarje hus, hvarje träd, man kunde säga hvarje gatsten så noga, som ville de riktigt öfvertyga sig att allt ännu fanns kvar oförändradt och välbehållet. Man hade väl sagt dem förut, att fienden framfarit skonsamt och mildt; men några förstörda gator, några plundrade hus och ihjälslagna människor väntade de dock att få se. De sågo det ej, allt var sig likt, förutom här och där en främmande guldsmidd officer, eller en trupp soldater, som gick att aflösa vakterna. Vid hvarje steg möttes gamla bekanta, som aldrig väntat mera få återse hvarandra; genom hela staden gick ett sorl af fröjd, ett jubel af återseende; de öde husen befolkades ånyo, tvenne år af ångest voro i en hast förgätna. Så utan alla spår hade de dock ej förgått: här och där en skingrad familj, en ruinerad förmögenhet,

en af andra bortträngd tjänsteman bevarade minnet af den sorgfulla tid som varit och nu förgått.

Strax efter fredsslutet begynte ryska armén rusta sig till aftåg, för att utrymma landet. General Keith, som hade att sörja för både armén och galerna, var strängt sysselsatt. Hans myndighet i landet hade upphört *de jure*, men fortfor *de facto*. Ännu i sista stunden strömmade till honom ansökningar af alla slag och från alla håll; han hade ingen tid öfrig för dem: de gingo alla genom Eva Merthen. Hon fördubblade sina ansträngningar, och aldrig hade hennes ädla hjärta visat sig i en vackrare dager, än just denna sista tid.

Det dröjde likväl med aftåget, och innan det blef en verklighet, kom på hösten den oväntade befallningen till general Keith, att med 30 galorer och 11,000 man gå öfver till Sverige. Danmark hotade med krig, och svenska regeringen hade begärt Rysslands väpnade bistånd. Först i Oktober blefvo trupperna i ordning till öfverresan. Förgäfvos invände cheferne, att köld och storm skulle ruinera expeditionen. Keith lät dem uppsätta sina betänkligheter skriftligen, men stack deras anföranden olästa i fickan och gaf befallning till uppbrott. Kölden blef ganska stark, men hafvet frös icke, och öfverresan blef kort. Denna demonstration var tillräcklig att afskräcka Danmark, och de ryska trupperna, som af motvindar hindrades att afgå till Skåne, förlades i vinterkvarter i de närmast Stockholm liggande landskapen. Generalen själf logerade i hufvudstaden i egenskap af rysk ambassadör och öfverhopades med hedersbetygelser af konungen och hofvet. Till nyåret 1744 erhöll han af konungen en dyrbar guldvärja och vid sin afresa från Stockholm påföljande midsommar tronföljarens porträtt samt 2,000 dukater.

I Februari år 1744, när isarna byggt en bro öfver Ålands haf, besökte Eva Merthen sin gemål i Stockholm. Hennes rykte hade föregått henne; hela den svenska hufvudstaden brann af nyfikenhet att få se denna Finlands skyddsängel, hvars skönhet, klokhets och ädelmod man sedan ett år så mycket hört omtalas. Rang och etikett tilläto icke, att en borgmästares dotter presenterades vid ett hof, där dottern af ett riksråd, grefvininnan Hessenstein, med långt mindre personliga företräden mottog en smickrande hyllning, men ingenting hindrade Stockholms förnåma kretsar att besöka den ryske ambassadören och hans maka i deras bostad. Keith tålde ingen sidvördnad mot sin *gentle-flower*. Många pudrader aristokratiskt hufvud böjde sig för denna hertiginna utan rang, som tycktes född för högheten och uppbar sin farliga ställning med ett så värdigt lugn. Hon hvarken sökte eller fruktade denna hyllning af hennes ovanliga egenskaper; endast mängdens nyfikna blickar plågade henne, hvarför hon ständigt åkte i täckt ekipage. Folkhopar trängdes vid hennes port och begärde att få se henne såsom en kunglig person. Hon undandrog sig dessa ärebetygelser, hvilka så lätt kunde blandas med förödmjukelser. Det blef, man vet ej huru, bekant, att hon en söndag skulle besöka gudstjensten i Stockholms storkyrka. Hon hoppades där förblifva okänd på en bortskymd läktare. Förgäfvess. Allas blickar sökte läktaren, och med möda lyckades en adjutant, som ledsagat henne, bana väg till ekipaget genom de täta lederna af nyfikne på torget.

Eva Merthen återvände till Åbo och mottogs där med föga mindre hedersbetygelser, än en född hertiginna. Åbo var åter det gamla Åbo, med undantag af hvad det lidit och lärt under kriget; dess flyktingar hade återvänt,

dess gamle biskop mässade än en gång vid domkyrkans högaltare, dess akademi disputerade latin, dess landshöfding styrde, dess hofrätt uppsökte sina dammiga protokoller, dess återvändande tjenstemän kifvades med nykomlingarne, hvilka den ryska styrelsen insatt i deras ställe, och dess borgare införde krigets debet i balans mot dess credit. Hertiginnan fann mycket som förr och dock mycket nytt. Hon var icke blott erkänd, hon var beundrad; alla hus och alla hjärtan stodo öppna för henne. Hon kunde än en gång — och för sista gången — använda sitt inflytande till sin födelsestads gagn.

Keiths mission i Finland var slutad. Han hade inträngt i detta land som fiende och eröfrare; han lämnade det som en vän och beskyddare. Afund och intriger af vicekanslern Bestuscheff i förbund med det gammalryska partiet väntade honom i Petersburg. Han kom, fick företräde hos kejsarinnan och sönderslet med en krigares öppna frimodighet intrigernas snaror. Herskarinnans ynnest, fördubblad aflöning, en dyrbar hedersvärja, Andreas-orden, den högsta i Ryssland, och slutligen ett landtogs i Liffland voro de kejsarliga nådebevis, som Keith mottog efter sitt fälttåg i Finland. Att han mottagit dem liknöjd, är icke sannolikt. Men allt låter förmoda, att han högre uppskattat ett folks tillgifvenhet. Hans krigareära berodde icke af kejsarlig ynnest, den förblef i nåd eller onåd hans egenom, men att vinna ett folk med mildhet och rättvisa, det är mer än Andreas-orden, det är eklöf i lagrarna, och ingen sann hjälte kan vara ligkiltig för denna utmärkelse.

Det var sommaren 1744. Keith hade seglat från Stockholm till Petersburg, och snart blef bekant, att

hans hertiginna skulle följa honom. Den aktning och den erkänsla man ej kunde visa fältherren slösades nu i dubbelt mått på hans maka. Höga och låga täflade att visa henne sin tillgifvenhet; man trängdes kring henne, hvar hon visade sig, för att än en gång se hennes blida drag, än en gång trycka hennes välgörande hand eller uppfånga en sista blick från dessa sköna ögon, dem ingen af hennes samtida sedan kunde förgäta. Åbo hade ingen tidning, som då kunnat meddela de verser och tal, för hvilka hon var ett föremål i afskedets dagar; men det berättas, att en deputation af magistraten tackade henne i stadens namn för allt hvad Keith, allt hvad hon själf gjort för att mildra krigets olyckor.

Den långa raden af Eva Merthens afskedsbesök förde henne slutligen till fru Heldt. Hon hade medfört en dyrbar gåfva åt hvar och en af de fyra döttrarna, och den äldsta af dem, den tolfåriga Hedvig, profvade förlägen sitt nya guldarmband, när modern frågade, om Eva ännu mindes prinsessan Törnrosa.

— Människan spår och Gud rå, svarade Eva.

— Det är sant. Men du minns, att Valborg äfven förutspått åt dig en hög ålder. Betrakta nu Hedvig. Valborg har förutsagt, att hon skall lefva längre än du.

— Därtill behöfs ingen spådomskonst; Hedvig är nio år yngre än jag. Det var en tid, när jag önskade dö ung. Numera ställer jag lifvets mått under Guds vilja. Det är icke afundsvärdt att öfverlefva sig själf och allt hvad man haft kärt på jorden.

— Men om man är lycklig och älskad, som du, och får behålla allt till det sista . . . Du, som fått allt, har du ännu en önskan ouppfylld, när du lämnar din födelseort?

— Ack, gudmor, om sällheten någonsin här på jorden vore fullkomlig, så vore hon ingen sällhet mer. Den lyckligaste vore icke lycklig, om han ej kunde hoppas att blifva ännu lyckligare.

— Hedvig, sade fru Heldt, gå med barnen till gungan!

Hedvig gick med en lång blick på den beundrade hertiginnan. Hon hade gärna önskat veta hvad där ännu kunde fattas i en så afundsvärd lycka.

— Vi äro nu ensamma, yttrade gudmodern ömt. Om du ännu hyser en ouppfylld önskan, så förtro den åt mig! Jag har lofvat din mor, att vara för dig i hennes ställe, när hon ej mera finns till.

Eva teg.

Fru Heldt begynte att räkna på fingrarna.

— Låt oss, sade hon, uttänka allt hvad goda och förståndiga människor — jag talar icke om andra — betrakta som önskvärdt i lifvet. Först Guds välsignelse och ett godt samvete.

— Jag beder därom.

— För det andra hälsa . . . därefter ungdom, skönhet, förstånd . . . därefter ett rikeligt bröd, som äfven räcker att dela åt andra . . . Kärlek . . .

Eva nickade.

— Hvar var jag? För det åttonde således kärlek af dem man älskar, tillgifvenhet, tacksamhet af kända och okända, hundrade och tusende . . . Hvad mer?

— Aktning.

— Aktning, ja. Förtalet har tystnat; hvem är mera aktad i Åbo, än du?

En suck.

— Hvad? Du suckar? Har någon varit nog låg att förolämpa dig?

— Nej. Men räkna ej mer!

— Hvarför icke? För det tionde . . . makt att göra godt. Nu räcka ej fingrarna längre. Är det något mer? Jag hoppas du icke räknar fåfängelig ära. Men jag har glömt något, vi få börja på nytt. Ett godt hjärta . . . En lång framtid . . . Medgif, min älskling, att du är Törnrosa!

— Gudmor, låt oss icke tala om hjärtan fulla af brist och en framtid, där ingen vet om han lefver i morgon. Jag känner mig ovärdig alla de gåfvor Gud har gifvit mig. Men om ni ägde allt hvad ni nu uppräknat och mera därtill, och det dock funnes tre, icke mindre än tre, hvilka varit er kära och likasom inflätade i ert förflutna lif, och om alla dessa tre skulle afsky och förakta er . . . skulle ni då kunna vara lycklig?

— Men Eva, det är icke möjligt! Missförstånd kunna uppstå mellan de bästa människor . . . du minns huru söndrigt det var en tid mellan oss. Det har sin tid, det klarnar, det göres åter godt. Hyser jag mer något groll mot dig?

Eva ville icke utsäga hvad hon väl insåg, att hennes gudmor, fru Heldt, tillhörde de grunda lynnen, hvilka lätt retas och lätt blifva goda igen, medan djupare karakterer behålla intrycken länge och endast för starka motbevis ändra sin öfvertygelse. Hennes hjärta var likväl för fullt i afskedets ögonblick, för att icke låta en svallvåg ur sitt innersta flöda öfver till en väninna, som älskade henne, om hon ock icke förstod henne. Hon återtog:

— Aldrig, gudmor, skall jag förgäta er godhet mot mig. När såg ni mina fel, då jag var barn? När förlät ni dem icke, då jag blef fullvuxen? Jag kan ju ej begära, att alla skola visa mig samma undseende.

Jag har känt en man med en konungs själ i en tjenares ödmjuka skepnad; en stor profet, som Herren utsändt i en fördärfvad tid och hvars röst förklingat ohörd i dagens oljud... han har älskat mig, och han vägrar mig nu sin förlåtelse!... Jag har känt en yngling med hjärta af guld, den trognaste, den tillgifnaste, den bäste af människor; han har velat gifva sitt lif för mig, och nu föraktar han mig!... Slutligen har jag ägt en vän och förtrogen alltför min spädaste barndom; hon har älskat mig mer än sina egna barn, ja, med en så öfverdrifven och afgudisk kärlek, att hon velat gifva för mig icke blott sitt lif, utan sin eviga salighet... äfven hon har förskjutit mig. Och ni anser mig odeladt lycklig, ni frågar mig, om jag ännu har något öfrigt att önska!

Fru Heldt slog af förvåning ihop sina händer.

— Hvad i alla dagar är det du säger? Skulle verkligen biskopen ha nekat dig gå till skrift? Att han ej skäms, den gamle, afsigkomne Fahlenius! Var obekymrad, jag skall tala med diakonus, han skall säga biskopen sanningen, diakonus kan sjunga ut... Nå, den andre, kan jag förstå, är notarien Skogsman, som alltid sprang dig i hämlarna och förstod att så väl ställa sig in hos din far. Det förundrar mig, Eva, att en så förståndig person som du kan bry sig om hvad en sådan vindflöjel pratar vid sidan af munnen. Hvem menar du med den tredje? Är det Valborg?

— Ja.

— Människan är ju halftokig efter sin sjukdom. Gå till henne, om du ändtligen vill se henne god igen. Jag tänker, att du visar henne för mycken ära.

— Hon vägrar att se mig. Hon säger sig vilja hellre dö... Har ni någon underrättelse från Isak Alanus?

— Icke sedan han i höstas lät prästviga sig och förordnades till adjunkt långt borta i Österbotten.

— Stackars Isak!... Jag är nu tvungen att tänka på afresan. Farväl, gudmor. Än en gång tack för många års godhet. Minns ni ett löfte, som ni begärde af mig, när jag var sju år gammal?

— Hvilket löfte?

— När Valborg spådde mig en lång lifstid, bad ni mig bedja en bön på er graf efter sjuttio år. Hedvig står er närmare och lefver längre än jag; men jag vill icke afsäga mig att ihågkomma er. Lefver jag till den bestämda tiden, skall jag knäböja bredvid Hedvig och än en gång minnas er. Lef lycklig! Farväl.

— Nej, din like, Eva, finns ej på vida jorden. Farväl!

17. Botgörerskan.

Eva Merthen bortsände sin vagn och begaf sig till fots att uppsöka diakonus Elg. Hon ville icke framträda för denne man som hertiginna, utan som botgörerska.

Syster Paulina mottog henne med en förlägen nigning.

— Mathias är icke hemma, han är ute på sjukbesök.

— Tillåter ni, att jag väntar?

— Var så god, tag plats.

— Jag reser i morgon till min man i Petersburg och kan icke lämna Åbo, utan att tacka diakonus och er för den vänskap ni fordom bevisat en stackars dåraktig flicka.

Syster Paulina rodnade och teg. Hvad skulle hon svara?

— Huru må mina kära små vänner Josu och Maju? fortfor Eva efter en stunds tystnad.

— Jag tackar så mycket, de växa ur sina kläder och ha nu börjat gå i skola hos moster Pontin.

— Var god och lämna dem ett litet minne från mig. Det är blott ett par psalmböcker... Men ni bo icke på Laimi i sommar?

— Mathias har varit upptagen af skriftskolan och andra göromål. Vi flytta ej ut förrän i medlet af Juli.

— Jag minns Laimi den kvällen, när ni mottog de många flyktingarne och tröstade dem, som ni tröstar alla. Där hvilade många välsignelser öfver Laimis stränder. Tiderna skifta, vi gå bort, och äfven eder lugna fristad skall engång bebos af andra invånare. Men då skola vågorna slå, som förr, mot klippan vid udden — vinden skall susa, som förr, i de mörka granarna, och då skall den gamle fiskaren vid rodret säga till sin son vid bomseglet: här är Laimi, här bodde fordom en Guds man, som nämndes af folket de fattiges Elias.

— Människors minne är så kort, sade Paulina rörd.

— Det är lyckligtvis kort, ty det skulle annars samla i sig för många lidanden. Men läsa vi om en annan värld, att våra gärningar följa oss efter, hvarför kunna vi ej hoppas, att kommande tider bevara någon hågkomst af det bästa som vår tid lämnat åt dem i arf? Stenen faller ned i det lugna hafvet och ses icke mer, men ringarna vidga sig långt kring den plats, där han sjönk under vattnet. När äfven ringarna upphört och det stora, blanka lugnet utbreder sig öfver hafsdjupen, då slutar tiden, evigheten begynner, men Gud minns den plats, där stenen föll.

— Ja, Gud vet, att vi äro onyttige tjenare.

— Ofta, fortfor Eva, har jag tänkt på er brors predikan den söndag när kriget förkunnades. Om han prisat konungen eller riksstyrelsen, skulle man sedan förhånat hans ord. Om han lofsjungit kriget, skulle man nu kalla honom en lögnaktig profet. Men han lofsjüng den evige konungen och Hans rikets eviga fred: detta kan ingen håna eller förgäta; det ordet går med sanningens makt genom tider och skiften. Bland åhö-

arne i kyrkan fanns kanske då en ung student, som skall blifva er brors efterträdare och föra hans ord till ännu ofödda släkten. Eller fanns där en mor, som lärde sina barn dessa ord, när hon hemkom från kyrkan, och så grodde orden för kommande tider. En dag strör ut sina frön öfver hundra år; en försvinnande man kastar sitt förklingande ord långt in i en framtid, som ej kan beräknas. Det är någonting stort, att på detta sätt tala till släkten och sekler. Det är Guds kraft, som talat genom apostlarne och talar ännu med hans sändebuds tunga.

Om syster Paulina i sitt hjärtas enfald ej kunde uppfatta seklernas måttstock, så förstod hon desto bättre, att den unga kvinna, hvilken hon en gång älskat och två gånger fruktat, talade med vördnad om hennes bror, och denna sträng gaf alltid ett genljud. Hon kände sig blidkad, hon betänkte inom sig, om hon ej borde bjuda sin gäst en förfriskning af Laimis förträffliga hallonsylt, när i detsamma diakonus Elg trädde in.

Han var icke förändrad, hufvudet kanske något tankfullare böjdt, pannan måhända litet mera fårad, men kinderna icke blekare än förr, den djupa, milda blicken lika genomträngande, såsom ville den alltid utforska själarnas botten.

Han hade icke väntat detta besök, blef förvånad stående och hälsade kallt.

— Fru Keith kommer för att säga dig farväl, sade syster Paulina, något sväfvande på de första orden.

— Jag har icke den äran att känna någon fru med detta namn, svarade diakonus strängt.

Eva Merthen, den oförfärade, hade bleknat emot sin vilja. Hellre än att stå inför denne man, hade hon än

en gång velat intåga i Åbo i spetsen för en fientlig armé. Hon hade dock uppsökt honom, hon hade beslutit att vara ödmjuk och tåla hvarje förebråelse, men denna skymf upprörde henne. Hon beherskade sig med hela kraften af sin energiska vilja och sade:

— Icke ens världslig lag dömer någon ohörd. Jag är ert skriftebarn och vädjar till den dom, som är öfver världens.

— Gå, Paulina! sade diakonus.

Paulina gick.

— Hvad har mitt förlorade skriftebarn att säga mig? Är det ett farväl till synden, var trefaldt välkommen! Är det ett fortfarande trots mot gudomlig och mänsklig lag, gå hellre till någon annan! Gå till hofsmickrarne, gå till människotjenarne; de behöfva ej sökas långt. Den Herre jag tjänar tål ingen syndatjänst.

— Den Herre ni tjänar har sagt till en kvinna: hvar äro dina anklagare? Icke heller dömer jag dig.

— Ja. Och därefter har han tillagt: gå, och synda icke härefter!

— Vill ni höra mig? Vill ni ännu vara för mig hvad ni fordom var?

— Jag vill vara ditt samvete. Tala!

— Så vet då, att jag varit trotsig och blifvit djupt förödmjukad. Jag har gått i en dröm och vaknat därur. Jag har trott mig vara klok och funnit mig vara en däre. Alla synder ha bott i mitt ostadiga hjärta, de bo där ännu, och jag får ingen ro. Gud har slösat på mig sina gåfvor, världen har ömsom smädat och prisat mig, mången har ansett mig för den lyckligaste bland dödliga, och det har funnits ögonblick, när jag själf trott mig vara det. Men framför er står en fattig, förkrossad

kvinnas, som jämför sig själf med henne, hvilken ingen anklagare fann. Ni kan icke döma den, som eder Mästare icke har dömt.

— Kom icke till mig såsom du kommer till din Herre och Gud. Jag är en syndare, som du, och min dom är intet. Försona dig med Guds lag, som du brutit hemligt och uppenbart.

— Uppenbart, icke hemligt. Skrymteri är min afsky. Allt hvad jag felat, det har jag felat inför allt folk, där är intet fördoldt. Från första stunden har jag stått såsom på en skådebricka, midt i dagens ljus och synlig för alla.

— Det är sant, jag känner dig, du kan icke skrymta. Men har du betänkt, att själfva denna sanning i ditt väsende, som jag icke vill förebrå dig, varit ett förkasteligt föredöme? Vet du icke huru en konung i denna fördärfvade tid har föregått med sina laster otaliga undersåtar? Och du, hvilken de kalla hertiginnan, du, hvilken stått så synlig för alla, som du rätt säger, på skådebrickan, har du icke betänkt, att hvarje olaglig eller brottslig förbindelse hädanefter skall finna en ursäkt i ditt exempel? Svagheten skall säga: jag är icke bättre än hon. Brottet skall säga: jag är icke sämre än hon. Du skymfar offentligt sederna, och du gör dig en ära af vanäran.

— Jag skall försvinna, svarade botgörerskan djupt nedslagen. Hon stod som en anklagad inför sin sittande domare. Han visade den beundrade hertiginnan icke ens så mycken uppmärksamhet, att han skulle bjudit henne en stol.

— Märk väl — fortfor den obeveklige domaren — att jag icke tadlar brottets uppriktighet, endast dess

följder. Men är du ock uppriktig emot dig själf? Har du ransakat ditt hjärta, att det icke bedrager dig?

— Jag har sagt er, att jag gått i en dröm och vaknat. Tänk icke för lågt om mig! Ni har åberopat gudomlig och mänsklig lag. När jag uppreste mig mot människostadgar, trodde jag mig lyda den högre, gudomliga lag som förenar själarna. Hade jag dårats af en vanlig passion, skulle jag valt en yngre man. Hade jag sökt rikedom eller yttre fördelar, så minns, att sådana erbjudits mig redan förut. Jag sökte en stor själ, och, när jag funnit honom, glömde jag allt, för att tillhöra honom.

— Så stolt, så stolt öfver själfva sitt fall! Förstår du då icke än, att ditt hjärta bedragit dig? Hvad är *stort*? Det som försakar sig själf, ty det skall upphöjas. Hvad är *litet*? Det som upphöjer sig själf, ty det skall förnedras. Hvad är *ära*? Det som strider, blöder eller segrar för lifvets högsta ändamål. Hvad är *sken*? Det som strider, obekymradt om ändamålet, för människors pris. Din Keith är en legoknekt, emedan han strider för skenet, och du själf är liten, emedan du sökt upphöjelsen.

— Jag vill icke tvista med er om en uppfattning, som ligger utom en själasörjares synkrets, inföll nu botgörerskan med en stark frestelse till uppror. — Jag har icke sökt upphöjelsen, jag har sökt det upphöjda. Ni kan, från er ståndpunkt, förakta krigaren, när han försvarar ett anfallet rike, eller hans hjälterykte, när det vunnits med ett helt lifs uppoffringar. Men om ni kallar det ett tomt sken att upprätta ett eröfradt land med mildhet och rättvisa, så utstryker ni mänskligheten ur historien, och detta kan ej vara Guds mening.

— Historien, sade Elg, är för mig endast en i människovärlden uppenbarad världsplan, hvars syfte är Guds rikes utbredning i kamp mot syndens rike. Jag tillmäter mig ej att utgrunda hvilka redskap eller hvilka skickelser Gud kan finna för godt att begagna för detta ändamål. Men för att återkomma till dig, hvad begär du af mig? Kommer du till mig som mitt fordom älskade skriftebarn, eller kommer du till mig som hertiginnan af Finland?

— Jag kommer till er — sade Eva, glömmande upproret, men ännu med ett höghetsdrag, som protesterade mot den skymf, hvilken kunde ligga fördold i titeln — jag kommer till er i afskedets stund med en tack och två böner. En tack ur mitt hjärtas djup för allt hvad ni varit för mig i mitt förflutna lif: den lärare, som jag vördat och älskat mer än någon annan; den ende uppriktige vän, som aldrig skytt att säga mig mina många fel; den man, som först ingifvit mig upphöjda tankar — jag ville säga stora tankar, men ni erkänner det icke — om Gud och mänskligheten; den man, till hvilken jag alltfrån min barndom och med ett barns beundran sett upp såsom till det högsta och ädlaste jag då kände på jorden. O, min lärare, ni som själf hämtat er lärdom ur den eviga sanningen, ni vet icke hvilken skatt för lifvet ett sådant föredöme och en sådan undervisning utsår i ett barns känsliga hjärta. Har jag varit er ovärdig — ack, jag vet och jag bekänner med sorg, att jag är det ännu blott alltför mycket — så förlåt mig! Har jag gått vilse på andra vägar, än där ni velat föra mig, och kanske beredt er mycken smärta, förlåt mig! Och står jag ännu fläckad inför edra blickar, som äro så stränga blott för att de stråla af Guds heliga kärlek, så förlåt mig, förlåt mig! Betänk, att det är ni

själf, som har ingifvit mig någonting af er egen andes höghet, och om jag famlat efter ovissa mål, dem ni ej kan godkänna, så är det dock ni, som först har lärt mig att förakta det låga och söka det högsta. Döm mig icke, ~~fördöm mig icke!~~ När jag lämnar mitt fädernesland och allt som fordom varit mig kärt, låt mig icke lämna det med den tanken att ni föraktar mig!

Hon talade så varmt, hennes sköna ögon betraktade honom med en så bedjande tårglans, hon vädjade så oemotståndligt till en aldrig fullt nedtystad förrädare i den stränge botpredikantens eget hjärta, att han behöfde allt sitt mod, för att ej svikta i frestelsen. Han vände sig bort, för att icke röja sin svaghet, och svarade med låg röst:

— Bed Gud förlåta dig, såsom jag förlåter dig, olyckliga barn!

— Tack. Ni har beviljat min första bön. Visa mig vägen till Guds förlåtelse!

— Gå till din frälsare. Synd a icke härefter. Bryt din förbindelse. Afsäg dig den kärlek, som kyrkan ej helgat. Återse icke mer den man, som du ej har rätt att tillhöra. Kvarstanna i ditt land, och frukt a du Åbo, så vill jag bereda dig en fristad i någon aflägsen prästgård.

— Jag är beredd att lyda ert första råd. De senare kan jag ej följa. Det är omöjligt.

— Du dagtingar med ditt samvete?

— Jag dagtingar icke, jag lyder. Men på ett annat sätt än ni föreställer er. Tillåter ni mig att nämna min andra och sista bön?

— Jag tillåter intet på andra villkor, än att bryta med det som varit. Ingen kan tjena två herrar. Mellan Guds rike och synden finns ingen medelväg.

— Icke ens ångern, nåden och . . . godtgörelsen?

— Det är ingen medelväg, det är vägen till Kristi kors. Beträd den, och du är räddad.

— Jag skall gå denna väg. Och ni, som anvisat dess början, skall äfven leda mig till dess slut.

— Förklara dig tydligare!

Eva berättade resultatet af sitt samtal med Keith; att hon godkänt hans betänkligheter angående tidpunkten och att deras förening nu, när kriget var slutadt, snart skulle helgas af kyrkans välsignelse. Hon stod, såsom hon under hela denna smärtsamma bikt stått, med böjdt hufvud inför hjarteransakaren; men nu öfvervåldigades hon af rörelse, böjde ett knä och sade med bedjande röst:

— Min lärare, min domare och min tröstare, blif den som förenar Keith och hans maka! Ingen kan så som ni besegla förlåtelsen af mitt felsteg; ingen på vida jorden kan så som ni nedkalla välsignelsen öfver två, dem Gud förenat och dem människor ej kunna skilja mer.

Hon väntade på svar.

Men diakonus Elg betänkte sig länge. Kanske låg i hennes sista ord ännu en omedveten kvarlefva af trots. Kanske rörde sig ännu den gamle förrädaren inom botpredikantens eget bröst och bestraffade honom med synd, på det att han icke måtte förhåfva sig öfver sin rättfärdighet inför en synderska. Falska, försåtliga människohjärta, fullt af svek! Han, den rättfärdige, tillslöt sina ögon för den beundrade hertiginnan, men han kunde ej undgå att se vid sina fötter den sköna unga kvinnan i tårar — hon, som kunnat vara hans och nu bad honom välsigna sitt förbund med en annan!

— Jag skall viga dig — svarade han ändtligen, efter en hård strid med sig själf — men blott på det villkor, att det sker offentligt i Åbo. Kyrkan och

församlingen, hvilka du offentligt har förolämpat, fordra en offentlig upprättelse.

Den bedjande uppstod. Hon hade återvunnit sitt lugn och förklarade saktmodigt, att hon ville underkasta sig denna fordran, så vitt det berodde af henne, men hon måste lyda sin herre och man.

— Och jag säger dig — återtog diakonus med en hos honom sällsynt häftighet, hvori syndens människa än en gång uppreste sig inom gudsmannens bröst — och jag säger dig, att den Herre du framför alla andra måste lyda och tjena, han fordrar af dig ett offentligt vittnesbörd. Bort det, att förargelsen skulle yfvas i dagens ljus och upprättelsen dölja sig bakom en okänd förlåt.

— Min lärare, sade Eva sorgset, vill ni säga mig farväl med ett halft löfte och ett halft hjärta? Får jag ej resa med er *hela* förlåtelse?

— Farväl, Eva Merthen! Bryt helt med det förgångna, och allt är helt!

— Jag går. Fattig har jag kommit till eder, fattig vänder jag åter. Ni, de fattiges Elias, ni som beder för alla, bed äfven för mig, som aldrig skall upphöra att älska, tacka och välsigna eder! Farväl!

18. Afskedet.

Syster Paulina hade suttit med sin stickstrumpa i rummet utanför broderns. Dörren var, **kanske** af en händelse, icke fullt tillstängd; hon kunde utan olofligt lyssnande uppfatta en del af samtalet därinne, och hvad syster Paulina icke uppfattade, det gissade hon. När deras gäst gått, sade hon till sin bror:

— Är du ledsen, Mathias?

— Nej . . . ja. Jag vet icke. Det är stundom tungt . att göra sin pligt.

— Ack ja. Du bär många själars börda. Men du förstår också att lätta den, som en Guds apostel. Du frågar icke efter höghet och rikedom, du säger åt alla sanningens ord. När världen bugar sig för sina afgudar och låter svart vara hvitt, då visar du på Guds ord och säger: bedrag dig icke, det är synd! Hvarför skall du vara ledsen, Mathias? Du kände ju dig så lycklig i går. Och allt hvad du gör, det gör du af kärlek. Ingen kan älska och trösta som du. Ingen förtjenar som du att själf vara lycklig.

— Du är blind, Paulina. Låt mig vara, det är ofrid inom mig. Jag har biktat en synderska, och jag

är icke bättre än hon. Sämre är jag;... *hon* har ingenting dolt.

— Du säger något. Du har då en förunderlig gåfva att se rakt genom människor. Jag undrade hvad det månde vara, som alltid dragit mig till Eva Merthen, fastän jag haft så stor orsak att frukta och afsky henne. Det måste vara för att hon är så genomsannfärdig. Är det icke besynnerligt, att sådana fel, som andra göra sig all möda att dölja, dem röjer hon uppenbart inför allt folk? Det förekommer mig, som vore hon bättre än sitt rykte. Hvad tror du?

— Hennes rykte? Har du icke hört huru alla prisa henne?

— Icke du, Mathias. Du lät henne stå, tror jag. Du krusade icke, du, för den mäktiga hertiginnan. Du nämnde, tror jag, ej ens ett ord om det som skedde i går. Men skall hon icke, när hon erfar det, anse din tystnad som ett bevis på förakt?

— Hon får veta det af Anna. Samvetet räknar ingen släktskap.

— Nej, icke ditt samvete. Du aktar aldrig personen, du håller fast vid Guds rätt. Om din högra hand är dig till förargelse, vore du i stånd att hugga den af. Och om du håller fast vid Guds rätt, så vet jag, att du också håller fast vid Guds nåd. Är du alldeles säker på, att du också varit barmhärtig mot Eva Merthen?

— Hvad menar du?

— Å, just ingenting; sådant förstår du mycket bättre. Jag tyckte mig endast höra, att du vägrade viga henne.

— Jag vägrade viga henne i hemlighet eller på annan ort. Jag ville, att det skulle ske offentligt i Åbo.

Inser du icke, att det är nödvändigt, efter allt hvad här skett?

— Naturligtvis. Du har allt skäl att göra ett sådant förbehåll. Jag tänkte blott på ett ordspråk, som brukas i krig. Världslig vishet är ju intet annat än dårskap för Gud.

— Hvilket ordspråk?

— Åt en flyende fiende skall man bygga gyllene bryggor.

— Det vill säga: öfver en flyende synd skall man kasta en gyllene täckmantel.

— Nej, de sjuttio uttolkare skulle säga: för en flyende synd skall man lätta och icke försvåra bättringens återväg. Säg mig, hvilket är bättre: att vigas annorstädes än i Åbo, eller ej vigas alls?

Diakonus Elg gick med häftiga steg fram och åter i rummet. Det sjöd och det brusade inom honom; den gamle förrädaren uppreste sig i hans hjärta som ett rytande lejon, men David, gudsmannen, reste sig likaså och brottades med lejonet i en väldig, af inga dödliga blickar skådad kamp. När lejonet äntligen låg slaget till marken, aftorkade diakonus en svettpärla från sin panna, nickade åt sin änglagoda, praktiska syster, fattade pennan och skref:

»Till Eva Merthen.

Sänd mig ett bud närhelst och hvarhelst du behöfver mig. Om Gud vill, skall jag komma.

M. E.»

※

Medan han skref dessa ord, stod hon, till hvilken de voro skrifna, utanför Valborgs dörr i syskonen

Merthens bostad. Den gamla barndomsvännen var mycket förändrad. Hennes ännu för två år sedan svarta hår hade blifvit snöhvitt, hennes hy pergament, hennes gestalt en mummies, och eldgaffeln i hennes långa, raka rygg hade kroknat. Men så mycken kraft fanns ännu kvar i dessa muskler af järn, så mycken glöd glimmade än i askan af dessa bistra ögon, att Valborg förmådde tillbomma sin dörr inifrån, när hennes forna älskling ville inträda i den lilla låga kammaren bredvid gårdens folkstuga.

Hon var en af dem som icke kunna förlåta. Hon liknade en spelare, hvilken satt lifvets hela lycka och mål på ett kort och tappat. Hon hade i sjutton år insatt hela sitt kapital af kärlek på ett barn, en jungfru, en prinsessa, en afgud, och när denna insats svek henne, var det slut med Valborg. Afgudatjensten slutar alltid så. Efter tillbedjan skräck, efter skräck förtviflan.

— Valborg, jag måste se dig, jag reser bort! ropade Eva Merthen till henne utanför dörren.

När Valborg igenkände denna förr så kära röst, tillstoppade hon sina öron med ull, af fruktan att ej kunna motstå dess böner.

— Jag kommer för sista gången i lifvet att säga dig farväl, fortfor Eva bedjande.

Intet svar.

— Jag kommer för att bedja dig om förlåtelse och för att tacka dig för all din kärlek.

Intet svar.

Hon måste gå ohörd. Hon skulle bortskänkt allt hvad människorna kalla lycka — allt, utom sin makes kärlek — för att se denna låga dörr öppnas, och hon måste gå ohörd.

Vid det att hon gick, mötte henne ett bud med de två raderna från Mathias Elg. Det var balsam öfver två djupa, smärtsamma sår. Hon kysste brevet.

Hennes äldsta syster Anna frågade hvad det var, som så upprörde henne. Eva visade henne brevet. Nu, som alltid, hade hon intet att dölja.

— Är det om? ... Anna vågade ej sluta sin darande fråga.

— Om min vigsel, ja! svarade systemen.

Anna föll henne om halsen och grät så strida, så ljufva tårar, som när ett berg af länge förtegrad sorg lyftes bort från en älskande systems hjärta.

— Och har han icke sagt dig något mer? frågade Anna, sedan hennes första lyckliga känsla fått luft i tårarna.

— Vi talade blott om mig. O, han var sträng mot mig, men jag hade ju icke bättre förtjent! Hvad är det mer, som han skulle ha sagt?

— Således intet om mig?

— Om dig? ... Anna ... gå icke i mina fotspår!

— Jag ämnade just berätta det för dig, hviskade Anna, utan att låtsa märka sin systems förskräckelse. — Han var ju här i går hela eftermiddagen.

— Elg?

— Mathias Elg, diakonus. Han går ju ofta hos oss, han har ju varit vår andre far. I går satt han så länge, att syster Paulina slutligen blef orolig och kom att söka honom. Jag märkte väl, att han hade något på hjärtat, men anade ingenting, förrän syster Paulina sade: Mathias kan tala om allt, men ej om sig själf; jag är då nödd och tvungen att tala för honom. Kort sagdt, Anna, han begär, att du blifver hans hustru. Nu är det sagdt, sade syster Paulina.

Eva stod darrande af förvåning.

— Hans hustru! Lyckliga Anna! Gud vare lofvad. Hans hustru, du! Ja, hvem är honom mera värdig än du, du fromma, du trogna, du ödmjuka syster — du, som ensam bland oss kan hans egen stora konst att försaka dig själf! Du hans hustru... afundsvärda! Och när jag tänker på hvad jag skulle ha varit i ditt ställe, om Valborg lyckats i sin envisa plan... nej, Anna, Gud finner dock alltid de bästa råd. Nu är det godt, nu är det vist och beståndande så, ty vi hafva ingenting gjort därför. När vi vilja tränga oss in i Guds rådkammare, komma vi åstad endast ofärd och dårskap... Men att han icke nämnde ett ord åt mig... att han kunde så djupt förakta mig!

— Läs om hans bref!

Eva läste det korta brefvet ännu engång. Hon läste: *närhelst* och *hvarhelst*... Nej, så skrifver man icke till den man föraktar. Han *skall* komma!

Det var sista aftonen före afresan. De fader- och moderlösa syskonen hade slutit sig allt närmare till hvarandra. Lyckobarnet, sorgebarnet — huru man tog det — skulle nu lämna den förtrogna kretsen för alltid. Hon hade medfört afskedsgåfvor åt alla, hon kände de sista band brista, som ännu förenade henne med barnoms- och ungdomsminnena...

Följande morgon stannade vagnen utanför syskonens port, för att afhämta Karin, som skulle åtfölja sin syster till Petersburg. Ännu engång tryckte Eva syskonens händer, när hon kastade en blick mot gafveln af folkstugan och varseblef, att ett fönster stod öppet. Det var Valborgs kammare. Den gamla stod i fönstret och betraktade afresan. Eva utbredde sina armar, hon trodde sig se, att Valborg grät.

— Gå *nu* till henne! hviskade Anna.

Eva sprang ur vagnen och snart hade hon slagit sina armar kring den skugga, som ännu fanns kvar af hennes barndoms vårderska, hennes ungdoms beskyddarinna. Dörren var icke mera tillbommad, ingen ull i öronen, ingen is i det förvissnade hjärtat. Afskedsstunden hade sprängt alla bommar, och för kärleken smälter den hårdaste is.

Det var ett kort, ett stumt afsked, där endast tårarna talade sitt värtaliga språk, såsom de talat i alla tider. När den sista skymten af vagnen försvann bakom hörnet, såg man Valborgs hvita hufvud sjunka ned mot fönsterbrädet. Tre dagar därefter fanns hon ej mer.

Vagnen åkte genom folkfyllda gator, förbi många tårfyllda ögon, svängda hattar och viftande näsdukar ned till bryggan vid Aura, där en slup väntade, för att föra hertiginnan till den vimpelprydda galeren Ischora, kapten Van der Brooken. Fången från den 8 September 1742 mottogs nu som en drottning; kanonerna saluterade, matroserna mannade rå, den styfve gamle holländaren mottog vid kommandobryggan den väntade med militärisk honnör.

Likasom ett eko af denna hedersbetygelse hördes i samma stund en trumhvirfvel från stranden. Gamle Mikku hade armbågat sig fram till bryggan vid Wechters klädesfabrik; han hade uppvaktat vid hvarje nykomlings kristning i Merthenska huset; han ville nu uppvakta äfven när dess sorgebarn sade farväl. Ett par ovana tårar trillade utför den gamle karolinens fårade kinder och vätte trumskinnnet. Pinnarna voro uppstudsiga, de vägrade göra tjänst; en gosse erbjöd sig att vikariera i tjänsten, men Mikku knuffade honom förargad åt sidan. Trumma skulle han nu, om det också vore för sista

gången. Och Sammu understod sig att skratta — den döfstumme Sammu, hvilken gubben upptagit som ett arf efter Valborg och mot alla naturens lagar ville göra till trumslagare. www.libtool.com.cn

Ankaret lättades, seglen hissades, årorna grepo med långa händer i Auras grumliga bölja, den tunga galeren begynte glida nedåt strömmen. Då uppstod åter, såsom på flyktens dag, ett böljande sorl bland de tusende åskådarne . . . icke mer det förfärande ropet: Ryssarne komma! — ryssarnes tid var åter förbi för fyra och sextio år framåt — men de bortförde från Åbo det skönaste byte de fört från Finland . . . detta land, som aldrig hade födt en konungadotter, men födt hennes vederlike. Folket förstod detta . . . det grät icke, det jublade icke, det förbannade icke; det sorl, som gick öfver torgen, broarna, stränderna, bryggorna, när galeren Ischora flöt utför strömmen, var blandadt af många utrop och känslor . . . nyfikenhet, undran, saknad, högljudda välönskningar och tysta välsignelser.

Eva Merthen lämnade Åbo, för att endast en gång i lifvet återse födelsebygden. Det var femtiosex år därefter, när det adertonde seklet, i hvilket hon lefvat, skref sin slutsiffra i tidernas bok. Hon dröjde då endast en dag, hon kom att hålla ett löfte till sin gudmor, fru Heldt, som länge hvilat med många seklers döde under domkyrkans stengolf. Två gamla kvinnor, skuggor af en förgången tid, knäböjde då på Heldtska familjegravven. Den ena var Eva Merthen, den andra var Hedvig Heldt. De hade båda öfverlevvat sin samtid, och de skulle ännu lefva mer än ett årtionde in i ett annat sekel.

19. Sextiosju år framåt.

Keiths hus i Petersburg var en mötesplats för allt hvad den nya ryska hufvudstaden då hade snillrikt och lysande. Utom den ryktbare skottens landsmän, af hvilka icke få ingått i rysk tjenst, såg man där hvarje resande utlänning af distinktion, ministrar, fältherrar, vetenskapsmän, konstnärer och äfven dem af den ryska högadeln, hvilka icke af afund eller sårad nationalkänsla hatade främlingarne. Det var den mest glänsande tidpunkten af kejsarinnan Elisabets regering. Så enkelt Keith uppträdde i fält, så furstligt var hans hus i fredstid, och hans herskarinnas frikostighet hade beredt honom medel därtill. Hans boning blef en desto mera eftersökt mötesplats för utmärkte gäster af alla partier, emedan han själf af grundsats undvek att inblanda sig i tidens många ränker och hofintriger. Han fortför att vara den rättframme, öppne, gladlynte krigaren, den fint bildade ädlingen, mannen med det stora hjärtat och de upphöjda tänkesätten, hvilken ständigt gick rakt fram och föraktade krokvägarna.

Det öfverensstämde fullkomligt med Keiths öppna karakter, att Eva Merthen vid alla dessa mottagningar af den förnäma världen var värdinna i hans hus och såsom

sådan ett föremål för den mest aktningsfulla uppmärksamhet, ehuru hon icke bar hans namn. Hon hade lika litet kunnat presenteras vid det ryska hofvet, som vid det svenska, men det är sannolikt, att hon enskildt blifvit förestäld för kejsarinnan, hvilken hyste tämligen fria åsikter i allt som icke rörde statsangelägenheter och hedrade Keiths hus med besök, där etiketten var bannlyst. Allt detta var för hans maka en skola i världserfarenhet, där hon alltmer tillegnade sig den fina umgängeston och det höghetsdrag, hvilka hos henne tycktes medfödda, utan att hon nedlät sig till det lättsinne, som omgaf henne i den fördärfvade hufvudstaden.

I detta brus af världen funnos lyckliga, förtrogna mellanstunder af lugn, där dessa två, som svurit hvarandra tro för lifvet, kunde, ensamme eller i små kretsar, fritt öppna sitt hjärta. Vid dessa tillfällen, stundom äfven vid större cirklar, voro de finnar, hvilka besökte Petersburg, själfskrifne gäster. Keith yttrade skämtande, att han, som tillhörde världen, hade kännit sig hemma endast i Skottland och Finland. Han betraktade sin gemåls landsmän som sina egna. Kom en sådan af de högre eller bildade samhällsklasserna, hade han alla dagar fri taffel vid Keiths bord. Personer af lägre stånd undfägnades af tjenarne under Daydies inseende. Daydie förklarade grinande, att han kunde äta nors i kapp med en finne, följaktligen ansåg sig äfven han som en landsman. Han hade ju varit vida beryktad i Finland; man hade väl ej kunnat förmå sig att erkänna honom för »folk», men man hade slutligen medgifvit, att han möjligen kunde anses för mer än en hund.

Eva Merthens frikostighet fortfor att vara stor och anlitades flitigt. Böneskrifterna från hemlandet

förföljde henne öfver gränsen. Mången reste därifrån till Petersburg blott för att anlita hennes råd eller alltid öppna hand och återvände med hennes beröm på läpparna.

www.libtool.com.cn

I Åbo gick en skvallerhistoria, att Keiths hertiginna varit svartsjuk på sin syster Karin, hvilken, näst henne, var den vackraste af Merthens barn, och att Eva stuckit en pennknif i systemns öga, för att vanställa henne. Detta bevisar endast, huru Eva Merthen slutligen blifvit en myt i folkets mun på sin hemort och lämnat inbillningen ett spelrum för de mest vidunderliga sägner.

En sannolikare sägen berättar, att Karin Merthen fått hemlängtan och återsändts rikt begåfvad af sin syster till Åbo. Karin — säger detta rykte, hvilket väl ock skulle likna en saga, om det ej så väl öfverensstämde med systemns slösande frikostighet — återvände till Åbo med en gåfva af tusen rubel silfver, många juveler, en årlig pension och en garderob »så stor, som om hon haft ett sekel att lefva». Karin Merthen dog ogift i Åbo på 1790-talet och disponerade sin kvarlåtenskap åt en af sina vänner, som vårdat henne på äldre dagar.

Ryssland var vid denna tid undermineradt af de mäktiges inbördes afund, och Keith fick slutligen nog af spindelnät, dem han ej förmådde afhugga med sin värja. Efter häftiga uppträden med Bestuscheffs redskap, lämnade han i Augusti 1747 Ryssland, gick med sin familj ombord på ett engelskt skepp och hade nu att välja mellan dansk eller prussisk tjänst. Han valde den senare, blef med största utmärkelse mottagen af Fredrik II och intog sedan intill sin död, som prussisk fältmarskalk, ett af de främsta rummen bland denne berömde konungs och härförars ryktbare fältherrar.

Outtröttligt verksam i krig och fred, alltid pligtrogen, sträng mot öfvermodet och mänsklig mot olyckan, åtnjöt han ständigt sin nye herskares fulla förtroende.

Detta verksamma, ofta stormiga lif nötte småningom ut sina trådar; åren kommo och strödde silfver i hjältens mörka lockar. Han hade aldrig skonat sig själf; han begynte känna följderna af fältlifvet i ett bröstlidande. Tre gånger fängslades hans rastlösa ande vid sjukbädden, och hvarje gång återhämtade han kraft under sin makas omsorger.

Han var nu sextio år; Eva Merthen trettiofem. Det var en majmorgon i Karlsbad, där Keith begagnade hälsovattnen. Han hade återvändt från sin morgonvandring, hans maka hade tagit sitt kalla bad, som hon brukade alla dagar och alla årstider alltifrån barndomen. Fönstret stod öppet och bergsluften fläktade vederkvickande in öfver det sårade lejonets hvilobädd.

— Skall jag stänga fönstret? frågade Eva på engelska, hvilket språk de numera uteslutande begagnade i förtroliga samtal.

— Nej, svarade fältmarskalken. Det är Skottlands luft. Jag vill andas den, när jag dör.

— Min dyre lord skall ännu strida och segra, sade den alltid modiga och tröstande valkyrian vid hans sida.

— Om min *gentle-flower* befaller det, måste jag väl lyda, var svaret. Två gånger har hon befallt mig att åter stiga till häst från detta latmansläger och två gånger har jag lydt som hennes underdånige tjänare. Men engång skola stigbyglarna brista. Jag önskade, att det skedde på ett fritt fält, i raskt galopp, vid en hurtig eld, tjugu steg från en tapper fiende...

— Och i seger, milord!

— Ja, i seger. Men hvad skall det blifva då af min *gentle-flower*?

— Tänk icke på mig, milord! Eller hellre: om ni anser mig värd en belöning, så belöna mig med att lefva!

— Om jag lefver, så är det genom er och för er, *heart of my soul*! En gammal soldat har stundom löjligen infall. Det förekommer mig ibland, som skulle jag ha lefvat förgäfvets. Jag har tjenat furstarne för att utvidga deras makt och äran för inskriften på min graf. Hvad är det mer? Hvad har jag gjort? Har jag ens kunnat befria mitt eget land, eller uppsätta på tronen dess rättmätige konung? Intet folk skall välsigna mig, när jag dör, endast ni skall kanske dröja kvar med en flyktig tår, när röken af gevärssalfvan skingrats öfver en fältmarskalks bår.

— Och räknar ni då som intet alla olyckliga, dem ni tröstat, alla förtryckta, dem ni upprättat, alla de sår ni läkt och alla de tårar ni aftorkat under ett långt lif? Nej, milord, ni har icke lefvat för furstarne och för äran, det är för litet; ni har lefvat för rättvisan, det är mer. Edra soldater älska er som en far; det är kanske ännu icke tillräckligt för ett så stort hjärta som ert; men från Skottland till Moskva, från Bessarabien till Finland gå edra spår som en räddares fjät öfver de blodiga slagfälten.

Keith teg några ögonblick och sade därpå:

— Jag har en skuld till Finland.

— Hvad kan det vara, som ni ej kungligt återgäldat till det land ni beskyddade?

— Er, *my gentle-flower*, er, som det en dag föll mig in att plocka i skogen därborta. Jag anade genast, att ni var mer än ett furstendöme, men jag förstod icke

då, som jag nu förstår, att ni varit den största seger jag någonsin vunnit. Soldaten är utan hem, hans lif är en bivuak, hans yrke att dö. Gif honom ett fäste, och han skall känna sig lefva. Ni har följt mig till bivuaken och blifvit mitt fäste, sedan jag såg er, begynte jag lefva. Rotlös, hemlös har jag irrat kring världen; i er har jag funnit min rot och mitt hem. Man lefver icke vid hofven utan att nötas; man trampar icke på slagfälten utan att fläckas. Ni har lärt mig tro på den dygd jag betviflat, den Gud jag förgätit; ni har varit det bästa af min tillvaro, ni har återgifvit mig åt mig själf. Och huru har jag gäldat min skuld till er? Jag har ryckt er från allt som förr var er dyrbart, jag har släpat er med mig från land till land, och när jag ridit framför ledet långt ifrån er, har ni ensam och öfvergifven tålmodigt bidat mitt korta besök i en aflägsen stad. Nej, *my good star*, detta är icke *partie égale*. Belöna er, säger ni! Jag nästan blygs att fråga er, om ni ännu hyser en önskan, hvilken det står i min makt att uppfylla.

— Milord, ni är icke född att bokföra skulder. Ni räknar samvetsgrant dem ni anser för edra fordringsägare, men glömmar de dyrbaraste insatser till er egen favör. Jag vill icke tvista med er därom; men då ni frågar mig, svarar jag med den uppriktighet ni har rätt att fordra af mig: ja, jag hyser en önskan, och jag har ett ouppfyllt ord.

— Huru? Och detta har ni ej sagt mig förut! Har jag någonsin vägrat att uppfylla en önskan af er?

— Nej, och ni vet, att jag icke missbrukat er godhet. Men det gifs önsknningar, hvilka en kvinna med någon stolthet icke upprepar två gånger. Vore

jag icke stolt, milord, så vore jag ovärdig att vara er maka.

— Hvad är det? Begär ni en krona? Begär allt, utom min heder!

— Och om jag nu svarade er, att ni redan gifvit mig allt, utom det som ni själf ej anser er hafva rätt att bortgifva?

Keiths underläpp sköt betydligt framom den öfra.

— Men hvarför har ni ej sagt mig detta förut? Jag trodde ni glömt det, såsom jag glömt det. Är icke allt redan länge klart? Kan något jordiskt band förena oss närmare, än Gud förenat oss redan i tretton år?

— O, min dyre lord, min högt älskade, ni har sagt, att ni utan mig gått hemlös och rotlös genom världen. Rotlös, om icke hemlös, skulle äfven jag ha gått utan er; därför kom jag till er, utan att fråga huru. Men ni är en man och en hjälte, som bryter er väg; när ni säger: detta är rätt, och en annan säger: detta är orätt, handlar ni efter er öfvertygelse. Jag är en kvinna, milord; jag stiftar ingen lag, jag måste lyda de lagar som finnas. Se där hvarför jag i dessa flydda år af sällhet och samvetsförebråelser kunnat vara stolt öfver er kärlek och på samma gång blygas inför mig själf.

— Och allt detta har ni ej sagt mig förut!

— Jag har sagt det en gång... och väntat.

— Godt. I morgon således?

— Reser ni icke i Juli till Stettin?

— Jo. En inspektion af Pommerns befästningar och därvarande trupper.

— Vore det möjligt för er att från Stettin göra ett kort besök i Åbo?

— Det är omöjligt. Kriget är sannolikare än freden och hvarje timme i Juli dyrbar.

— Som ni befaller. Tillåter ni, att jag vidtager några anordningar för Stettin?

— Men hvarför icke i morgon?

— Det är en hjärtesak. Ni skall få veta allt, men ... beviljar ni min bön?

— Huru skulle jag kunna vägra er något, och minst en rättvisa? Hvilken kvinna, min Gud! Hvilken väntan, och icke ett ord af förebråelse! Nu förstår jag hvad ni måste ha lidit under dessa tretton år...

*

Några timmar efter detta samtal afgick en kurir från Karlsbad så direkt som möjligt till Åbo, det vill säga ridande till Stralsund, därifrån med paketbåt till Stockholm och därifrån med en annan paketbåt till Finlands hufvudstad. Det ansågs med rätta såsom ett ofantligt framsteg, när dessa paketbåtar, hvilka berodde af alla vindar, begynte ett slags regelbundna turer två gånger i månaden, för att öfverföra passagerare och post.

En dag i medlet af Juli 1758 inträffade i Stralsund med paketbåten från Stockholm en finsk prästman, hvilken beredde sig att afresa till Stettin, när han mottog ett bref, som ändrade resplanen. Han begaf sig i stället till Potsdam.

Orsaken var ett handbref af den 23 Juni från Fredrik II till Keith, som vanligt på fransyska och af följande lydelse: »Luften i Karlsbad blir ohälsosam för preussarne. Sök, om ni förmår, att vara den 10 Juli i Potsdam!»

Det var sjuåriga kriget, som begynte mullra vid horisonten. Keith hade afstyrkt detta krig och förutsett

dess långvarighet, men konungen hade en välrustad här, slöt förbund med England och hoppades krossa först Sachsen, sedan Österrike under ett snabbt fälttåg.

I Potsdam var allt på fältfot, den lilla staden vimlade af militär, och främlingen sökte förgäves ett härberge. Han frågade efter fältmarskalken Keith; omöjligt; efter madame Merthen; man visade honom till en praktfull villa utanför staden.

Diakonus Elg inträdde mot aftonen till Eva Merthen. Han fann sitt forna skriftebarn sysselsatt med några unga flickor att rispa charpie. Ett krig kostar mycket blod; mannen utgjuter det, kvinnan förbinder de blödande såren af mannens svärd.

Det var tolf år sedan diakonus sett henne; hon hade hoppats få se honom mycket förr. Hon var äldre och blekare, ej utan spår af kväfda suckar och sönderpressade tårar; allt lika skön, men mera *grande dame*, än när hon kallades hertiginna. Hon räckte honom rörd sin ringprydda hand, och i hennes blick fanns ett drag af botgörerskan, när hon sade:

— Ni kom ändå! Hur skall jag tacka er!

— Det är icke fullt så långt som till Rom, madame.

Han kallade henne madame, icke mera *du*.

— Nej, det är icke så långt som öfver en gata i Åbo... från Merthenska öfver till Grubbska huset. Och *ni* kommer till *mig*!

— Jag är sänd att vara de fattiges tjenare. Skulle jag kanske gått miste? yttrade Elg med en flyktig blick på det praktfulla rummet.

— Nej, nej, ni kommer till en fattig kvinna, som ni gör rik... Men ni är trött af er långa resa. Vill ni ej unna er någon hvila?

— När kan jag tjena er i den pligt, för hvilken ni kallat mig?

— Som ni ser, stå vi olyckligtvis inför utbrottet af ett stort krig. Min gemål är upptagen af tjensten och konungen från klockan åtta på förmiddagen till sena natten. Men i morgon bittida klockan sex . . . Har ni låtit afkunna lysning i Åbo domkyrka?

— En formlig och i kyrkoboken antecknad lysning har ej kunnat ske, af brist på de intyg, som lagen fordrar. Jag har enskildt, vid en bönestund, under rättat församlingen, för att rädda ert rykte på födelseorten.

— Tack! . . . Nu tillåter ni mig att fråga er om min älskade syster Anna, er hustru, och mina syskon i Åbo. Vill ni ej taga plats i mitt kabinett?

De samtalade länge i kabinettet . . . om Anna, om syskonen Merthen, om fru Heldt, om syster Paulina och andra kvarlämnade vänner i det gamla kära Åbo. Så mycket hade förändrats, så många gått bort under dessa tolf år, och Valborg hade varit den första . . . En kammar-tjenare tände lampan och inbar te i fint sachsiskt porslin . . . engelsk servering, ett annat te, än det som borgmästarinnan Merthen fordom bjöd sina gäster, när Valborg spådde prinsessan Törnrosa.

— Jag hade en fosterbror, sade slutligen den forna hertiginnan sorgsen och dröjande. — Han var mig mycket kär, och jag har beredt honom sorg. Hvad har det blifvit af Isak Alanus?

— Icke allt hvad han kunnat blifva, men en rätt-skaffens själasörjare, svarade diakonus. Han är kapellan i en liten församling i nejden af Vasa.

— Gift?

— Med sin företrädares änka, sextio år gammal.

— Och han har förlåtit mig?

— Han sänder eder en brors hälsning.

Den landsflyktiga drog en suck af lättnad. Hon hade krossat tre af de hjärtan som klappat för henne varmast i lifvet. De hade nu *alla* förlåtit henne.

Följande morgon klockan sex vigdes Jakob Keith af reformerta kyrkan i Skottland med Eva Merthen af lutherska bekännelsen. Hon behöll sitt borgerliga namn, han behöll sina förfäder, de nio skotske lordmarskal-karne. Bruden bar *icke* sin faddergåfva. Klockan åtta var Keith åter fältmarskalk hos konung Fredrik II.

Diakonus Elg mottog för sig själf endast rese-kostnaden, men för de fattiga i Åbo medförde han en frikostig gåfva.

År 1789 eller 90 lefde i Birkala socken i Finland en sjuttioårig kvinna, af grannarne kallad »Preussin Anna», hvilken år 1762 följt till hemorten med de från Pommern återvändande finske soldaterna. Hon hade varit Eva Merthens trotjenarinna och ett af de få vitt-nena till denna vigsel morgonen före ett krig.

Eva Merthen blef den milda aftonrodnaden öfver Keiths stormiga lefnadskväll. Att skildra de sista två åren af hans lif vore att afskrifva sjuåriga krigets historia för denna tid. Han var med öfverallt och alltid i främsta ledet, stred mot österrikare, sachsare, fransmän och ryssar — samme ryssar, hvilka han själf hade lärt att segra, men hvilka redan hunnit glömma hans sköna konst att vara mänsklig mot öfvervunne. Blott under få och korta pauser i kriget kunde hans maka besöka honom. Då inträdde stundom i tältet »den gamle Fritz» i sin knäppta öfverrock och sin styfva peruk, språkade bort en aftonstund med de två och lofvade på sitt vanliga skämtsamma sätt en korporalsplats bland sina

berömda grenadierer åt deras äldste son, »så snart han blir lång nog».

Keith dog så tappert som han hade lefvat. Han hade förgäfvat varnat konungen för den farliga ställning denne intog vid Hochkirchen gentemot Daun. I månsken och dimma, tidigt på morgonen den 14 Oktober 1758, föll Daun med sina 50,000 österrikare öfver de alltför säkre preussarne. I den gränslösa förvirringen var Keith en af de förste som med två i hast samlade regementen kastade sig mot fienden. Rundtomkring rasade en mördande eld ur kanoner och handgevär. Den tappre marskalken fick en kula i underlifvet, men förblef till häst i spetsen för sina trupper. Då träffade en annan musköt-kula hans bröst; strax därpå kastades han af en karteschkula från hästen och föll utan ett ord i armarna på en trogen engelsk tjänare Tibay. Äfven denne bortrycktes snart af den vilda massakern. Bland de 15,000 döde, hvilka betäckte det blodiga fältet vid Hochkirchen, återfanns dagen därpå äfven den fallne Keith, plundrad, naken, och betäckt endast af en kroat-kappa. Han fördes med flera döde till bykyrkan. Där inträdde kort därpå den segrande Daun jämte Keiths forne adjutant, numera öfverste De Lacy, hvilken upplyftade en flik af kroat-kappan och med tårar utropade: »Det är min faders bästa vän Keith!» ... Daun delade Lacys rörelse och anordnade en furstlig begrafning; tolf kanoner och två regementens gevärssalfvor dånade öfver Finlands forne eröfrares graf. Han hade fallit, i det att han räddade Fredrik II och större delen af dennes armé från fullkomlig undergång.

Keiths biograf Varnhagen von Ense skrifver om Jakob Keith och hans maka bland annat följande:

»Han var af medellängd, hade mörk ansiktshy, svart-brunt hår, mäktiga ögonbryn, beslutsamt uttryck och likväl milda, ädla drag. Hans förnåma, fasta hållning bjöd vördnad på samma gång den ingaf förtroende. Hans af naturen starka och smidiga kropp hade lidit af krigens ansträngningar i Ryssland; under hans sista år led han af vacklande hälsa, hvaraf hans drag måste ha fått ett vekare uttryck, emedan alla som kände honom skildra honom som en mild och älskvärd gammal man. Han älskade icke prakt och yppighet, men lefde på stor fot och höll talrika tjenare, hvilka han städse bemötte kärleksfullt, men hvilkas tjenester han föga tog i anspråk för sin egen person, emedan han helst utförde själf hvad han kunnat befalla andra. Han var aldrig förmäld¹, men efterlämnade sin trolofvade, Eva Merthen från Finland. Hon var skön, af ståtlig växt och hade, jämte höga förståndsgåfvor och ett modigt, högsint hjärta, ett mycket intagande väsen. Hon talade tyskan mindre ledigt» (fru Heldt tyckes i detta afseende ha öfverskattat sin guddotters skicklighet), »men uttryckte sig förträffligt på fransyska, läste Tacitus i det latinska originalet och innehade öfver hufvud en sällsynt själsbildning. I fredstid tillbragte Keith vanligen kvällarna i hennes sällskap, där då några få vänner alltid voro välkomna. I fält besökte hon honom stundom och var en trogen vårdarinna, när han fängslades vid sjukbädden, såsom sommaren 1758

¹ Finska samtida kände detta bättre, emedan de fäste därvid en vikt, som den tyske biografen ej synes ha fäst därvid. Sannolikt har V. von Ense dragit denna slutsats däraf, att Eva Merthen varit för stolt att vilja bära den högmåda skotska släktens, särskildt lordmarskalkens, familjenamn och föredragit att behålla sitt eget. Äktenskapet var morganatiskt.

utanför Olmütz i Schlesien. Andra fruntimmers sällskap var honom likgiltigt.»

»Efter Keiths död — fortfar vidare biografen — invecklades Eva Merthen i en process med hans broder lordmarskalken, hvilken gjorde anspråk på arvet, mindre för gods och penningar, hvaraf ej mycket återstod, än för annan kvarlåtenskap, hvilken hade minnets värde. Det militäriska testamentet lydde till förmån för Keiths trolofvade; konungen blandade sig ej i saken, och lordmarskalken erhöll blott en andel i den ringa kontanta förmögenheten; enligt hans egen utsago föllo på hans lott endast sjuttio dukater. — Eva Merthen ingick senare äktenskap med slottshöfvidsmannen (landtrådet) von Reichenbach i Stralsund och lefde med honom i en lycklig förbindelse. Keiths minne höll hon alltid i högsta ära och ville icke sälja hans sköna, af Pesne målade bröstbild ens åt konungen, som bjöd henne stora summor därför. Hon var allmänt aktad och åtnjöt äfven hos de mest högställda personer ett icke ringa anseende. Särskildt visade henne prins Henrik af Preussen stor uppmärksamhet och skref till henne de ärofullaste bref, hvilka likväl sedermera, jämte prinsens och konungens bref till Keith, enligt hennes önskan offrades åt lågorna.»

Om Eva Merthens sista år skrifver samme författare: »Hon uppnådde en hög ålder» — 88 år — »badade äfven vintertid i iskallt vatten och förblef under ett hårdadt lefnadssätt stark och rörlig intill det sista. Med beundran omtalas hennes sällsynt sköna och uttrycksfulla ögon, hvilkas blick var så mäktigt genomträngande...»

Hon öfverlefde äfven sin andre man, om hvilken man känner nästan intet. En numera (1881) nittioårig änka i Stralsund, fru Hecht, har i sin barndom sett Eva Merthen. Hon minnes ännu denna höga, ståtliga gestalt

och berättar, att landtrådninnan von Reichenbach alltid beslöjad lät bära sig på besök till de gamla adliga svenska familjerna i Stralsund, hvilka sedan denna tid dött ut eller flyttat bort. Herr Hecht hade efter landtrådninnans död köpt det praktfullt inredda Reichenbachska huset, hvilket sedan förfallit, och där funnit, bland annat, två stora kistor, uppfyllda med papper, äfven dessa sedan förskingrade.

Varnhagen von Ense omtalar flera barn af den första förbindelsen, hvilka Keith mycket älskat och dem han gifvit en vårdad uppfostran, samt att efterkommande af Keith och Eva Merthen ännu (1844) skulle kvarlefva i Berlin. Från den senare förbindelsen omtalas inga sådana. Namnet *Merthens* återfinnes åtminstone i Kurland, och ingenting hindrar barnen af ett morganatiskt äktenskap att bära sin moders namn. Men om Eva Merthen efterlämnat barn, är det föga troligt, att hennes dyrbara löseegendom af silfver och juveler, däribland sannolikt äfven hennes ryktbara faddergåfva, skulle försålts till hamburgske judar, eller att hennes arftagare varit presidenten Heuer i Potsdam, en anförvant till herr von Reichenbach, hvilken Heuer också har ägt det för henne år 1755 målade utmärkta porträttet af Keith. Än mindre troligt är, att väl uppfostrade barn skulle lämnat en sådan moders graf utan en minnesvård.

»Eva von Reichenbach, geborene Märthens», slocknade bort i Stralsund den 15 Oktober 1811. Uppgiften är den 15 Mars 1881 bestyrkt enligt därvarande Helgeandskyrkas anteckningar af församlingens pastor. En vän af hennes minne har förgäfves letat en graf eller en vård, som skulle beteckna den plats, där adertonde seklets hertiginna af Finland nedlagt sitt trötta hufvud till hvila. Jakob Keith blef prisad af skalder och talare, bild-

huggare och målare; öfver hans graf i Hochkirchen reser sig på ett postament af grå marmor en hvit marmorurna med gyllene inskrift och två sörjande genier; Fredrik II ~~lät resa hans staty i marmor på Wilhelms-~~platsen i Berlin. Af hans maka återstår ingen bild, vare sig på duk eller i marmor, icke ens en graf. Ingen skald har besjungit denna snillrika kvinna, hvars minne följt till eftervärlden som ett bihang till Keiths. Men under det att hennes lif likasom uppgått i hans och efter honom försvunnit i skuggan, har hon icke ens gjort anspråk på hans namn, som skulle ha varit hennes upprättelse inför eftervärlden. Mycket kan en kvinna försaka för den hon älskar, men *denna* försakelse är så stor, att den måste kallas sublim.

Mathias Elg sade: »Hvad är stort? Det som försakar sig själf, ty det skall upphöjas.»

Valborg sade: »Då tog du pärlorna och kastade dem, en efter en, i den stora sjön. Där är ungdomen... där är skönheten... där är rikedom... där är högheten... där är snillet»... Hvad återstår mer efter hertiginnan af Finland? Minnet af en kärlek som icke hänger sig fast vid jordens stoft — en kärlek som i det ändligas värld söker oändliga mål — en tjenande, offrande kärlek, som icke söker sin lön. En sådan kärlek består och kan ej förgås, ty *den* är odödlig.

Innehåll:

1. En middag under den gamla goda tiden	3
2. Prinsessan Törnrosa	12
3. Helenadagen på Runsala	22
4. Loihtomäki	48
5. Diakonus Elg	65
6. Bal och nederlag	81
7. Kriget	98
8. Ryssarne komma!	106
9. Höstmarknaden i Åbo	126
10. Törnrosas födelsedag	136
11. Jakob Keith	146
12. Utför branterna	156
13. Fallet	169
14. Upprättelsen	186
15. Hertiginnan	199
16. Freden	212
17. Botgörerskan	225
18. Afskedet	235
19. Sextiosju år framåt	244

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

This book should be returned to
the Library on or before the last date
stamped below.

A fine of five cents a day is incurred
by retaining it beyond the specified
time.

Please return promptly.

ONE AUG 15 1916

www.libtool.com.cn